

วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง

The culture course tobacco cigarettes Nypa
of Yan Sue community Trang province

ณัฐนรี ขอบชื่น

Natnaree Chobcheun

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Proposal Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of
Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University
2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง
 ผู้เขียน นางสาวณัฐนรี ชอบชื่น
 สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ)

.....ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ)

.....กรรมการ
 (ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสุพร ปิยรัตน์วงศ์)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็น
 ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และ
 สังคม

.....
 (รองศาสตราจารย์ดร.ธีระพล ศรีชนะ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(3)

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นางสาวณัฐนรี ชอบชื่น)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อนและ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวณัฐนรี ชอบชื่น)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง
ผู้เขียน	นางสาวณัฐรี ชอบชื่น
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2558

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องวิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ และการดำรงอยู่คู่ป่าจากของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ การสังเกตการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ผู้ที่มีความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนย่านชื้อ โดยศึกษาถึงความเป็นมา วิถีชีวิตของชาวบ้านย่านชื้อ ผ่านการสูบใบจากมาจนถึงการทำใบจากมวนยาสูบ ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่บรรพบุรุษ กลายมาเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ผลงานวิจัยพบว่า 1)บริเวณที่ชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง อาศัยอยู่เป็นบริเวณที่มีแม่น้ำตรังไหลผ่านและมีความอุดมสมบูรณ์ทำให้สามารถพต่นจากขึ้นอยู่ตามธรรมชาติอยู่อย่างหนาแน่น และสามารถใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อยังชีพได้ 2)ประชาชนมีการสูบยาจากใบจากเนื่องจากมีบริเวณที่อยู่อาศัยมีต้นจากขึ้นอยู่หนาแน่น หาได้ง่ายเป็นสิ่งของที่ใกล้ตัวอีกทั้งสมาชิกในครอบครัวยังมีพฤติกรรมการสูบยาจากใบและจากการสูบใบจากมานานก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการผลิตใบจากออกเพื่อทำผลิตเป็นสินค้าจากทำให้สมาชิกคนอื่นๆในครอบครัวและชุมชนเกิดการปฏิบัติตามกันมาจนนานวันเข้าจึงถือเป็นวัฒนธรรมอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชนสรุปได้ว่าอัตลักษณ์ถูกประกอบสร้างขึ้นในพื้นที่ตำบลย่านชื้อ จังหวัดตรัง คือวัฒนธรรมใบจากยามวนสูบหรือมีอีกชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันจนติดปากว่า “ปากกัตตีนถีบ” ด้วยกรรมวิธีในการทำใบจากที่แตกต่างจากที่อื่น โดยการอาศัยมือและเท้าเป็นหลักในการทำซึ่งต่างจากที่อื่นๆที่มักจะนำเครื่องจักรและเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องทุ่นแรง แต่ในพื้นที่ตำบลย่านชื้อนี้ที่ยังคงดำรงวิธีการทำใบจากยามวนสูบแบบดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้คิดค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้และใช้มาถึงในปัจจุบันปากกัตตีนถีบนั้นเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านการลงมือปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่นมายาวนานมากกว่า 30 ปี นอกจากนี้การมีต้นทุ่นทางทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของริมฝั่งแม่น้ำตรังที่เป็นแหล่งของต้นจากขึ้นอยู่มากมาย ทำให้ชาวตำบลย่านชื้อสามารถนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลายและทำอาชีพในการทำใบจากยามวนสูบคงอยู่และเป็นอัตลักษณ์ที่คนทั่วไปจดจำเมื่อกล่าวถึงคำว่า “ปากกัตตีนถีบ”

Thesis Title	The culture course tobacco cigarettes Nypa of Yan Sue community Trang province
Author	Miss. Natnaree Chobcheun
Major Program	Human and Social Development
Acaemic Year	2015

ABSTRACT

The research on The culture course tobacco cigarettes Nypa of Yan Sue community Trang province To study the culture of the area under tobacco cigarettes Yan Sue and the existence of a "forest" of the culture of tobacco cigarettes. Community Yan Sue Trang This research study used qualitative research methods using research tools such as observation, in-depth interviews. And unstructured interview Data collection method of data collection. Those with knowledge of the history of the community Yan Sue. By studying the history The lifestyle of the locals Yan Sue Through the smoke from the leaves to the leaf tobacco from cigarettes. Transmitted from generation to generation, from father. Into a culture that is passed down

Research found that 1) areas where communities live Yan Sue Trang River flows through the area and there are plenty of trees that can be found naturally depends massively. And can be used to sustain the occupation. 2) People are tobacco leaves from the area of the housing is dense. Easily find an item near another family member also has a habit of tobacco leaf and tobacco leaf from a rise in the production of the wisdom from the manufacturer to make a product from another member. in families and communities achieve compliance well as long as they kept up a single cultural community. Conclude that identity is built up in the district Yan Sue Trang is the culture of the time or cylinder is also known to locals affectionately call it that. "The struggle" with the process of making a difference elsewhere. By relying primarily on the hands and feet, which is different from the other, often leading to a capital and technology strength.through practice from generation to generation for more than 30 years, also has abundant natural resources, the cost of relying on the Trang River is the source of origin of many more.

Yan Sue makes the district can be used for a variety of trees and made a career of doing the guard leaves the hair intact and identity that people remember when the word is mentioned. "The struggle".

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปได้ ด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูง จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศตวา บุญปรากฏ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ผู้ซึ่งมีเวลาให้นักศึกษาเข้าพบขอคำปรึกษาอยู่เสมอ เอาใจใส่ทุกรายละเอียดของงาน อีกทั้งคำชี้แนะแนวทางจาก ประสบการณ์ของท่าน ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้จนก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้วิจัย และชิ้นงานทำให้สามารถขับเคลื่อนงานชิ้นนี้จนประสบผลสำเร็จ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญอาจารย์ประจำจาก มหาวิทยาลัยทักษิณ ที่มาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ดร.อุทิศ สังขรัตน์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีสุพร ปิยรัตน์วงศ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ สอบวิทยานิพนธ์ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นวิทยานิพนธ์ที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคุณอำพรณศรีสุวรรณ ประธานสภาวัฒนธรรม และคนในชุมชนย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ทุกท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ท้ายสุดนี้ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณกำลังใจสำคัญ ข้อคิดดี ๆ จากครอบครัว และกำลังใจทำให้ผู้วิจัยมีแรงต่อสู้ อดทนกับอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานวิจัย อีกทั้งความช่วยเหลือในหลายๆ เรื่องอย่างเต็มที่จนผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการศึกษา ขอกราบขอบพระคุณทุกๆ ท่าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยใจที่เคารพอย่างยิ่ง

ณัฐนรี ขอบชื่น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(5)
ABSTRACT.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(8)
สารบัญ.....	(9)
สารบัญภาพ.....	(11)
รายการผลงานที่ผ่านการนำเสนอ.....	(13)
ใบตอบรับการตีพิมพ์บทความ.....	(14)
บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ประโยชน์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
ทบทวนวรรณกรรม.....	8
บริบทของชุมชนย่านชื้ออำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.....	8
ทรัพยากรป่าจาก.....	10
แนวคิดวิถีชีวิต.....	15
แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน.....	18
แนวคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม.....	28
แนวคิดอัตลักษณ์.....	34
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	39
กรอบแนวคิดการที่ใช้ในการวิจัย.....	40
วิธีดำเนินการวิจัย.....	42
พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย.....	42
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	44
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	44
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	45

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
วิธีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ.....	46
วิธีชีวิตชาวบ้านย่านชื้อกับป่าจาก.....	46
วิธีคนกับผลผลิตจาก.....	48
วิธีของคนสูบใบจาก.....	59
วิธีอัตลักษณ์ปากกัตตีนถีบ.....	60
วิธีของใบจากมวนยาสูบ.....	67
วิธีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ.....	71
การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ.....	71
ผลิตภัณฑ์กับอัตลักษณ์ของใบจากมวนยาสูบ.....	73
การดำรงอยู่ของป่าจาก.....	80
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	84
สรุป.....	84
อภิปรายผล.....	85
ข้อเสนอแนะ.....	87
บรรณานุกรม.....	89
บุคลากร.....	92
ภาคผนวก.....	94
ภาคผนวก ก บทความในที่ประชุมวิชาการ.....	95
ภาคผนวก ข บทความตีพิมพ์ในวารสาร.....	107
ประวัติผู้วิจัย.....	120

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่ตำบลย่านซื่อ จังหวัดตรัง.....	9
2	ป่าจากริมฝั่งแม่น้ำตรัง.....	47
3	การทำใบจากมวนยาสูบ.....	50
4	การทำตับจาก.....	51
5	กระแซงเรือ.....	52
6	ขนมจาก.....	53
7	ทลายจาก.....	53
8	ผลจากหรือลูกจาก.....	54
9	ต้นจากบริเวณริมฝั่งแม่น้ำในพื้นที่ตำบลย่านซื่อ.....	58
10	การทำใบจากมวนยาสูบ (ลอกใบจาก).....	62
11	ใบจากสดที่รอการลอกเพื่อนำไปทำใบจากมวนยาสูบ.....	63
12	ใบจากที่ลอกแล้วนำมาตากแดดไว้.....	64
13	ใบจากที่ผ่านการลอกและการรมกำมะถันแล้วนำมาตากลมในที่ร่ม.....	64
14	ขั้นตอนในการตัดใบจาก.....	65
15	ใบจากที่ตัดให้มีขนาดเท่าๆ กัน.....	65
16	การบรรจุใบจากยามวนสูบลงในบรรจุภัณฑ์.....	66
17	ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบ.....	66
18	ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราดอกบัว.....	74
19	เจ้าของผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราเพชรรวงข้าว.....	74
20	ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราเพชรรวงข้าว.....	75
21	ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราม้าลายคู่.....	76
22	ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราช้างทานตะวันและช้างแดงทานตะวัน.....	76
23	เจ้าของผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราม้าลายคู่.....	77
24	การทำผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราฟักทองของสมาชิกในหมู่บ้าน.....	78
25	ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราฟักทอง.....	79
26	บรรยากาศการสัมภาษณ์ลู่อำพรพรณิรมฝั่งแม่น้ำตรัง.....	81

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
27 กระบวยตักน้ำที่ทำมาจากใบจากของชาวบ้าน.....	82
28 ตะกร้าและที่ใส่ของที่ทำมาจากก้านจาก.....	82

รายการผลงานที่ผ่านการนำเสนอ

ณัฐนรี ขอบชื่น. (2558). วัฒนธรรมใบจากยามวนสุบ ชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง. ในการประชุมวิชาการ การนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ครั้งที่ 4 “การพัฒนางานวิจัยบนฐานแนวคิดใหม่ เพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน” วันที่ 7-8 พฤษภาคม 2558 ณ ศูนย์ประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.

DA218-44

ที่ ศธ ๐๕๕๘/๖๐๙๙๔

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
ณเมือง ภูเก็ต ๘๓๐๐๐

๑ เมษายน ๒๕๕๘

เรื่อง แจ้งผลการพิจารณาบทความวิจัย
เรียน นส.ณัฐนรี ขอบชื่น

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิจัย เรื่อง วัฒนธรรมใบจากยามวนสุบ ชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง สรุปลง
สัปดาห์ที่ ๔ ในหัวข้อ “การพัฒนา งานวิจัย บนฐานแนวคิดใหม่ เพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน” ระหว่างวันที่ ๗-๘
พฤษภาคม ๒๕๕๘ ณ ศูนย์ประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต นั้น

บัดนี้ คณะกรรมการคัดกรองบทความวิจัยได้พิจารณาบทความของท่านแล้ว โดยบทความของ
ท่าน **ผ่านการประเมิน** และมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดที่แจ้งทาง
เว็บไซต์ ในการนี้ขอให้ท่านดำเนินการแก้ไขผลตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และให้เป็นไปตามรูปแบบที่
กำหนดในเว็บไซต์ **เมนูความรู้ไทยศ การดำเนินงานการขอรับการตอบรับ** และส่งกลับไปยัง Website :
<http://seminarresearch.pkr.ac.th> ภายใน **วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๕๘** เพื่อให้การดำเนินการตรวจประเมิน
ข้อเสนองานวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยฯ จะแจ้งรายละเอียดกำหนดการการนำเสนอให้ทราบอีกครั้งผ่านทางเว็บไซต์
<http://seminarresearch.pkr.ac.th>

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ ขอขอบคุณอย่างยิ่ง มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ศ.ดร.กulkara สุวรรณพิมพ์)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

สถาบันวิจัยและพัฒนา
โทร: ๐-๗๖๒๒๑-๑๘๕๖, ๒๕๖๙๕-๗, ๒๕๖๒๑๖ ต่อ ๓๓๓๐, ๓๔๐๑
โทรสาร ๐-๗๖๒๒๑-๑๙๙๘

ใบตอบรับการตีพิมพ์บทความ

ณัฐนรี ชอบชื่น และเก็ตถวา บุญปรากฏ(2559). การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากยามวนสูบ ในพื้นที่ย่านชื้อ จังหวัดตรัง. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ที่ ศธ 0530.1(9.4.2)/200

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลสามแฉียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150

27 เมษายน 2559

เรื่อง ตอบรับการส่งบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เรียน คุณณัฐนรี ชอบชื่น

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามเรื่อง "การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากยามวนสูบในพื้นที่ย่านชื้อ จังหวัดตรัง" ความละเอียดทราบแล้วนั้น

บัดนี้กองบรรณาธิการได้รับเอกสารเรียบร้อยแล้ว ด้วยความขอบคุณ ในขณะนี้บทความวิจัยของท่านอยู่ระหว่างการตรวจสอบความถูกต้องทางวิชาการและความเหมาะสมของเนื้อหาบทความ โดยกองบรรณาธิการ ซึ่งหากบทความมีการแก้ไขทางคณะบรรณาธิการจะจัดส่งบทความต้นฉบับให้ท่านปรับปรุงแก้ไขต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปัทมาภรณ์มณี อุตสาหะวาณิชกิจ)
บรรณาธิการ

งานวารสาร สำนักงานอธิการบดี
โทรศัพท์ / โทรสาร 043-754416
E-mail : humanmsu@gmail.com

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การบริโภคยาสูบสำหรับในประเทศไทยยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าคนไทยเริ่มบริโภคยาสูบมาแต่เมื่อใด แต่จากหลักฐานที่พบ เช่น กล้องยาสูบในสมัยสุโขทัยก็อาจทำให้เชื่อได้ว่า คนไทยมีวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคยาสูบมาประมาณ 700 ปี หลักฐานทางลายลักษณ์อักษรก็คงเชื่อได้ว่าวัฒนธรรมการบริโภคยาสูบ ในประเทศไทยมีมากกว่า 300 ปีแล้ว คือ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2211 ในประเทศไทยมีการใช้ยาสูบตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว โดยมีหลักฐานจากจดหมายเหตุของ เมอร์ซิเออร์ เดอลาลูแบร์ (Monsieur De La Loubere) อัครราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางมาเมืองไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2230 ได้เขียนเล่าเรื่องประเทศสยามว่า คนไทยชอบใช้ยาสูบอย่างฉุนทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยได้ยาสูบมาจากเมืองมะนิลา ในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ จากประเทศจีน และที่ปลูกในประเทศเอง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดีได้ทรงประดิษฐ์บุหรี่กันบ้านขึ้น เพื่อสูบควันและอมยากับหมากพร้อมกันครั้งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการผลิตบุหรี่ขึ้นโดยบริษัทที่มีชาวอังกฤษเป็นเจ้าของ ได้เปิดดำเนินการเป็นบริษัทแรกใน พ.ศ. 2460 การผลิตบุหรี่ในระยะแรกจะมวนด้วยมือ ต่อมาในรัชสมัยพระสมเด็จกรมหมื่นจุมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการนำเครื่องจักรเข้ามาจากประเทศเยอรมนี และทำการผลิตบุหรี่ออกมาจำหน่ายหลายยี่ห้อ การสูบบุหรี่จึงแพร่หลายมากขึ้นจนกระทั่งใน พ.ศ. 2482 รัฐบาลได้จัดตั้งโรงงานยาสูบขึ้น โดยซื้อกิจการมาจากห้างหุ้นส่วนบูรพาพยาบาล จำกัด (สะพานเหลือง) ถนนพระราม 4 กรุงเทพฯ และดำเนินกิจการอุตสาหกรรมยาสูบภายใต้การควบคุมของกรมสรรพสามิต กระทรวงการคลัง หลังจากนั้น รัฐบาลได้ซื้อกิจการของบริษัททวางฮก บริษัทฮอฟฟัน และบริษัทบริติช อเมริกันโทแบคโคเพิ่มขึ้น แล้วรวมกิจการภายใต้ชื่อว่า โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง มาจนถึงปัจจุบัน (กระทรวงการคลัง, 2559)

การสูบใบจาก หรือ “ดูดใบจาก” ตามภาษาพูด เป็นที่นิยมในหมู่ผู้สูบบุหรี่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทย โดยพบว่า ในจำนวนคนไทยที่สูบบุหรี่ 9.48 ล้านคน ร้อยละ 50.6 หรือครึ่งหนึ่งสูบบุหรี่ใบจากมวนเอง (ประภิต วาทีสาธกกิจ, 2550) ใบจาก จาก (Nypa) เป็นพืชจำพวกปาล์มที่มีชื่อสามัญว่า Nipa Palm โดยมีการจัดอยู่ที่ ในวงศ์ย่อย Nypoideae ซึ่งมีสกุลเดียว (Nypa) และเป็นปาล์ม

เพียงชนิดเดียวที่เป็นพืชในป่าชายเลน ยาเส้น พระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ. 2509 มาตรา 4 ให้ความหมายว่า "ต้นยาสูบ" หมายความว่า พืชนิโคเทียนาตาแบกกุ่ม (Nicotiana Tabacum) ใบจากยาเส้นชุดหนึ่งจะมีใบจาก (ใบใหญ่) ราคา 10 บาท บวกยาเส้นราคา 45 บาท รวม ราคา 55 บาท สูบได้นับร้อยๆ แหล่งที่มาของใบจากและยาเส้น ใบจาก ต้นจากเป็นพืชที่นิยมปลูกและขึ้นเองบริเวณใกล้แหล่งน้ำทั่วไปในภาคใต้ (และภูมิภาค อื่นๆ) ประเภทของใบจาก มี 2 ประเภทคือ 1) ใบเล็ก ขนาดกว้างประมาณ 1 ซม. ตัดจากส่วนยอดใบจาก 2) ใบใหญ่ ขนาดกว้างประมาณ 2 ซม. ตัดจากส่วนกลางของใบจาก ใบจากใบเล็กจะมีราคา แพงกว่าใบใหญ่พอสมควร และจะมีรสชาติที่นุ่มนวลกว่า แต่อาจจะต้องใช้ใบจาก 2-4 ใบในการมวน ประเภทของยาเส้น จำแนกตามความแรงหรือความเข้มข้นของรสชาติได้ 3 ประเภท คือ 1) เมากล็ก 2) เมากลาง และ 3) เมายใหญ่ ถ้าสังเกตด้วยสายตา เมากล็กยาเส้นจะมีสีออกเหลือง เส้นยาจะค่อนข้างเล็ก ส่วนเมากลางและเมายใหญ่ จะมีสีเข้มขึ้นและมีขนาดเส้นยาใหญ่ขึ้นตามลำดับ ความแรง การมวน ใบจากสำเร็จแบบม้วน จะต้องคลี่ก่อน โดยคลายมวนออกและพับขวางแนวจน ใบจากคลายตัวดี และใช้เล็บชูดเอาใยที่ติดตามใบจากด้านในหรือด้านสากออก การนำยาเส้นออกมาจากพับ ดังที่กล่าวไปแล้วว่ายาเส้นจะมีลักษณะอัดรวมเป็นแผ่นและพับไว้ จะต้องคลี่ยาเส้นที่พับออก และดึงยาเส้นออกจากส่วนที่พับอยู่ด้านใน ต้องระมัดระวังในการดึงไม่ให้เส้นยาขาด หากยาเส้นขาดเมื่อสูบจะฉุนและแสบคอ ส่วนใบจากสำเร็จแบบเรียบจะมวนยากกว่าแบบม้วน บางคนใช้ใบจาก 2-4 ใบในการม้วน โดยเฉพาะใบจากแบบเล็ก เพราะจะมวนง่ายกว่าใช้ใบจากใบเดียว (เพราะใบเดียวอาจจะปิดตัวยาเส้น ได้ไม่หมด) จึงทำให้มีรสนุ่มนวลกว่าใช้ใบจากใบเดียว การใส่ยาเส้นนำยาเส้นมาคลี่ให้ได้รูปแล้วใส่ใบจากด้านสากและมวน ในกรณีที่ใช้ใบจาก มากกว่า 1 ใบในการมวนจะต้องนำใบจากมาวางเหลื่อมกันแล้วจึงมวน การมวนจะมีลักษณะโคนสอบ (ส่วนที่ใช้สูบ) และบานไปหาปลาย (ส่วนที่จุดไฟ) โดยทั่วไปจะใส่ยาเส้นราวครึ่งของความยาวใบจากหรือมากกว่านั้นเล็กน้อย มักใส่ยาเส้นแต่น้อย (แล้วแต่รสนิยม) และใส่หลวมๆ ไม่อัดให้แน่น เพราะหากอัดยาเส้นแน่นเกินไปจะทำให้สูบไม่เข้า คือ ควันไม่ออกและจะดับง่าย การสูบสูบก้นตามอัธยาศัยและรสนิยมของแต่ละบุคคล แต่มักจะหมนมวนใบจากระหว่าง การสูบ และโดยมากจะไม่นิยมสูบบแบบ “ดิ่ง” หรือสูดเข้าอย่างแรง รสนิยมในการสูบ คนวัยหนุ่มทั่วๆ ไปจะนิยมสูบยาเส้นแบบเมากล็ก และใส่ยาแต่น้อยและจะใช้ใบจากใบใหญ่ในการมวน เพราะมวนง่าย ส่วนผู้สูงวัยมักจะนิยมแบบเมายใหญ่ และใช้ใบจากใบเล็ก ความเหมือนและแตกต่างระหว่างการสูบใบจากและการสูบบุหรี่ โดยหลักการสำคัญไม่มีความแตกต่างกัน แต่โดยรวมแล้วการสูบใบจากจะมีความฉุน

หรือ แรงมากกว่าบุหรี่ปุ๋ยโดยทั่วไป ส่วนความชอบและพึงพอใจก็เป็นเรื่องของรสนิยมของแต่ละบุคคล แต่ จุดแตกต่างที่สำคัญคือสำหรับบุหรี่ปุ๋ยนั้นกระดากษมนดูเหมือนมีหน้าที่แค่เป็นตัวบรรจุยาเส้นของบุหรี่ปุ๋ยเท่านั้น แต่สำหรับการสูบใบจาก ใบจากมีความสำคัญเท่าๆ กับยาเส้นเลยทีเดียวได้ นอกจากนี้ใบจาก จะดีบ่ง่ายกว่าบุหรี่ปุ๋ย อาจจะต้องจุดเป็นระยะหรือจะต้อง “จุด” หรือสูบให้ออกซิเจนเข้าไปช่วยในการ เผาไหม้ การเก็บรักษาใบจากและยาเส้น ใบจากควรเก็บรักษาให้ห่างจากความชื้น นอกจากนี้ยาเส้นจะต้องเก็บให้มิดชิดระวังไม่ให้ “เข้าลม” หรือ สัมผัสกับอากาศ เพราะจะทำให้เสียคุณภาพและเสีรสชาติ บางคนใส่ใบพริกขี้หนู เพื่อให้ยาเส้นนุ่มและมีความชื้น ถึงเก็บไว้นานก็ไม่เสีรสชาติ

วิธีการทำใบจาก วิธีแรก ตากจนแห้ง ถ้าแดดดีใช้เวลาประมาณ 2 วัน หลังจากนั้นเก็บไว้เป็นมัดๆ พร้อมทั้งจะใช้การได้ทันที โดยส่งเป็นสินค้าไปจำหน่ายก่อนที่ผู้ใช้จะใช้ต้องลอกเจียะออก(เยื่อบางๆ ที่ปิดอยู่บนหน้าใบซึ่งสังเกตเห็นได้ชัด) เนื่องจากเจียะนั้นบางเกินไป ทำให้ติดไฟเร็ว คงใช้แต่ตัวใบที่ลอกเจียะออกแล้ว นำมาตัดเป็นท่อนยาวขนาด 3 นิ้ว พอๆ กับความยาวของมวนบุหรี่ปุ๋ยกันกรองกระจายเส้นยาเส้นลงบนนั้นมวนให้เป็นรูปทรงกรวย ก็เป็นยาใบจาก 1 มวนจุดสูบได้ ถ้าในกรณีจากใบเล็กห่อเส้นยาไม่มีดก็ใช้วิธีซ้อนใบจาก 2 ใบ ให้เหลื่อมกันเล็กน้อยเพื่อช่วยทำให้ใบใหญ่ขึ้น สามารถมวนได้สะดวกเหมือนกับใบเดี่ยว ซึ่งต้นจากเป็นพืชที่เจริญเติบโตในบริเวณป่าชายเลน ซึ่งจะอยู่ชุกชุมในบริเวณจากเลียบชายคลองไปเป็นส่วนใหญ่จึงเป็นพืชที่แช่น้ำอยู่เกือบตลอดเวลา ด้วยรากที่ยึดเกาะพืชดินอย่างหนาแน่น จึงกล่าวได้ว่าต้นจากเป็นพืชที่ช่วยป้องกันไม่ให้ตลิ่งพัง ส่วนสาเหตุที่ทำให้ต้นจากมักอยู่ชายฝั่งนั้น เนื่องมาจากที่ผลของต้นจากไม่สามารถที่จะลอยหรือปลิวไปตกที่อื่นที่อยู่ห่างไกลได้ แต่ผลที่มีเมล็ดที่แพร่พันธุ์ได้สามารถลอยไปตามน้ำและมักจะไปติดเจริญงอกงามที่บริเวณป่าชายเลนหรือริมคลอง สำหรับประโยชน์อย่างอื่นจากต้นจาก เฉพาะใบนำไปใช้ทำแผ่นมุงหลังคาที่เรียกว่าหลังคาจากยอดอ่อน ผลอ่อนสามารถรับประทานสดเป็นผักเหนาะ และนำไปประกอบอาหารประเภทแกงคั่วได้ดี นอกจากนี้น้ำหวานจากต้นจากนำมาทำเป็นน้ำตาล และน้ำส้มจากได้ และนำไปทำเป็นน้ำผึ้งจากก็ให้รสชาติที่ต่างออกไป นำใบมาตากแห้งแล้วลวกทำมวนบุหรี่ปุ๋ยที่ได้รสชาติที่ดี (หัสชัย สิทธิรักษ์ , 2552) ในประเทศไทยมีต้นจากอยู่ในหลากหลายจังหวัดด้วยกัน ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง เป็นต้น

พื้นที่ชุมชนย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นพื้นที่ที่ติดชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นอ่าวเข้ามาพื้นที่บริเวณนั้นเป็นป่าชายเลน มีต้นจากขึ้นจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำสวนยาง และ อาชีพประมง อาชีพเสริมคือการลวกใบจากขาย ในการขายใบจากนั้น ชาวบ้านจะขายเฉพาะใบ

จากส่วนดีซึ่งนำไปห่อยาสูบใช้สูบ ซึ่งขั้นตอนการทำใบจากถือเป็นศิลปะที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นในการทำใบยามวน (จาก) ที่มีการเริ่มทำตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อ พ.ศ. 2355 จนถึงปี พ.ศ.2559 เกือบทุกครัวเรือนของตำบลย่านซื่อจะจัดสรรพื้นที่บริเวณลานหน้าบ้านเป็นที่ สับ-มัด-ตาก-มวนใบจาก ก่อนจะเข้าสู่กระบวนการบรรจุหีบห่อและประทับตราสินค้าของแต่ละบ้านเพื่อส่งขายจังหวัดอื่นๆ รวมถึงส่งออกตลาดประเทศมาเลเซีย กลุ่มแม่บ้านหลากหลายวัยตั้งแต่ชั้น ยาย-แม่-หลาน ต่างช่วยกันลงแรงตามความถนัดและฝีมือ ส่วนใหญ่งาน "ปากกัด (จาก) ตีนถีบ (ใบจาก)" จะเป็นหน้าที่ของวัยกลางคนและคนชรา เพราะต้องอาศัยความชำนาญ ส่วนผู้หญิงจะรับหน้าที่บรรจุหีบห่อ โดยพ่อบ้านจะทำงานลำดับแรกสุดคือออกเรือไปตัดใบจากตามกอใหญ่ริมแม่น้ำมัดไว้เป็นกองๆ มาส่งต่อให้แม่บ้าน ชาวบ้านได้ทำใบจาก (มวนยาสูบ) จึงมีเศษของใบจากมากมายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้รวมกลุ่มดัดแปลงเศษของก้านจากมาทำ เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ โดยใช้ภูมิปัญญาของตนเองผลิตงานฝีมือเป็นตะกร้า กระจาดดอกไม้ เสวียนรองกันหม้อ ภาชนะต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับของท้องตลาด และดำเนินการพัฒนาจนกลายเป็นสินค้า OTOP ประจำตำบลย่านซื่อในปัจจุบัน นอกจากนี้ใบจากได้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกของชุมชนที่สำคัญอันดับหนึ่งและกลายเป็นวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนจนเป็นที่ยอมรับของชุมชนอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดตรัง เพราะคุณภาพของใบจากย่านซื่อ มีคุณภาพที่พิเศษเหนือกว่า ต้นจาก ที่อยู่ในพื้นที่อื่นๆ และสร้างรายได้ ได้กลับเข้าสู่ชุมชนปีละหลายล้านบาท จนมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (องค์การบริหารส่วนตำบลย่านซื่อ, 2557)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรังเป็นอย่างไร ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่ย่านซื่อความโดดเด่นนับตั้งแต่ริมฝั่งแม่น้ำตรังของชาวบ้านย่านซื่อ เพราะการทำใบจากมีรายละเอียด ขั้นตอนวิธีการ อีกทั้งแง่มุมที่น่าสนใจ และผู้วิจัยมองว่าการมวนใบจาก ยาเส้น มวนยาสูบ นั้นเป็นเสน่ห์ของวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม รู้สึกได้รับความอบอุ่นเวลานั่งมองคนแก่ๆ บรรจงลอกใบจาก คลี่ใบจากแล้วค่อยๆ ใส่ยาเส้นแล้วมวนเป็นบุหรี จุดไฟ แล้วสูบ การสูบบุหรีใบจากก็เป็นศิลปะที่อาศัยความพิถีพิถัน เพราะบุหรีแบบนี้จะดับบ่อย ต้องหมั่นจุดไฟ และเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมการสูบใบจาก ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งโดยการผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้และการสร้างองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน การถ่ายทอดความรู้ที่นั่นเกิดจากการที่ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองและสร้างความรู้ได้เองจากการลงมือลองทำใบจากยามวนสูบซึ่งเป็นสินค้าหลักที่ทำรายได้ให้กับคนในชุมชนมาอย่างยาวนาน นำไปสู่อาชีพที่

สร้างรายได้ ซึ่งมีผลต่อชีวิตของชาวบ้านย่านชื้อ ซึ่งแทบทุกครัวเรือนทำกิจกรรมจากใบจาก ในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำไปส่งขายตามจังหวัดอื่นๆ รวมทั้งประเทศมาเลเซีย แต่ที่สำคัญที่สุดเหนือกว่าสิ่งอื่นใดก็คือ การที่ชุมชนแห่งนี้ได้ช่วยกันอนุรักษ์ป่าจากเอาไว้อย่างสมบูรณ์ ส่งผลดีต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมของแม่น้ำตรัง เส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงผู้คนมาอย่างยาวนาน ที่ยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์จนถึงทุกวันนี้

คำถามการวิจัย

1. วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อเป็นอย่างไร
2. วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบดำรงอยู่คู่ป่าจากชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรังอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ
2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่คู่ป่าจากของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้เห็นถึงคุณค่าของป่าจากและวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงการสร้างความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนกับพื้นที่ป่าจากริมฝั่งแม่น้ำตรัง
2. เพื่อเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมให้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ป่าจากบริเวณริมฝั่งแม่น้ำตรัง
3. เพื่อเป็นการเผยแพร่ อนุรักษ์ป่าจากริมฝั่งแม่น้ำตรัง และธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบและชุมชนปฏิบัติปากกัตตีนถีบของชุมชนย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรังต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยศึกษาวิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อ ในประเด็นการศึกษาการวิถีชีวิตของชาวบ้านย่านซื่อ ที่มีการสูบใบจาก การทำใบจากมวนยาสูบซึ่งเป็นภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังศึกษาการดำรงอยู่คู่ป่าจากของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนย่านซื่อ ประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านโคกทราย หมู่ที่ 2 บ้านตก หมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม และหมู่ที่ 4 บ้านทุ่งอิฐ ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เนื่องจากในพื้นที่ดังกล่าวมีชาวบ้านทำใบจากมวนยาสูบมาเป็นเวลานาน และเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงป่าจากได้

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยทำการศึกษาศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง และการลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม 2558 เดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม 2558 และเดือนธันวาคม 2558 ถึงเดือนมกราคม 2559

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้จะนิยามศัพท์ต่อไปนี้

วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ

หมายถึง วิถีชีวิตในการทำมวนจากที่มีการสืบทอดต่อกันมา ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการนำต้นจากมาใช้ประโยชน์โดยการทำใบจากที่มีอยู่ในชุมชนย่านซื่อถูกนำมาใช้ในการทำมวนยาสูบ จนกลายเป็นสินค้าโอท็อปที่มีชื่อเสียงของชุมชนย่านซื่อ

การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

หมายถึง การดำรงอยู่ของใบจากมวนยาสูบจนกลายเป็นลักษณะวิถีชีวิตของย่านซื่อ เมืองตรัง ที่สามารถดำรงอยู่ในวิถีชีวิตด้วยการใบจากมวนยาสูบเนื่องจากมีวัฒนธรรมที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมและถูกประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ควรแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ อีกทั้งต้องการ

สืบสานถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้เสื่อมความนิยมและยังคงเป็นมรดกรุ่นอื่นๆ สืบต่อกันไป จนกลายเป็นอาชีพที่เจริญรุ่งเรืองเรื่องของการสร้างความโดดเด่นให้แก่ผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นเหนือชุมชนอื่น

วิถีอัตลักษณ์

หมายถึงรูปแบบเฉพาะตัวของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบที่เรียกว่า “ปากกัตตีนถีบ” เนื่องจากมีกรรมวิธีในการทำใบจากที่แตกต่างจากที่อื่น โดยการอาศัยมือและเท้าเป็นหลักในการทำซึ่งต่างจากที่อื่นๆ ที่มักจะนำเครื่องจักรและเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องทุ่นแรง มีเฉพาะพื้นที่ตำบลย่านซื่อนี้ที่ยังคงดำรงวิธีการทำใบจากมวนยาสูบแบบดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้คิดค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้และใช้มาถึงในปัจจุบันปากกัตตีนที่บั้นนี้เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านการลงมือปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น

ป่าจาก

หมายถึง ต้นจากที่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากริมฝั่งแม่น้ำตรัง มักจะขึ้นเป็นดงขนาดใหญ่ หรืออาจเรียกว่า ดงจาก ในบริเวณน้ำจืด และน้ำกร่อย ที่มีน้ำเค็มขึ้นถึง สามารถเติบโตได้ดีในดินโคลน ที่มีไม้ให้ร่มเงาปะปนอยู่ด้วย มักอยู่ในช่วงที่มีน้ำจืดและน้ำกร่อยปนกัน

ทบทวนวรรณกรรม

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะต้องทำความเข้าใจในแนวคิดและทฤษฎี รวมไปถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องการทำการศึกษ เพื่อสามารถนำไปวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ในพื้นที่สนามวิจัย ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ จึงมีการทบทวนข้อมูล แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ดังนี้

1. บริบทของชุมชนย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
2. ทรัพยากรป่าจาก
3. แนวคิดวิถีชีวิต
4. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
5. แนวคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม
6. แนวคิดอัตลักษณ์
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บริบทของชุมชนย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ประวัติความเป็นมา

ตำบลย่านชื่อ เป็นตำบลหนึ่งใน 10 ตำบลของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ตำบลย่านชื่อ มีผู้เล่าให้ฟังว่า เมื่อสมัยก่อนได้มีชาวจีนจากโพ้นทะเลกลุ่มหนึ่งได้อพยพมา โดยล่องเรือมาตามแม่น้ำตรังเรื่อยมา เมื่อมาถึงเห็นทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมก็ได้ขึ้นฝั่งที่บริเวณแม่น้ำตรัง จากนั้นก็ได้ชักชวนพรรคพวกที่เดินทางมาด้วยกันตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำตรัง โดยได้ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรียงต่อๆ กันไปในแนวเดียวกันชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านย่านชื่อ" หรือ "ตำบลย่านชื่อ" ในปัจจุบันซึ่งในตำบลย่านชื่อ ประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้านดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านโคกทราย เป็นการเรียกชื่อหมู่บ้านตามลักษณะภูมิประเทศ กล่าวคือ ได้มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้มาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่มีลักษณะเป็นเนินสูงๆ ต่ำๆ ลักษณะพื้นดินส่วนมากเป็นดินร่วนเป็นทราย ชาวบ้านเลยเรียกว่า "บ้านโคกทราย" จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

โดยทั่วไปมีสภาพเป็นที่ราบลุ่มๆ ตอนๆ คล้ายลูกคลื่น ซึ่งกระจายไปทั่วทั้งตำบล พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการทำการเกษตร มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เกษตรกรสามารถนำน้ำจากแหล่งน้ำไปใช้ประโยชน์ในการทำการเกษตร ซึ่งแต่ละแห่งจะมีปริมาณน้ำใช้ได้ตลอดปี แต่บางแห่งจะขาดน้ำ ซึ่งแหล่งน้ำธรรมชาติคือ แม่น้ำตรัง โดยจะไหลผ่าน หมู่ที่ 1, 2, 3 และหมู่ 4

ทิศเหนือ : ติดต่อกับ ตำบลโคกยาง

ทิศใต้ : ติดต่อกับ แม่น้ำตรังและตำบลบ่อน้ำร้อน

ทิศตะวันออก : ติดต่อกับ แม่น้ำตรัง

ทิศตะวันตก : ติดต่อกับ ตำบลคลองลู, ตำบลบ่อน้ำร้อน

ทรัพยากรจาก

ต้นจาก (Mangrove Palm) เป็นต้นไม้ประเภทปาล์ม (palm) ชนิดหนึ่ง โดยอยู่ในวงศ์ปาล์ม (Palmae หรือ Arecaceae) โดยจัดอยู่ในวงศ์ย่อย Subfamily Nypoideae ซึ่งวงศ์ย่อยนี้ก็มีอยู่เพียงสกุลเดียว และชนิดเดียวก็คือต้นจากที่เราๆท่านๆพบเห็นอยู่ทั่วไปตามริมน้ำริมคลองต่างๆ โดยเฉพาะแถบปากแม่น้ำและปากอ่าว ชื่อพฤกษศาสตร์ของต้นจากคือ *Nypa fruticans* โดยคำว่า *Nypa* นี้มาจากคำในภาษามลายูคือคำว่า *Nipah* ในธรรมชาติ ต้นจากพบขึ้นอยู่ตามริมลำน้ำและตามที่ดินตะกอน ที่ลุ่มริมฝั่งและป่าชายเลน โดยเฉพาะบริเวณใกล้ปากแม่น้ำสายต่างๆโดยพบตั้งแต่ประเทศศรีลังกา ชายฝั่งด้านตะวันออกของประเทศอินเดีย, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, ฟิลิปปินส์ , หมู่เกาะโซโลมอน , ตอนเหนือของออสเตรเลีย , และหมู่เกาะริวกิว (หรือโอกินาวา) ของประเทศญี่ปุ่น ต้นจากนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากพืชวงศ์ปาล์มอื่นๆ หลายอย่าง เช่นลักษณะของช่อดอกและลำต้น จนต้องจัดอยู่ในวงศ์ย่อยของตัวเองแยกต่างหาก ดอกแต่ละดอกเป็นดอกเพศเดียว แต่ในช่อดอกหนึ่งนั้นจะมีทั้งดอกตัวผู้และดอกตัวเมีย เมื่อเมล็ดเริ่มแก่ก็จะงอกรากตั้งแต่เมล็ดยังคงติดอยู่กับทะลายเมื่อแก่เต็มที่ก็จะหล่นลงน้ำ และลอยไปกับสายน้ำก่อนจะไปติดตามสันดอนหรือตลิ่งที่อยู่ห่างออกไปเพื่อเติบโตเป็นต้นใหม่ต่อไป ลำต้นของต้นจากนั้นอยู่ใต้ดิน โดยจะแตกหน่อใหม่ออกไปเรื่อยๆในลักษณะทวิคูณ (Dichotomous) คือจากหนึ่งก็จะแตกออกเป็นสองต้น จากนั้นก็จะกลายเป็นสี่ , แปด ,สิบหก ,

สามสิบสอง ไปเรื่อยๆตามลำดับ หลักฐานทางฟอสซิลแสดงให้เห็นว่า ต้นจากนี้ถือกำเนิดขึ้นหลายล้านปีมาแล้ว และคาดว่าจะเป็นหนึ่งในพืชใบเลี้ยงเดี่ยวชนิดแรกๆที่วิวัฒนาการขึ้นมา เนื่องจากมีการพบฟอสซิลของละอองเกสรของดอกจาก ในตะกอนดินยุคอีโอซีน (Eocene) (ประมาณ 60 ล้านปี)จากบริเวณใกล้ๆกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นหลักฐานหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่าในอดีตภูมิอากาศของโลกนั้นแตกต่างไปจากปัจจุบัน เนื่องจากในปัจจุบันนี้ต้นจากจะพบเฉพาะในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น

จาก (Nypa) เป็นพืชจำพวกปาล์มที่มีชื่อสามัญว่า Nipa Palm โดยมีการจัดอยู่ที่ในวงศ์ย่อย Nypoideae ซึ่งมีสกุลเดียว (Nypa)และเป็นปาล์มเพียงชนิดเดียวที่เป็นพืชในป่าชายเลน และมีลำต้นอยู่ใต้ดินนับเป็นพืชเก่าแก่มากชนิดหนึ่ง ที่มีซากดึกดำบรรพ์อายุถึง 70 ล้านปี จากพบได้ทั่วไปในเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในบริเวณน้ำจืด และน้ำกร่อย ที่มีน้ำเค็มขึ้นถึง มักจะขึ้นเป็นดงขนาดใหญ่ เรียกว่า ป่าจาก หรือดงจาก

ต้นจากพืชเก่าแก่ดึกดำบรรพ์ที่สืบสายขยายพันธุ์มานานหลายสิบล้านปี มีลำต้นอยู่ใต้ดินเป็นกลุ่ม ใบสีเขียวข่มข่มแทงขึ้นมาเป็นกอเรียกว่า หินจาก หรือ ทางจาก ลักษณะใบสีเขียวเรียงรายแทงสลับเรียงรายคล้ายขนนก ดอกมีสีเหลืองสด ช่อดอกงอกเป็นวง วงทะลวงออกมาระหว่างกาบใบที่อยู่ใต้ดิน ผลมีสีน้ำตาลเข้ม เบียดรวมกันเป็นกระจุกเรียกว่า ทลายจาก

ต้นจากเป็นพืชประจำถิ่นดินแดนสุ่มหมู่ปากน้ำ มักขึ้นบริเวณน้ำกร่อย รอยต่อระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็ม ทำให้บริเวณชุมชนชายฝั่งปากแม่น้ำมีต้นจากขึ้นอยู่มากมาย และด้วยความมหัศจรรย์ที่ธรรมชาติมอบให้ ต้นจากจึงเป็นพืชที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน ซึ่งล้วนเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ของผู้คนบนถิ่นฐานบริเวณชายฝั่งปากแม่น้ำ การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากต้นจากชาวบ้านสามารถเข้าถึงทรัพยากรป่าจากได้โดยที่เป็นของส่วนรวม ใครก็สามารถเข้าถึงได้ และยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์โดยต้นจากสามารถนำมาแปรรูปได้หลากหลาย ทั้งของเล่น ของกิน ของใช้ เพิ่มมูลค่าจากพืชพื้นบ้านประจำท้องถิ่นให้เป็นสินค้ามีราคา สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

ลักษณะทางกายภาพ

จากเป็นพืชที่มีลำต้นอยู่ใต้ดิน ต้นตั้งตรง ซึ่งมักจะเป็นดินโคลนส่วนที่เราเห็นของจากนั้น คือ ส่วนใบและช่อดอกเท่านั้น โดยที่โคนใบมีกะเปาะอากาศ ช่วยพยุงให้ใบชูขึ้นเหมือนชูชีพ แต่แม้ว่าลำต้นของจากจะอยู่ใต้ดินแต่ใบที่โผล่ขึ้นมา นั้น อาจชูขึ้นไปสูงได้ถึง 9 เมตร โดยไม่มีส่วนของลำต้นให้เห็นเลย

ดอกและผล

ดอกของปาล์มเป็นลักษณะช่อ กลม ดอกตัวเมียที่ปลาย ดอกตัวผู้อยู่ตรงโคนช่อดอกส่วนผลนั้นมีเปลือกแข็ง กระจุกเป็นทะลายหลายผลเปลือกสีน้ำตาล ข้างในมีเนื้อเมล็ดสีขาว มีปริมาณเนื้อไม่มากนัก เมื่อสุกเต็มที่ผลจะแยกจากกลุ่ม ลอยน้ำ สามารถแพร่พันธุ์ไปได้ไกลๆ บางครั้งก็แตกหน่อขณะยังลอยน้ำ

ประโยชน์

จากเป็นพืชที่คนไทยรู้จักมานาน และใช้ประโยชน์ของจากได้เป็นอย่างดีตั้งแต่ใบจนถึงผล ใบจากมีลักษณะคล้ายใบมะพร้าว แต่มีความเหนียว และกว้างกว่า ทำให้สามารถใช้นามาเย็บเป็นตบ เรียกว่า "ตบจาก" แล้วนำไปมุงหลังคา กันแดดกันฝนได้เป็นอย่างดี แม้ว่าจะใช้งานไปนาน ใบจากกรอบ เปลี่ยนจากสีเขียวเข้ม เป็นสีเหลือง สีน้ำตาล กระทั่งเกือบเป็นสีดำ แต่ก็ยังคงกันฝนและแดดได้ จนกว่าจะแห้งกรอบและผุไป คำว่า "หลังคาจาก" หรือ "หลังคามุงจาก" จึงเป็นที่รู้จักกันดีในสังคมไทย การใช้ใบจากมุงหลังคายังคงนิยมใช้จนปัจจุบัน โดยเฉพาะในแถบที่อยู่ใกล้ลำคลองและที่ราบลุ่มมีต้นจากชุกชุม ใบจากยังมีประโยชน์ใช้ห่ออาหาร ที่เรียกว่า ขนมจาก ซึ่งเป็นขนมที่ทำจากแป้ง น้ำตาล และมะพร้าว ผสมกันจนเหลวได้ที่ แล้วนำห่อด้วยใบจาก ปิ้งบนไฟก็ได้ขนมจากที่อร่อย มีกลิ่นหอม รสชาติดี เป็นขนมไทยอีกอย่างหนึ่งที่รู้จักกันดี แม้อาจมีการใช้ใบมะพร้าวมาห่อ แต่ก็ได้รสชาติที่ไม่อร่อยอย่างการใช้ใบจากจริงๆ ใบจากที่ยังไม่แก่ หากยังใช้เป็นใบห่อยาสูบได้ โดยลอกใบจากที่ตากแห้งแล้วออกเป็นแผ่นบางๆ แล้วตัดให้พอดีสำหรับมวนยาสูบ

ผลจากที่สุกแล้ว จะเป็นเยื่อสีขาว ใส นุ่ม มีรสหวาน นิยมรับประทานเป็นของหวาน มาช้านานดังความปรากฏใน "พระราชนิพนธ์กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน" ที่ยกมาข้างบน

นอกจากนี้ในบางท้องถิ่นยังตัดปลายช่อดอกของจาก เพื่อเอาน้ำตาลจากไปทำเป็นน้ำเมา เช่นเดียวกับที่นิยมใช้น้ำตาลจากต้นตาลและมะพร้าว ส่วนผลอ่อนที่แตกหน่อ จะมีจาวอยู่ข้างใน นำมารับประทานได้เช่นเดียวกับจาวตาล หรือจาวมะพร้าว ส่วนกลีบดอกนั้นนำไปเป็นส่วนผสมของชาสมุนไพรได้

1. จากที่ใช้มุงหลังคาเราเรียกว่า ตบจาก ลักษณะนามของจาก ก็คือ ตบ เป็นการนำเอาใบจากที่แก่มาทับซ้อนหรือเกยกันทีละ 2-3 ใบ แล้วพับครึ่ง นำมาพับครอบไม้ไผ่ ที่ตัดไว้เป็นซี่ๆ แล้วเย็บตรึงด้วยตอกค้ำ ทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเต็มตบก็ผูกมัดกันลู่ อายุการใช้งานของจากจะอยู่ได้ประมาณ 6 เดือน - 1 ปี

2. ใบจากที่ที่ใช้สุบบุหรี ทำจากยอดอ่อนของต้นจาก นำมาตัดเป็นใบ ๆ ตากทิ้งไว้ให้แห้ง แล้วนำมาลอกเยื่อบาง ๆ ออก ม้วนแล้วตากแห้งอีกครั้งก่อนตัดขนาดพอเหมาะกับมวนบุหรี มัดเป็นมัด ๆ หรือบรรจุของพลาสติกจำหน่าย

3. น้ำส้มจาก เป็นการนำน้ำเลี้ยงจากวง (ช่อดอก)ของจาก โดยการตัดปลายวงบางๆ แล้วนำกระป๋องพลาสติก หรือขวดพลาสติกที่เปิดปากกว้างไปรอน้ำที่หยดไว้ หากเก็บบ่อย ๆ ก็จะทำให้ น้ำส้มมีคุณภาพดี สะอาด เมื่ได้นำมาแล้วก็นำมาเทหมักไว้ในไหที่สะอาด ทิ้งไว้ ประมาณ 1- 2 เดือนก็นำมาบรรจุขวดออกจำหน่ายขวดละประมาณ 6-10 บาท น้ำส้มจากนี้ ผู้บริโภคจะนำไปทำน้ำพริกจิ้มปลากระเบนเค็ม หรือไม่ก็นำไปต้มกับปลากระบอกหรือปลากะพง เรียกว่าปลาต้มส้ม

4. ลูกจากลอยแก้ว เป็นขนมหวานที่นำลูกจากอ่อนมาผ่าแล้วควักเอาเนื้อลูกจากมาล้างน้ำ ต้มน้ำใส่ลูกจากลงไปแล้วตามด้วยน้ำตาลชิมรสชาติหวานพอเหมาะยกลง ปล่อยให้เย็น เสิร์ฟพร้อมน้ำแข็ง รับประทานในยามที่อากาศร้อนๆ รสชาติดีนัก ลูกจากนี้รสชาติคล้ายลูกชิดแต่ราคาถูกกว่า ซึ่งสุนทรภู่เองยังกล่าวถึงความเหมือนและความต่างในนิราศเมืองเพชรว่า

ในลำคลองสองฟากล้วนจากปลูก ทะลายลูกดอกจากขึ้นฝากแฝง

ต้นจากถูกลูกชิดนั้นติดแพง เขาช่างแปลงชื่อถูกเรียกลูกชิด

ปัจจุบันหากต้องการรับประทานลูกจากลอยแก้ว สามารถรับประทานได้โดยการไปรับประทานอาหารที่ครัวณิชา ซึ่งเป็นร้านอาหารที่ปรุงอาหารจำพวกอาหารทะเลสดรสชาดีอร่อยมาก ไม่ว่าจะเป็น แกงเลียงส้มป่อยกับกุ้งสด ปลาอินทรีราดเต้าซี่ ฉู่ฉี่ปลากระเบนโบราณ ฯลฯ เมื่อรับประทานอาหารที่สั่งมาเสร็จ เจ้าของร้านก็จะมาเสิร์ฟลูกจากลอยแก้วที่หอมหวานอร่อย แต่ทั้งนี้ก็ต้องเป็นไปตามฤดูกาล เพราะลูกจากเป็นผลิตผลจากธรรมชาติมิใช่โรงงานที่จะสั่งการได้ ตามใจปรารถนา

5. ขนมจาก เป็นนำใบจากที่ค่อนข้างแก่มาทำเป็นใบห่อแป้งขนม โดยการตัดด้านหัวและปลายให้ได้ขนาดพอเหมาะ ตัวแป้งมีแป้งข้าวเหนียว มะพร้าวทึนทึกขูด และน้ำตาลปีบผสมน้ำตาลทราย หรือจะใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามแต่รสชาติที่ปรารถนา ด้วยส่วนผสมที่เท่าๆ กันเช่น 1:1:1 กก. เหยาะเกลือลงเล็กน้อยเพื่อรสชาติที่กลมกล่อม หากใช้มะพร้าวมากกว่าส่วนผสมอื่นๆ จะทำให้ขนมอร่อยยิ่งขึ้น และไม่ต้องทาน้ำมันที่ใบจาก คลุกเคล้าให้เข้ากันระหว่างนั้นก็ตีไฟเตรียมอย่างขนม โดยทำเตาเป็นรูปร่างสำหรับวางขนมจากได้ ของโบราณจะใช้ปื๊บ วาง 2 ข้าง แล้วนำทางจากมาวางพาดขนานเป็นแนวยาว ตีไฟกาบมะพร้าว ให้ลูกโชนกระจายไปตามแนวของราววาง นำใบจากมาเกย

ซ้อนทับครึ่งใบกลัดไม้กลัดที่ทำจากก้านมะพร้าวหรือก้านจาก ตักขนมประมาณ 1 ซ้อนโตะใส่ลงไป เคลี่ยไปตามแนวของใบจากปิดห่อ กลัดด้านบน ตรงกลาง หัว ปลาย นำไปวางบนราวไฟที่เตรียมอย่าง ระยะเวลาคอยพลิกขนมให้สุกทั้งสองด้าน ก่อนสุกเนื้อขนมจะเดือดส่งกลิ่นหอม ใบไม้จะเริ่มออกสี น้ำตาลเป็นสัญญาณเตือนให้น้ำลายไหล กองเชียร์จะเริ่มมาออ รอรับขนมจากร้อนๆ วิธีการ รับประทานโดยไม่ต้องดึงไม้กลัด ก็คือฉีดยอดหรือดึงก้านจากที่อยู่ข้างห่อออกเป็นแนวยาวตลอดแนว ขนม จากก็จะหลุดร้อนออกมาด้านข้าง(ระวังมือพอง) ก่อนรับประทานกรุณาเป่าลม 2-3 ครั้งเพื่อระบาย ความร้อน ป้องกันลื่นพอง ปัจจุบันมีการประยุกต์ขนมจากทั้งการย่างและการปรุงรสชาติ โดยเตาปิ้ง ความสำเร็จรูปสะดวกใช้สะดวกพกพา รสชาติก็มีการผสมน้ำใบเตยหอม ผสมเนื้อมะพร้าวอ่อน ผสมมัน สำปะหลังขูด ผสมฟักทองและผสมเผือกหั่นฝอย และคงจะมีขนมจากชาเขียวในไม่ช้า แม้ว่าใบจากกับ ใบมะพร้าวจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่ไม่อาจใช้แทนกันได้ กลิ่นหอมของขนมจากท่านผู้รู้บอกวามา จาก “นมจาก” คือขนมคู่ที่สีน้ำตาลที่ทอดไปตามแนวก้านของใบจากตามรูป นั่นละคือที่มาของความ หอมอร่อยของขนมจาก

6. หมาจาก เป็นภาชนะที่ใช้สำหรับตักน้ำในบ่อที่น้ำในหน้าแล้ง เนื่องจากน้ำน้อย ตะกอน หรือเลนกันบ่อขุ่นได้ง่าย ต้องระมัดระวังในการตักมิให้กระทบกระเทือนถึงกันบ่อ หากน้ำมากการใช้ ถึงเหล็กถังพลาสติกตักจะได้ปริมาณที่มากกว่าสะดวกกว่า แต่เมื่อน้ำน้อยและลีภาชนะที่เบาและเล็ก ย่อมจะดีกว่า หมาจากจึงเป็นภูมิปัญญาเพื่อความอยู่รอดอย่างหนึ่งเช่นกันวิธีการทำหมาจาก เริ่มจาก ตัดหางใบจากอ่อนมา 1 ทาง แล้วตัดใบจากออกจากทาง รวบหางจากตามจำนวนที่ต้องการประมาณ 30-50ใบ ตัดส่วนหัวส่วนปลายให้เท่ากัน นำใบจากมาคลี่ให้คลายจากรอยพับ การซ้อนใบจากเพื่อทำ หมาจากต้องใช้ทั้ง 2 มือและ 1 เท้า มือหนึ่งรวบปลาย เท้าเหยียบใบจากส่วนที่เรียงซ้อนกันแล้ว มือหนึ่งหยิบใบใหม่มาเรียงซ้อนลักษณะเหมือนกับการเข้าเตี๋ยไม้ ถ้าหลุดใบใดใบหนึ่งก็จะหลุดหมด ต้องเริ่มต้นใหม่ ยิ่งกว้างยิ่งยากต่อการทำ เมื่อเรียงซ้อนจนได้ความกว้างที่ต้องการก็รวบปลายผูกทั้ง 2 ด้าน แล้วนำปลายทั้งสองมาประกบรัดร้อยด้วยดอที่ทำจากหางจากอีกครั้งหนึ่ง ก็จะได้หมาจากตาม ต้องการ หมาจากนี้ไม่ต้องฉีควัคซีนป้องกันพิษสุนัขบ้าเสียด้วยปัจจุบันหมาจากถูกยกเลิกภาชนะหน้า ที่ ในการตักน้ำ หากแต่ได้รับเกียรติให้มาเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านแทนด้วยการใช้น้ำยาเคลือบเงา ก็ เป็นวาสนาของหมาจากไป

แนวคิดวิถีชีวิต

ความหมายของวิถีชีวิต (Lifestyle or Style of Life)

จากการศึกษาตำรา เอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีชีวิต (Lifestyle or Style of Life) ผู้วิจัยพบว่า มีการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันกับคำว่าวิถีชีวิต ได้แก่ คำว่า แบบแผนชีวิต การดำเนินชีวิต รูปแบบชีวิต ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สารานุกรมเว็บสเตอร์ (Webster's New World Dictionary, 1994, น.781) ให้ความหมายว่า วิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตโดยภาพรวมของบุคคลซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ลักษณะและค่านิยมของบุคคลนั้น

นอกจากนี้ ได้มีผู้ให้ความหมายของวิถีชีวิตไว้แตกต่างกัน เช่น

โอไบรเอน (O'Brien, 1976, น.39-40) ให้ความหมายว่า แบบแผนชีวิต หมายถึง นิสัยที่ประพฤติในการดำรงชีวิต เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหาร การดูแลสุขภาพ การประกอบอาชีพ และการช่วยเหลือสังคม

องค์การอนามัยโลก (WHO. Health Education Unit, 1986, น.118) ให้ความหมายของวิถีชีวิตว่า หมายถึง แบบแผนของการแสดงพฤติกรรมของบุคคลซึ่งเป็นไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และความสามารถในการเลือกแสดงพฤติกรรมนั้น

ซิงเกอร์ (Walker; Schrist; & Pender, 1987, น.76) (citing Singer, 1982, น.303-315) ให้ความหมายของวิถีชีวิตว่า เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตหรือแบบแผนของการปฏิบัติของ ประชาชนในเรื่องการทำกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละวัน

คูลบอก; เอิร์นส ; และมองโกเมอรี (Kulbok; Earls & Montgomery, 1988, น.25) ให้ความหมายว่า วิถีชีวิต หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกถึงพฤติกรรม การดำเนินชีวิต ซึ่งบุคคลนั้น ได้เลือกแล้ว โดยที่มิได้กระทบต่อสุขภาพร่างกายของคนนั้น ในด้านดีหรือไม่ดีก็ได้

จากความหมายดังกล่าว พอสรุปได้ว่า วิถีชีวิตหมายถึง รูปแบบการดำเนิน ชีวิตประจำวันของบุคคลที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลนั้นๆ สำหรับวิถีชีวิตเกษตรกรแบบ ผสมผสานหมายถึง รูปแบบและแนวทางการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบ ผสมผสาน

มนุษย์ทุกคนล้วนมีศักยภาพในตนเองและมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ ของแต่ละบุคคล แต่เป้าหมายที่แท้จริงของมนุษย์อาจไม่แตกต่างกัน นั่นก็คือ

ชีวิตที่มั่งคั่งความเจริญงอกงามและมีความสุข จะต่างก็เพียงแต่วิถีการหรือวิถีการดำเนินชีวิตซึ่ง แต่ละบุคคลเลือกที่จะเดินทางไปสู่เป้าหมายของตนเอง การดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นผลมาจากแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตหรือประสบการณ์การเรียนรู้ของบุคคลนั้นๆ

จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่หลากหลาย ดังนี้

ประเวศ วะสี (2538, น.19 - 24) ได้กล่าวถึงการดำรงชีวิตที่มีคุณค่าหรือมีวิถีที่ถูกต้อง ทุกคนควรจะพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า 5 ประการ คือ เบญจวิถี ดังนี้

1. ปลุกมโนสำนึกแห่งความเป็นมนุษย์ จุดเริ่มต้นของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า อยู่ที่การปลุกมโนสำนึกแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเองให้ตระหนักว่า เรามีศักยภาพที่จะเรียนรู้ที่จะรัก และที่จะเป็นอิสระ คือ พนจากความบีบคั้นได้ มโนสำนึกทำให้เกิดพลังอำนาจแห่งเจตจำนง พลังนี้ก่อให้เกิดพลังชีวิต ช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ และมีความสำเร็จ

2. สัมผัสเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ ในสังคมสมัยใหม่ ชีวิตและการทำงานของคน อยู่กับความเทียม ทำให้แปลกแยกจากธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ ชีวิตมนุษย์ที่แปลกแยกจาก ธรรมชาติและจากเพื่อนมนุษย์ทำให้เกิดปัญหาทางจิต สังคม และปัญญา อันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหา ต่างๆ เป็นอันมาก ในสังคมปัจจุบันชีวิตที่มีคุณค่าต้องพยายามให้สัมผัสกับธรรมชาติและสัมผัสกับ ชีวิตเพื่อนมนุษย์ไวเสมอๆ เพื่อพัฒนาจิตใจให้ละเอียดอ่อน และพัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ชีวิตมีคุณค่ายิ่งขึ้น

3. ขยายความรักเพื่อนมนุษย์และความรักธรรมชาติออกไปอย่างกว้างขวางโดย ปราศจากเงื่อนไขทางลัทธิ อุดมการณ์ หรือชนชั้นใดๆ ให้จิตใจเต็มไปด้วยมิตรไมตรีและเอื้ออาทรต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย มีความรักสากล เมื่อทำได้ดังนี้มากขึ้นเรื่อยๆ จิตใจจะสงบ ประสบความงาม ความสุขและอิสรภาพ ทำให้อยู่ในฐานะที่พร้อมจะเรียนรู้จากทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกสถานการณ์ตาม ความเป็นจริงตามปกติมนุษย์เรียนรู้ได้ยากเพราะมีวไปของติดอยู่ในอารมณ์ แต่เมื่อมีความรักสากล แล้ว สามารถเรียนรู้ได้จากคนทุกคนและจากทุกสถานการณ์ จะทำให้มีศักยภาพมาก

4. รวมกลุ่มทำให้เกิดความเป็นชุมชน การรวมกลุ่มของบุคคลจำนวนหนึ่งที่มี วัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้และการกระทำร่วมกัน และมีองค์กรจัดการ จะเกิดความอบอุ่นและความสุขอย่างท่วมท้น มีพลังการเรียนรู้และพลังการสร้างสรรค์สูงมาก เมื่อเกิดสภาพดังกล่าวขึ้นเรียกว่า มีความเป็นชุมชน และเครือข่ายของชุมชน จะทำให้แก้ปัญหาได้ ทุกชนิด

5. การเพนบุคคลเรียนรู ในยุคสมัยแห่งความสลับซับซ้อนและความเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว คนทุกคนต้องเพนบุคคลเรียนรูและมีกระบวนการเรียนรูที่เหมาะสม สามารถเรียนรูได้ จากทุกคน และทุกสถานการณ์ การรูอะไรแจ่มแจ้งทำให้เกิดความสุข เพราะทำให้เกิดอิสรภาพ หรือ การหลุดพ้นจากความไม่รู้ ความไม่รู้ทำให้เกิดความบีบคั้น การเรียนรูที่ถูกต้องทำให้รู้ความจริง เกี่ยวกับธรรมชาติ มนุษย์และสังคมทั้งทางวัตถุธรรมและนามธรรม รวมไปถึงจนถึงทางวิญญาณ การรู ความจริง ทำให้มีศักยภาพสังคมเรียนรู และบุคคลจะต้องเพนบุคคลเรียนรู การเรียนรูทำให้ชีวิตมีคุณค่ายิ่ง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544, น.41 - 42) ไต่ถลาถึงแนวคิดวิถีชีวิตที่จะดำรงคุณค่าหรือ เพิ่มคุณค่าให้กับชีวิตไวดังนี้

1. สร้างสมดุลทางกายภาพ คือ การทำให้ร่างกายแข็งแรง สุขภาพกายดี
2. สร้างสมดุลทางจิต คือ การทำให้จิตมีความมั่นคง สุขภาพจิตดี
3. สร้างสมดุลทางสังคม คือ การทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น กลุ่มเพื่อนมั่นคง
4. สร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ คือ การทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง
5. สร้างสมดุลทางจิตวิญญาณ คือ การมีคุณธรรมจริยธรรม ทำประโยชน์ตน พรอมๆ ไปกับประโยชน์ทานด้วย

6. สงเสริมสมดุลทางธรรมชาติ คือ การทำให้ธรรมชาติคงความหลากหลาย สามารถรักษาความสมดุลในระบบนิเวศน

สุเมธ ตันติเวชกุล (2543, น. 2) ไต่ถลาถึงแนวคิดวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงวาเพน ปรัชญาที่มีมิติครอบคลุมถึง 4 ดาน คือ 1) มิติดานเศรษฐกิจ 2) มิติดานจิตใจ 3) มิติดานสังคม และ 4) มิติดานวัฒนธรรม ซึ่งในมิติดานจิตใจ หมายถึง การมีจิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณและ พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไมโลภ ปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทาในการดำรงชีวิต นั่นคือ การดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล ซึ่งมีความหมายดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่ เตื่อรอน กำหนดความเพนอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตรภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไป ตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พันธนาการอยู่กับสิ่งใด หากถลาโดยสรุปคือ หันกลับมายึดเสนทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง จึงเพนพื้นฐานของความมั่นคง ในการดำรงชีวิตที่ส่งผลให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ 1.การพึ่งตนเองทางดานจิตใจ

2. การพึ่งตนเองทางดานสังคม 3. การพึ่งตนเองทางดานทรัพยากรธรรมชาติ 4. การพึ่งตนเองทางดานเทคโนโลยี 5. การพึ่งตนเองทางดานเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ธีวชชัย พีชผล (2549, น.132) ได้อธิบายไววาแนวความคิดการดำเนินชีวิต แบบเศรษฐกิจพอเพียง เราสามารถยึดเป็นหลักในการปฏิบัติได้กับทุกอาชีพ นั่นคือ

1. การจะทำงานอะไรต้องเริ่มตนด้วยการเรียนรูุก่อน ต้องมีสติจึงจะเกิดปัญญา
2. ต้องมีความอดทนมุ่งมั่น ยึดหลักธรรมะ ความถูกต้องจะทำให้เราสามารถ เผชิญหน้ากับทุกสิ่งทุกอย่างได้โดยไม่หวาดกลัว
3. ต้องมีความอ่อนนอมถอมตน เรียบง่ายและประหยัด
4. ทำงานโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่หวังผลอันใด เมื่องานนั้นสำเร็จ ลุกลงสิ่งที่เราจะไต่รับก็คือ ความสุขในการที่เราทำเพื่อผู้อื่นนั่นเอง
5. ต้องรับฟังความคิดเห็นและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นบาง เพื่อไม่ให้เกิด การทะเลาะเบาะแว้งกัน
6. ควรมีความขยันหมั่นเพียร และมีความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อที่จะนำไปสู่ ความสำเร็จ
7. ต้องมีความสุจริตและมีความกตัญญูซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด
8. ควรพึ่งตนเองให้ไดุก่อนที่จะพึ่งคนอื่น และส่งเสริมคนเก่ง คนดี ไม่อิจฉาเพื่อนร่วมงาน
9. ทำอย่างใดมาจะได้ผลอย่างนั้นตอบแทน ทรงสอนวาถาปลูกมะม่วงก็จะได้ มะม่วง ถาปลูกความดีก็จะไต่ความรักกลับมา
10. ต้องมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติจึงจะอยู่รอดได้

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

มีผู้ให้ความสนใจกำหนดความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้มาก ผู้เขียนได้เลือกความหมายที่แตกต่างกันออกไปมากแล้วไว้ มีดังต่อไปนี้

ความหมาย ตามพจนานุกรมในพจนานุกรม Webster’s New Dictionary of the American Language ได้ให้ความหมายสรุปได้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณหรือเมืองที่ มีกลุ่มคนอยู่รวมกัน และกลุ่มคนที่อยู่รวมกันนี้มีความสนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายกัน (รัชนิกร เศรษฐโส, 2522, น.91)

ความหมายในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524, น.112) ให้ความหมายว่า ชุมชนหรือประชาคม คือ

1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกันลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานงานในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยว เฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสร้างสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่นเชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา

2. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม

ความหมายที่นักสังคมวิทยาต่างประเทศให้ไว้ที่ควรนำมากล่าวถึง มีดังต่อไปนี้

Robert M .Maclver (โรเบิร์ต เอ็ม .แม็คไควเวอร์) ให้ความหมายไว้ในหนังสือ Society , Its Structure and changes ว่า ชุมชน คือ กลุ่มชนที่อยู่รวมกัน และสมาชิกทุกคน ได้ให้ความสนใจในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นร่วมกัน มิเพียงแต่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้แล้วชุมชนนี้อาจหมายถึง การอยู่รวมกันอย่างง่าย ๆ เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือการอยู่รวมกันขนาดใหญ่ เช่น เมืองหนึ่งๆ หรือประเทศหนึ่ง (ไพร์ตัน เดชะรินทร์, 2544, น.1 -2)

Roland Warran (โรแลนด์ วอร์เรน) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสร้างสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้าย ๆ กัน มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา , 2530, น.11) Cristient T . Onussen (คริสเตียน ที. โอนัสเซน) อธิบายว่า “ชุมชน” ได้แก่ คนที่อยู่ร่วมกันในขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน และมีความสัมพันธ์และโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์และโครงสร้างดังกล่าวมีวิวัฒนาการขึ้นมาจากกระบวนการกลุ่มที่ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มทางดินแดน ทั้งนี้เพราะการพึ่งพาอาศัยกัน และการอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้เนื่องจากคนในกลุ่มสำนึกเรื่องเอกภาพ และความสามารถของชุมชนอันเพียงพอในการควบคุมกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในขอบเขตทางดินแดน (สมนึก ปัญญาสิงห์ , 2532, น.2)

Athur Dunham (อาร์เธอร์ ดูนแฮม) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตภูมิศาสตร์ค่อนข้างที่แน่นอนและติดต่อกัน ตลอดทั้งมีส่วนสำคัญของชีวิต ทั่วไปอย่างเดียวกัน เช่น มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแห่งการพูด (สนธยา พลศรี, 2533,น.11)

สำหรับความหมายของชุมชนตามที่นักวิชาการของไทยได้ให้ไว้ ที่ควรนำมากล่าวถึงมีดังนี้ ประดิษฐ์ มัชฌิมา ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มชนที่มีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน อาศัยอยู่ในบริเวณ หรือที่เดียวกัน มีการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคม ร่วมกัน (ประดิษฐ์ มัชฌิมา, 2521,น.42)

พัฒน์ สุจำนงค์ ได้ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง ดินแดนทั่วไปที่มีจำนวนคนมากกว่า 2 คนขึ้นไป ที่ได้ร่วมกันด้วยธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ มีความคิดเห็นพ้องต้องกัน รวมตัวกันที่จะทำอะไรร่วมกันและก็หวังที่จะประสบความสำเร็จนั้นอย่างเดียวกัน (พัฒน์ สุจำนงค์ และคณะ, 2525, น.4)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายว่า พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคนและหมายความถึงกลุ่มของ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2525,น.3)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มี อาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และมวลสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนเองได้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2526, น. 6)

กรมการพัฒนาชุมชนให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปใน แนวทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้ (กรมการพัฒนาชุมชน ,2526, น.77)

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา ได้สรุปว่า ชุมชนประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีบางสิ่งบางอย่าง คล้ายคลึงกัน รวมขึ้นเป็นชุมชนหนึ่ง มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก สถาบัน และกลุ่มคนที่อยู่ในท้องถิ่นที่เดียวกัน อยู่ใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกัน (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, 2530, น.10 –11)

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ ได้สรุปไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่รวมกันในที่ใดที่หนึ่ง โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิด และสนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสิ่งที่

คล้ายๆ กัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น (ทงศ์ศักดิ์ คุ่มไชนะ และคณะ, 2534, น.4)

จากความหมายต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วพอจะสรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. คน (People) คนเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชน หากปราศจากคนเสียแล้วจะเป็นชุมชนไม่ได้

2. ความสนใจร่วมกัน (Common Interest) คนที่อยู่ในชุมชนนั้นจะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน

3. อาณาบริเวณ (Area) คนและสถานที่เกือบจะแยกกันไม่ได้ ต่างก็เป็นส่วนประกอบสำคัญและมีส่วนสัมพันธ์กันมีคนที่ต้องมีสถานที่ แต่การจะกำหนดขอบเขตและขนาดของสถานที่ของชุมชนหนึ่งๆเป็นเรื่องยาก

4. ปะทะสังสรรค์ต่อกัน (Interaction) เมื่อมีคนมาอยู่ร่วมชุมชนเดียวกันแต่ละคนจะต้องมีการติดต่อแลกเปลี่ยนและปฏิบัติต่อกัน

5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

6. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (Cultural Traditions) ตลอดจนแบบแผนของการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

1.2 องค์ประกอบของชุมชน

ไพรินทร์ เดชะรินทร์ (2524, น.16 – 17) ได้จำแนกองค์ประกอบของชุมชนไว้ 3 ประการคือ

1. มนุษย์ (Human Component)
2. สิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น (Man - Made Component)
3. สิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component)

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้สามารถอธิบายได้ คือ

1. องค์ประกอบด้านมนุษย์

เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์ เป็นต้นมาจนถึงวันนี้ มนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือนอกจากจำเป็นต้องรวมกันเป็นกลุ่ม สรุปได้ว่า ในทุกชุมชนไม่มีใครเลยถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหาสู่ติดต่อกับบุคคลอื่นในชุมชนนั้น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีหลากหลายลักษณะและหลายรูปแบบ เช่น ครอบครัว กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น คือ มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนกลุ่มที่เรียกว่า กลุ่มปฐมภูมิ และกลุ่มทุติยภูมิ ความจำเป็นที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น ก็เนื่องจากกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และคนที่เป็สมาชิกของกลุ่มใด ๆ ก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์ต่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกันหรือกับกลุ่มอื่นๆ อีกเป็นลูกโซ่เกี่ยวพันกันไปสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญขององค์ประกอบด้านมนุษย์

2. องค์ประกอบด้านที่สิ่งมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น

สิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมีหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และได้นำไปใช้ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็เครื่องอำนวยความสะดวก หรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องทุ่นแรง รถยนต์ นอกจากสิ่งที่เป็นวัตถุแล้ว มนุษย์ยังสร้างแนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่ง ที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งนั้น องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ซึ่งมีสภาพและระดับต่างกัน การประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และสืบต่อกันไปตลอดเวลา สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาจะมีความสัมพันธ์กันต่อกันในแต่ละชนิดของมันเอง ความสัมพันธ์เหล่านี้คล้ายๆ กับลูกโซ่ที่ต่อกันเป็นช่วงๆ อันเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบของสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น สร้างรถยนต์ขึ้นมาก็นำไปวิ่งบนถนนที่สร้างขึ้นมา และอาจจะทำให้เกิดฝุ่นปลิวไปสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านหรือสามารถที่จะชนผลผลิตพวกพืชผัก ผลไม้ไปขายในตลาดได้เร็วขึ้น เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น

สิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาหมายรวมทุกอย่าง ที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่างๆแต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นจะมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วทั้ง 2 ประเภท

เช่น สภาพอากาศที่แห้งแล้งจะทำให้ดินแตกระแหงและไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผลทั้งหลาย เป็นต้น

องค์ประกอบของชุมชนทั้ง 3 ประการ จะมีความสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกัน องค์ประกอบที่อยู่ภายในชุมชนหนึ่งๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์ นอกจากจะมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันแล้ว ยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นด้วย เช่น มนุษย์ร่วมมือกันไปช่วยกันตัดไม้ในป่า แล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

อนึ่ง ในการจำแนกองค์ประกอบของชุมชนเป็น 3 ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้มีนักวิชาการผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในภาคสนาม นำไปใช้เป็นแนวทางจำแนกองค์ประกอบชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในระดับหมู่บ้าน ว่ามีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ คน สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ (ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3, 2535, น.4) โดยมีคำอธิบายประกอบดังนี้

1. คน เป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชน และเป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อนสิ่งอื่นๆ ถ้าเราสามารถพัฒนาคนในชุมชนได้แล้ว การพัฒนาด้านอื่นๆ ก็จะเกิดผลสำเร็จตามมา แต่ถ้าเราไม่สามารถพัฒนาคนได้แล้ว การพัฒนาด้านอื่นๆ ก็จะประสบกับความล้มเหลว โดยสิ้นเชิง ดังนั้นในการพัฒนาชุมชนจึงเป็นหลักการพัฒนาคนเป็นที่สำคัญ กลุ่มคนควรได้รับการพัฒนาในชุมชน มีหลายกลุ่ม เช่น เด็กเล็ก เยาวชน สตรี ผู้นำท้องถิ่นและกลุ่มผู้นำกลุ่มต่างๆ รวมทั้งประชาชนทุกเพศทุกวัย ที่มีปัญหาในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ

2. สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบๆ ตัวคน ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะเป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน เช่น ถนน สะพาน ป่าไม้ แหล่งน้ำ วัด โรงเรียน ศูนย์พัฒนาหมู่บ้าน สถานีอนามัย ที่สาธารณะ ตลอดจนสิ่งที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ของชุมชน สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับตัวคนมาก เพราะถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดี ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็จะเกิดความลำบากตามไปด้วย

3. สถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์หรือความเคลื่อนไหวต่างๆ ในชุมชนอันเป็นผลมาจากการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนในชุมชน ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถ้าการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างคนเป็นไปในแนวทางที่ดี สถานการณ์ก็จะดี แต่ถ้าการติดต่อปะทะกัน

ระหว่างคนเป็นไปในทางลบ เช่น การชิงดีชิงเด่น การแก่งแย่งผลประโยชน์ ขาดความร่วมมือสามัคคี สถานการณ์ในปัจจุบันก็จะเลวร้ายลงไปด้วย

ดังนั้นองค์ประกอบทั้ง 3 ประการของชุมชน ถ้าเราสามารถทำตัวให้เป็นคนดี สิ่งแวดล้อม ดี และสถานการณ์ก็จะดีตามไปด้วย จะทำให้ชุมชนน่าอยู่ มีความสงบสุข ประชาชนก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีในที่สุด

3.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

“ชุมชน” (Community) คือ ดินแดนแห่งการรวมตัวทางสังคมที่เป็น การสมัครใจก่อขึ้นเอง โดยประชาชน ส่วนใหญ่แล้วสนับสนุนตนเองเป็นเอกเทศ จากรัฐและอยู่ในกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น Community ประกอบด้วยองค์กรต่างๆ ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึง กลุ่มความสนใจ (ชมรม) กลุ่มวัฒนธรรม และศาสนา สมาคมนุรักษ์หรือพัฒนาสังคม/กลุ่ม

Robert M .Maclverให้ความหมายไว้ในหนังสือSociety, Its Structure and changes ว่า ชุมชนคือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน และสมาชิกทุกคน ได้ให้ความสนใจ ในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน นั้นร่วมกัน มิเพียงแต่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้แล้วชุมชนนั้นอาจหมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างง่ายๆ เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือการอยู่ร่วมกันขนาดใหญ่ เช่น เมืองหนึ่งๆ หรือประเทศหนึ่ง (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2544, น. 1 –2)

Roland Warran ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆกลุ่มมารวมกัน อยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้าย ๆกันมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง (จิรพรรณ กาญจนะจิตรา,2530 , น.11)

CristientT .Onussenอธิบายว่า “ชุมชน” ได้แก่ คนที่อยู่ร่วมกันในขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน และมีความสัมพันธ์และโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์ และโครงสร้างดังกล่าวมีวิวัฒนาการขึ้นมาจากกระบวนการกลุ่มที่ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มทางดินแดน ทั้งนี้เพราะการพึ่งพาอาศัยกัน และการอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้เนื่องจากคนในกลุ่มสำนึกเรื่องเอกภาพ และความสามารถของชุมชนอันเพียงพอในการควบคุมกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในขอบเขตทางดินแดน (สมนึก ปัญญาสิงห์,2532 , น.2)

กรมการพัฒนาชุมชน ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2526, น.77)

ชินินทร์ เจริญกุลได้ให้ทัศนะว่า “ลักษณะของชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของชุมชนตามลักษณะหน้าที่ (Functional Community) มากกว่าที่จะเป็นชุมชนลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Geographical Community) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของคนในขอบเขตพื้นที่ (area) จะเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของเครือข่ายของกลุ่มที่มีกิจกรรมทางสังคมต่างๆ คล้ายคลึงกัน มีความสนใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เช่น ชุมชนมุสลิม ชุมชน จส.100 ในกรุงเทพฯ เราไม่สามารถบอกได้ว่าชุมชนนี้อยู่ตรงไหน แต่ทุกคนมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกันชุมชนก็เกิดขึ้นได้” ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น

1. ความเป็นชุมชนในครอบครัว
2. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน
3. ความเป็นชุมชนวิชาการ (academic community)
4. ความเป็นชุมชนสงฆ์
5. ความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน
6. ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นต้น

ความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมากเพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มีวัตถุประสงค์ร่วม มีความรัก มีการกระทำร่วมกัน และมีการเรียนรู้ร่วมกัน

สรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. คน (People) คนเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งของชุมชนหากปราศจากคนเสียแล้วจะเป็นชุมชนไม่ได้

2. ความสนใจร่วมกัน (Common Interest) คนที่อยู่ในชุมชนนั้นจะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน

3. อาณาบริเวณ (Area) คนและสถานที่เกือบจะแยกกันไม่ได้ ต่างก็เป็นส่วนประกอบสำคัญและมีส่วนสัมพันธ์กันมีคนที่ต้องมีสถานที่ แต่การจะกำหนดขอบเขตและขนาดของสถานที่ของชุมชนหนึ่งๆเป็นเรื่องยาก

4. ปะทะสังสรรค์ต่อกัน (Interaction) เมื่อมีคนมาอยู่ร่วมชุมชนเดียวกันแต่แต่ละคนจะต้องจะมีการติดต่อแลกเปลี่ยนและปฏิบัติต่อกัน

5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

6. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (Cultural Traditions) ตลอดจนแบบแผนของการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงและเป็นรูปแบบเดียวกัน

จากทัศนะของนักวิชาการข้างต้นความหมายของคำว่าชุมชนมีความแตกต่างกันบ้างคล้ายคลึงกันบ้างแต่เนื่องจากสภาพทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ความหมายของคำว่า “ชุมชน” จึงควรจะมีความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่ก็ได้ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้น จะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน คำว่า “มีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน” นั้นหมายความว่า มีสถาบันสังคมหรือมีระบบวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เครือญาติ การเมืองการปกครอง ศาสนา ศิลปะ เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากความหมายนี้ก็พอจะมองเห็นได้ว่าความเป็น “ชุมชน” นั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะกายภาพ(ต้องอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน)หรือขึ้นอยู่กับตัวคนเท่านั้น แต่ปัจจัยชี้ขาดความเป็นชุมชนก็คือ “ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น”

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันในสังคมทำให้ต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนเป็นไปอย่างสันติความสัมพันธ์และการจัดการดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรม จารีตประเพณี ระบบคุณค่ากฎเกณฑ์ ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตทั้งสิ้น

คำว่า "วัฒนธรรม" ในภาษาไทย มาจากคำสองคำ คำว่า "วัฒน" จากคำศัพท์ วทณน" ในภาษาสันสกฤต หมายถึงความเจริญ ส่วนคำว่า "ธรรม" มาจากคำศัพท์ "ธรม" ในภาษาสันสกฤต หมายถึงความดี เมื่อนำสองคำมารวมกันจึงได้คำว่า "วัฒนธรรม" หมายถึงความดีอันจะก่อให้เกิดความงอกงามที่เป็นระเบียบเรียบร้อย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่าเป็น "สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ, วิถีชีวิตของหมู่คณะ , ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พ.ศ. 2485 หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน, ทางวิทยาการ หมายถึงพฤติกรรม และสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่ของตน" แต่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้นิยามไว้ว่า "สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่นวัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา" คำว่า "วัฒนธรรม" ในภาษาไทยตามความหมายนี้ใกล้เคียงกับคำว่า "อารยธรรม" (ดู วัฒนธรรมในเชิงของอารยธรรม) ส่วนคำว่า "culture" ในภาษาอังกฤษ ที่แปลว่าวัฒนธรรมนั้น มาจากภาษาละติน คำว่า "cultura" ซึ่งแยกมาจากคำ "colere" ที่แปลว่า การเพาะปลูก ส่วนความหมายทั่วไปในสากล หมายถึงรูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมว่าเป็น "หนทางทั้งหมดแห่งการดำเนินชีวิต" ซึ่งรวมถึงกฎกติกาแห่งกิริยามรรยาท การแต่งกาย ศาสนา พิธีกรรม ปทัสถานแห่งพฤติกรรม เช่น กฎหมายและศีลธรรม ระบบของความเชื่อรวมทั้งศิลปะ เช่น ศิลปะการทำอาหาร

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้าน อันหมายถึงระบบคิดของชาวบ้านที่สืบทอดหรือผลิตขึ้นมาจากบรรพบุรุษ กล่าวได้ว่าเป็นองค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากนั้น วัฒนธรรมชุมชนยังก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกินและการมีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของชุมชนในลักษณะของการต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกิน (กำไร แก้วเฮียง, 2542 , น. 28) การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นกระบวนการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าการดำรงอยู่ของชุมชน โดยมุ่งเน้นการค้นหาวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนจากจากประวัติศาสตร์และมีการดำเนินการที่พัฒนาสอดคล้องกับชุมชน ภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้านมีการให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมในฐานะเป็นสิ่งที่มีความหมายในชุมชน สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองของชุมชน การศึกษาเพื่อการพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชนเน้นถึงการนำเอาความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆในชุมชนและเกิดการสืบทอดต่อกันมาภายในชุมชนเป็นวิธีการ

ดำรงชีวิตของคนในชุมชน ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆในวัฒนธรรมของชุมชน ปรากฏชัดดังพรรณนาของนิธิเอียวศรีวงศ์ (2534 , น. 43-45) ที่ได้แสดงให้เห็นว่าความรู้ทั้งหลายจะตั้งอยู่ลอยๆไม่ได้จำเป็นต้องมีวัฒนธรรมเกื้อหนุนให้ดำรงอยู่และสามารถนำไปเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533 อ้างถึงใน เสกสรร สรรสรพิสุทธิ์, 2546, น. 21) ได้เสนอระบบหรือโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนไว้ 3 ประการคือ

1. ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วยครอบครัวเครือญาติและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

3. ระบบทางความเชื่อ ประกอบด้วยศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนได้ว่า วัฒนธรรมชุมชนคือวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน วัฒนธรรมเก่าแก่ที่แข็งแกร่งการต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกิน ซึ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการผลิต มีการช่วยเหลือกันและกันในชุมชนและมีการผลิตซ้ำขึ้นทางวัฒนธรรม โดยชุมชนแต่ละชุมชนล้วนมีพลังอยู่ทั้งสิ้น ถ้าชาวบ้านสามารถรักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้ให้เข้มแข็งแล้วก็นำชุมชนให้เข้มแข็งตามไปด้วย

ในการศึกษาวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื่อจังหวัดตรัง เป็นการศึกษาวัฒนธรรมของคนในชุมชนย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่เกี่ยวข้องมาจากการทำมาหากินของคนในชุมชนประกอบกับชุมชนย่านชื่อมีทรัพยากรป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่ของต้นจากที่ขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติ ทำให้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็งและการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

การที่วัฒนธรรมใดจะสามารถดำรงอยู่ในวัฒนธรรมสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนั้นทุกยุคทุกสมัย เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ Talor (1999 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2547) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมนั้นเปรียบได้กับทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกของสังคมได้มี

ส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้น ๆ สมาชิกในสังคมจะต้องได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกสังคมและต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อเป็นมรดกสืบทอดคนรุ่นต่อไป

การนิยามคำว่า “วัฒนธรรม” นั้นมีมาอย่างหลากหลาย มีการแปรเปลี่ยนไปตามสภาพ กาลเทศะ และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เป็นบริบททางสังคมวัฒนธรรมใหม่ ๆ ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย เช่น ในปีค.ศ. 1952 ได้มีการสำรวจงานเขียนทางด้านมานุษยวิทยา พบว่า นักมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม สามารถแบ่งออกค่านิยมเหล่านั้นได้เป็น 6 กลุ่ม คือ เป็นการบรรยายแจกแจง (Descriptive) ประวัติศาสตร์ (Historical) บรรทัดฐาน (Normative) จิตวิทยา (Psychological) โครงสร้าง (Structural) และพันธุกรรม (Genetic) ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การมองไปถึง ระบบความเชื่อ (Belief System) และค่านิยมทางสังคม (Social Values) อันอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมที่ สังเกตเห็นได้ของมนุษย์ (Carter, S,2007) โดยในภาษาอังกฤษคำว่า “culture” มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน ใช้ครั้งแรกโดย Marcus Tullius Cicero นักปรัชญาชาวโรมันว่า "cultura animi" โดยใช้คำว่า "cultura" ซึ่งแปลว่า การเพาะปลูกและบำรุงให้เจริญงอกงาม (cultivation) มาใช้อธิบายการเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ (Cultivation of The Soul) (Douglas ,2001) ต่อมาในศตวรรษที่ 17 คำว่า “Culture” ถูกนำมาใช้เพื่อ อธิบายความเจริญงอกงามของปัจเจก โดยเฉพาะในประเด็นการศึกษา เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 18 และ 19 คำว่า “Culture” ก็ถูกนำไปใช้เพื่อสื่อความหมายถึงผู้คนในลักษณะเป็นกลุ่มคน สังคม หรือ เป็นชาติมากขึ้น

บางครั้งนักวิทยาศาสตร์ก็ใช้คำว่า "culture" เพื่ออธิบายถึงความสามารถของผู้คนที่เป็นสากล (a universal human capacity) จนกระทั่งศตวรรษที่ 20 คำว่า "culture" ก็กลายเป็นคำที่ถูกนำมาใช้เป็นแนวคิดสำคัญ ของการศึกษาทางมานุษยวิทยา ที่ทำให้แนวคิดนี้ถูกนำไปใช้เพื่อสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ของสังคม ที่ไม่อาจอธิบายด้วยลักษณะทางพันธุกรรม (Peter and Kristin Barker, 2010) สำหรับคำว่า “วัฒนธรรม” ในภาษาไทยเป็นคำที่ พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิประพันธ์ พงศ์ทรงบัญญัติขึ้น 3 โดยนำคำภาษาบาลีมารวมกับคำภาษาสันสกฤต คือ “วัฒน” มาจากคำว่า “วฑฺฒน” ใน ภาษาบาลีแปลว่า ความเจริญงอกงาม และ “ธรรม” มาจากคำว่า “ธรม” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า สภาพที่ เป็นอยู่จริง 4 รวมความแล้วจึงหมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญ งอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันได้อย่างกันได้ คำว่า “วัฒนธรรม” ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการครั้งแรก ในสมัย รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม 5 อันเป็นของยุคการประกาศนโยบายสร้างชาติหรือ รัฐนิยม 6 โดย

จอมพล ป.พิบูลสงครามซึ่งต้องการ “แก้ไข” วัฒนธรรม ให้เป็นเครื่องแสดงความเป็นอารยะของชาติไทย ได้ตราพระราชบัญญัติ บำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับแรกขึ้นในปีพ.ศ. 2483 และฉบับที่ 2 ในปีพ.ศ. 2485 และต่อมาแก้ไขเป็นพระราชบัญญัติวัฒนธรรม แห่งชาติ พุทธศักราช 2485 กำหนดให้มีสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อที่จะกำหนดดูแลในเรื่องเกี่ยวกับ วัฒนธรรม อันนำไปสู่ข้อกำหนดในเรื่อง การแต่งกาย การสวมหมวก สวมรองเท้า การห้ามอาบน้ำในที่สาธารณะ และการเลิกกินหมากพลู โดยในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2483 ได้ให้ความหมาย เกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ดังนี้

“วัฒนธรรม” หมายความว่า ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน” ทั้งยังมีการโยงเหตุผลของการมี “วัฒนธรรม” เข้ากับการมีสุขภาพที่ดีดังเช่นใน รัฐนิยม ฉบับที่ 11 เรื่องกิจประจำวันของคนไทย ได้ประกาศถึงเหตุผลที่รัฐบาลจำต้องกำหนดแนวทางในการใช้เวลาในแต่ละวัน ของพลเมือง เนื่องจากมีความเห็นว่า กิจวัตรประจำวัน ของพลเมืองเป็นเรื่อง “การผดุงส่งเสริมวัฒนธรรมของ ชาติอันจะเป็นผลให้ประชาชนพลเมืองไทยทั่วไป มีสุขภาพแข็งแรงมั่นคง เป็นกำลังของประเทศชาติสืบไป” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2538) หลังจากนั้นมาคำว่า “วัฒนธรรม” ก็เริ่มแพร่หลายในสังคมไทย อย่างไรก็ตามในกรอบความคิดทางมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นวงการที่ให้ความสนใจในวัฒนธรรมมากที่สุด และใช้ประเด็นเรื่องวัฒนธรรมเป็นแกนสำคัญในการสร้างแนวคิด ทฤษฎี (อมรา พงศาพิชญ์, 2547) ได้มีการเสนอแง่มุมของ วัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลาย และน่าสนใจ Edward B. Tylor นักมานุษยวิทยาวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมชาวอังกฤษ ซึ่งได้รับการยอมรับว่า เป็นคนแรก ๆ ที่พยายามจะนิยามความหมายของคำว่าวัฒนธรรม (อकिन รพีพัฒน์, 2551) ได้ให้ความหมายคำว่า วัฒนธรรม (Bashkow, Ira., 2004) กล่าวว่าวัฒนธรรม คือ ผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจน ความสามารถและอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่คนๆ นั้น เป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ (Green and J. Emilio Carrillo, 2002) แม้นิยามของ Tylor จะมีอิทธิพลต่อแวดวงวิชาการทางมานุษยวิทยาค่อนข้างมาก แต่ด้วยความเชื่อ ของนักมานุษยวิทยากลุ่มนี้ว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นเส้นตรง โดยวัฒนธรรมในทุกสังคมมีจุดก่อเกิด และวิวัฒนาการไปเป็นลำดับขั้นแบบเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดการเหยียดผิว และอคติเชิงชาติพันธุ์จึงทำให้เกิด การวิพากษ์แนวคิดนี้และเกิดแนวคิดทางวัฒนธรรมอื่นๆ ของนักมานุษยวิทยาตามมาอีกหลายแนวคิด เช่น แนวคิดวัฒนธรรมสัมพัทธ์ซึ่งเชื่อว่า มนุษย์แต่ละกลุ่มรู้จักการประดิษฐ์สร้างสรรค์

วัฒนธรรมที่มีคุณค่า ในตัวเอง เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเอง มนุษย์รู้จักเลือกสรร ปรับตัว และไม่จำเป็นต้องลอกเลียนแบบกันเสมอไป

ดังนั้นสรุปจากความหมายที่หลากหลายของคำว่าวัฒนธรรม จากลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ ที่มีอยู่ร่วมกันก็สามารถจำแนกได้เป็น 6 ประการ (อคิน รพีพัฒน์, 2551) คือ

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม และค่านิยมทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดแบบแผนของพฤติกรรม ที่ทำให้ผู้คนในวัฒนธรรมเดียวกันต่างก็จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นๆ ในสถานการณ์ต่างๆ ได้และ ขณะเดียวกันการรับรู้นี้ก็ทำให้ผู้คนในวัฒนธรรมนั้นๆ แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องต้องกันกับผู้อื่นๆ ไป ด้วย

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ที่ละเล็กทีละน้อยจากการเกิดและเติบโตมาในวัฒนธรรมนั้นๆ ด้วย การถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม (enculturation) ด้วย วิธีการต่างๆ ทั้งการอบรมสั่งสอนโดยตรงของพ่อแม่ครูอาจารย์และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ จากการเป็นสมาชิกของวัฒนธรรมนั้นๆ

3. วัฒนธรรมมีระบบสัญลักษณ์ (Symbol) เป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ช่วยให้คนในวัฒนธรรมสามารถ สร้างความเข้าใจ การรับรู้ไปในแนวทางเดียวกัน อย่างเป็นระบบ และสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นไปยังคน รุ่นต่อไปได้

4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะเช่นนี้วัฒนธรรมจึงทำหน้าที่สนองตอบ ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สอนให้มนุษย์รู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ วางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนเพื่อให้ทั้งสังคมดำรงอยู่ได้ในแบบที่มั่นคงเป็น

5. วัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม เทพปกรณัมจักรวาลวิทยา เป็นต้น นอกจากนี้ กระบวนการสร้างค่านิยม ความหมายให้กับสิ่งรอบตัวก็นำไปสู่การสร้าง “สถาบัน” หรือ “องค์กร” ขึ้นมาเพื่อ ทำหน้าที่รองรับการกำหนดค่านิยมนั้นๆ

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปราะบาง ไม่เคยหยุดนิ่ง ตายตัว หรือถูกแช่แข็งเอาไว้แต่มันมีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีวัฒนธรรมที่เกิดใหม่และวัฒนธรรมที่สูญสลายไปตลอดกาลด้วย

ปัจจัยที่เกื้อหนุนวัฒนธรรม คือ ปัจจัยที่ส่งเสริมเกื้อหนุนให้วัฒนธรรมของสังคมนั้นดำรงอยู่มีการปฏิบัติต่อเนื่อง ได้แก่ (อคิน รพีพัฒน์, 2551)

1. สอดคล้องหรือเข้ากับสภาพประเพณีที่มีอยู่เดิม เช่น ศาสนาพุทธแพร่หลายในประเทศไทยมากกว่าศาสนาอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเพราะไม่นิยมแบ่งคนออกเป็นชนชั้นต่างๆ เหมือนระบบวรรณะในศาสนาอื่นๆ

2. อิทธิพลของศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้น พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตคนไทยมาก เช่น ความกตัญญูกตเวทีก การมีสัมมาคารวะ ความสุภาพเรียบร้อย ความโอบอ้อมอารี มีจิตใจเมตตา

3. การเห็นคุณค่าประโยชน์ หากประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าทำไปแล้วได้ประโยชน์ก็จะรักษาวัฒนธรรมนั้นไว้ เช่น ในเทศกาลสงกรานต์ ก็มีการสงฆ์น้ำพระ รดน้ำและขอพรจากผู้ใหญ่

4. กลุ่มผลประโยชน์ เป็นกลุ่มที่ต้องการรักษาวัฒนธรรมของคน เช่น กลุ่มอนุรักษ์ วัฒนธรรม กลุ่มดนตรีไทย จึงพยายามส่งเสริมและคัดค้านการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่ทำลายวัฒนธรรมที่ตนเห็นว่าไม่เหมาะสมและจะสนับสนุนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้วัฒนธรรมที่ตนส่งเสริม

5. ตัวแทนวัฒนธรรม ตัวแทนใดก็ตามที่มีอิทธิพลหรือมีอำนาจจะเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมได้มากยิ่งขึ้น เช่น การแต่งตัวตามยุค ตามสมัย ค่านิยม ตามแบบประเพณีมหาอำนาจ

6. สภาพเศรษฐกิจ หากสถานะทางเศรษฐกิจรุ่งเรือง ไม่ขาดแคลน คนมีจิตใจสบายความปกติสุขจะเกิดขึ้น คนจะอยู่อย่างสงบสุขหรือพยายามอยู่ให้ดีขึ้น โดยสิ่งใดดีมีก็จะรับไว้ วัฒนธรรมจึงดำรงอยู่ได้และอาจมีวัฒนธรรมที่ใหม่และดีเพิ่มขึ้น

7. สภาพการเมือง ประเทศใดสภาวะทางการเมืองมั่นคงประเทศนั้นจะมีแต่ความปกติสุขสถาบันต่างๆก็อยู่อย่างมั่นคง

ปัจจัยที่บั่นทอนวัฒนธรรม คือ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้วัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลง หรือสูญไป ได้แก่ (อคิน รพีพัฒน์, 2551)

1. ความรู้สึกหรืออารมณ์ เป็นความรู้สึกความผูกพันกับสิ่งเก่าๆ ตามความเคยชิน เช่น คนแก่มักกลัวโรงพยาบาล ไม่อยากไปถ้าไม่จำเป็นจริงๆ เพราะคิดว่าเป็นสถานที่ที่จะไปตายหรือชาวเขาไม่ชอบอาบน้ำบ่อยๆ

2. กลุ่มผลประโยชน์ เป็นกลุ่มต่อต้านวัฒนธรรมใดก็ตามที่ให้ตนเสียประโยชน์ เช่น คนเข้าทรงนิยม ให้เชื่อเรื่องไสยศาสตร์เพื่อตนได้มีรายได้ คนขายควายก็ไม่ชอบทำควายเหล็ก เป็นต้น เพราะทำให้ตัวเองรายได้น้อย

3. ทักษะคติหรือเจตคติ แม้จะเห็นวัฒนธรรมนั้นดี แต่ไม่เต็มใจรับเพราะเห็นถึงความวุ่นวายลำบากหรือไม่คุ้มค่า เช่น ชาวชนบทไม่น้อยนิยมเก็บเงินไว้ที่บ้านไม่ชอบเก็บไว้ธนาคาร ทำให้ถูกปล้นสะดมได้ง่าย และทำให้เงินทองไม่หมุนเวียน

4. การไม่เห็นคุณค่าประโยชน์ของวัฒนธรรมเพราะไม่เห็นผลทันตา วัฒนธรรมหลายๆอย่างจึงต้องใช้เวลา ทำให้ปฏิบัติวัฒนธรรมไม่ได้ผลเท่าที่ควร

5. ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การแพทย์เจริญทำให้มีคนเพิ่มมากขึ้นในขณะที่ทรัพยากรไม่เพิ่มเท่ากับจำนวนคน ทำให้คนดิ้นรนเห็นแก่ตัว หรือคิดค้าอาวุธประหัตประหารกัน ฯลฯ เป็นการทำลายวัฒนธรรมที่ให้ความเมตตาต่อกัน เอื้ออารีต่อกัน

6. สภาพเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสภาพความเร่งด่วนและยากจนทำให้เกิดปัญหาเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม เช่น อาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติด เป็นต้น เป็นการทำลายวัฒนธรรมอันดีงามที่มีอยู่เดิม

7. สภาพการเมือง หากประเทศแตกแยกไม่มั่นคง มีการต่อสู้ ทางลัทธิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กันเองหรือฝ่ายตรงกันข้าม วัฒนธรรมนั้นก็จะถูกการบั่นทอนลงไป

8. สภาพการเมือง หากประเทศแตกแยกไม่มั่นคง มีการต่อสู้ทางลัทธิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กันเองหรือฝ่ายตรงกันข้าม วัฒนธรรมก็จะบั่นทอน เช่น การที่ประเทศไทยนับถือพระเจ้าอยู่หัวเป็นกษัตริย์ แต่ในประเทศที่เป็นคอมมิวนิสต์ ก็อาจมีมุมมองแตกต่างกันไป เป็นต้น

จากแนวความคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม สรุปได้ว่า การที่วัฒนธรรมใดจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้นๆ ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมและถูกประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ควรแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ อีกทั้งต้องการสืบสานถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้เสื่อมความนิยมและยังคงเป็นมรดกรุ่นอื่นๆ สืบต่อๆ กันไป

แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity)

ผู้วิจัยได้นำแนวคิด “อัตลักษณ์” มาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องการประกอบสร้างอัตลักษณ์ วัฒนธรรมใบจากยามวนสุบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง โดยความหมายของอัตลักษณ์นั้นได้มีผู้กล่าวถึงและให้นิยามไว้ดังต่อไปนี้

นุชจรินทร์ ทับทิม (2553, น.13) อธิบายกระบวนการได้มาหรือการสร้างอัตลักษณ์ไว้ว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างและก่อตัวขึ้นมาโดยการผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งในบุคคลหนึ่งๆ ก็อาจมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายและในเมื่อบุคคลนั้นยอมรับในอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งในเวลานั้นก็หมายถึงบุคคลนั้นได้ทำการกำหนดตำแหน่งของตนเองและกำหนดตำแหน่งในทางสังคมกระบวนการที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความแตกต่างและความหลากหลายในการสร้างอัตลักษณ์ โดยที่เราก็มีส่วนร่วมในการก่อตัวของอัตลักษณ์ตัวเราด้วยเช่นกัน ซึ่งการนิยาม การสร้างและการผลิตซ้ำของอัตลักษณ์อาจจะทำได้ 2 วิธี ได้แก่การนิยามอัตลักษณ์ในทางบวก (Positive Identification) เป็นการนิยามอัตลักษณ์หรือให้ความหมายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์และสังคมวัฒนธรรมของตนเองหรือคนภายในสังคม โดยเฉพาะปัญญาชนสื่อมวลชนและหน่วยงานการนิยามอัตลักษณ์ในทางลบ (Negative Identification) เป็นการนิยามหรือเป็นการสร้างอัตลักษณ์โดยคนอื่นหรือกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นคนนอกชุมชนทั้งที่เป็นศัตรูและพันธมิตร อัตลักษณ์ในแง่นี้เป็นพิจารณาจากมุมมองของคนภายนอกและเป็นการพิจารณาในแง่ลบเสียส่วนใหญ่

พัฒนา กิตติอาษา (2546, น.20) ที่อธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ไว้ว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องราวการตั้งคำถามและให้นิยามตนเองว่า “ตัวเราคือใคร” เป็นเรื่องของการค้นหา ยืนยันท้าทาย หรือตรวจสอบความเป็นตัวตนทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคมเมื่อบุคคลตั้งคำถามกับตนเองว่า “ฉันคือใคร” คำตอบที่ได้รับนั้นจะมีที่มาจาก 2 ทาง คือคำตอบจากตัวเอง (private) และจากสาธารณะ (public) กล่าวคือ คำตอบจากตัวเองนั้นคือลักษณะที่บุคคลนิยามตัวเองว่าคือใคร ซึ่งเป็นรูปแบบของอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) ขณะที่คำตอบจากสาธารณะหรือสังคมนั้น คือภาพลักษณ์ที่คนอื่นมีต่อบุคคลหนึ่งเรียกว่าเป็นรูปแบบของอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) ของบุคคลผู้นั้นที่ได้มาจากการมองของผู้อื่น

พิศิษฐ์ คุณวโรตม์ (2545, น.5) มองว่าอัตลักษณ์คือ ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับบุคคลอื่น ผ่านการมองตนเองและคน

อื่นมองเราในขณะนั้น อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) และพื้นฐานของการเลือก บางอย่าง คือมีการแสดงตัวตนกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก โดยที่ความสำคัญของการแสดงตัวตน (marking oneself) นั้นคือสามารถบอกหรือระบุได้ว่าตนเองมีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งอย่างไร และแตกต่างกับกลุ่มอื่นอย่างไร

ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2547, น.32) อธิบายว่า อัตลักษณ์ (Identity) มีความหมายสองนัยยะด้วยกันคือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป นั่นคือ การตีความหมายเหมือนกับบนพื้นฐานของความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมองคือ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2549, น.18) ได้อธิบายของตัวตน (อัตลักษณ์) ของคนชายขอบ ไว้ว่าการศึกษาคณะชายขอบส่วนใหญ่จะให้ความสนใจประเด็นเกี่ยวกับตัวตน (Identity) ของผู้ถูกศึกษา ซึ่งถือเป็นประเด็นหนึ่งของปัญหาวิกฤตทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับสถานะของความเป็นสังคมสมัยใหม่ แต่อาจจะศึกษาในรูปธรรมที่แตกต่างกันภายใต้กรอบคิดอันเดียวกัน ซึ่งช่วยให้เข้าใจความหมายของคนชายขอบต่างกันไปบ้าง ทั้งนี้เป็นเพราะในปัจจุบันมักมีการสร้างภาพลักษณ์ของคนกลุ่มต่างๆ อย่างตายตัวจนกลายเป็นการกักขังอัตลักษณ์กลุ่มคนต่างๆ เหล่านั้นจึงต้องลุกขึ้นแสดงตัวตนของตนเอง เพื่อกำหนดชีวิตของตนเองให้อิสระจากการกักขังซึ่งทำให้ภาพลักษณ์มีลักษณะที่สิ้นไหลมากกว่า ในทางวิชาการเรียกการแสดงตัวตนเช่นนี้ว่าการสร้างอัตลักษณ์เพื่อให้ต่างจากเดิมที่เรียกว่าเอกลักษณ์ ซึ่งมีนัยทางการเมืองของการสร้างภาพตัวตนโดยคนอื่นที่มักจะมีลักษณะหยุดนิ่งและตายตัวโดยเฉพาะในสังคมไทย จะพบปัญหาของการกักขังอัตลักษณ์อยู่เสมอ ในกรณีศึกษาของคนชายขอบต่างๆ นั้น พบว่าเขาต้องดิ้นรนต่อสู้อย่างเต็มที่ในการสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง เพราะมักถูกกักขังอัตลักษณ์ด้วยการตีป้ายและตีกรอบให้ตายตัวอยู่เสมอ ยกกรณีศึกษาตัวอย่าง “กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในเชียงใหม่” ซึ่งจะมีลักษณะของการสิ้นไหลไปมาไม่แสดงตนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอย่างสม่ำเสมอตลอดไปและมีความพยายามที่จะหาพื้นที่ที่ 3 เพื่อแสดงการต่อต้านในชีวิตประจำวันอยู่ตลอดเวลา โดยพยายามจะไม่ตกอยู่ในพื้นที่ที่สังคมกำหนดให้ ด้วยการสร้างภาพของความคลุมเครือและการสร้างอัตลักษณ์แบบผสมผสาน 3 รูปแบบคือ การแสดงตัวตนเป็นคนธรรมดาและมีศีลธรรม การแสดงตนในฐานะของผู้ป่วยและการเป็นผู้ใกล้ชิดกับผู้นำบารมี การสร้างอัตลักษณ์ที่เคลื่อนไหวได้ นี้เองช่วยให้ผู้ป่วยสามารถติดต่อสัมพันธ์กับคนทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชนได้ โดยไม่ถูกกีดกันอย่างชัดเจนเช่นแต่ก่อนเท่ากับเปิดพื้นที่ให้ผู้ป่วยสามารถกลับคืนสู่ชุมชนในความหมายใหม่ได้ด้วยการ

ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ดังนั้นกรณีผู้ติดเชื้อเอชไอวีถือเป็นตัวอย่างของการต่อสู้กับการถูกกักขังอัตลักษณ์ที่จำกัดอยู่ในชุมชน Hodgson และ Fischer (อ้างใน ชลวรรณ วงษ์อินทรี, 2548) กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นการพัฒนาการของการตระหนักรู้ของคนคนหนึ่งของเขาว่าเป็นใครและเขาเป็นอะไร อัตลักษณ์แตกต่างจากบุคลิกภาพในประเด็นที่สำคัญหลายประการ เราอาจมีบุคลิกภาพร่วมกับบุคคลอื่น แต่การมีอัตลักษณ์ร่วมมีนัยของการเกี่ยวพันกับการตื่นตัว (Active) บางอย่างในตัวเรา เช่นเราเลือกที่จะแสดงตัวตนกับกลุ่มหรืออัตลักษณ์ที่เฉพาะ ซึ่งบางครั้งเราอาจมีตัวเลือกมากกว่าคนอื่นและอัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับส่วนที่เป็นของเรา บุคลิกภาพอธิบายลักษณะต่างๆ ที่บุคคลทั่วไปน่าจะมี เช่นการเข้าสังคมเก่งหรืออาจเป็นคุณลักษณะภายใน แต่อัตลักษณ์ต้องการพื้นฐานบางอย่าง อาจถูกจัดประเภทด้วยการมีลักษณะบุคลิกภาพ แต่เราต้องแสดงตนเอง (นั่นคือการยอมรับอย่างตั้งใจ) กับอัตลักษณ์ความสำคัญของการแสดงตัวตน (Making oneself) คือการมีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างกับอีกกลุ่มอื่น หากลองคิดถึงสถานการณ์ที่เราพบกับใครสักคนในครั้งแรกและเรากำลังพยายามค้นหาว่าเขาคือใคร ด้วยการตั้งคำถามว่าเขามาจากไหนและเขาทำ อะไรในสถานการณ์ต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นการกำลังพยายามค้นหาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวของบุคคลนี้และสิ่งที่ทำให้เขาเหมือนกับเราด้วย (สิ่งที่เรามีร่วมกับเขา) และสิ่งที่ทำให้เขาแตกต่างจากเรา หรือการพิจารณาถึงสถานการณ์การเดินทางไกลสถานที่ที่คุณจะไป คุณได้ยินเสียงคนกลุ่มหนึ่งกำลังสนทนาและพูดภาษาเดียวกันกับคุณ คุณจะรับรู้ด้วยความรู้สึกของการระลึกรู้ (Recognition) และความเป็นเจ้าของร่วมกับกลุ่มนั้นการที่คุณมีบางอย่างร่วมกัน ได้นำเสนอช่วงการระลึกรู้และการมีบางอย่างร่วมกับผู้อื่นที่มีอัตลักษณ์ร่วมกับคุณ อัตลักษณ์ถูกแสดงออกให้เห็นด้วยการคล้ายกัน นั่นคือมันเกี่ยวกับบุคคลที่เหมือนเราและความแตกต่างของบุคคลที่ไม่เหมือนกับเรา

จากข้างต้นสามารถสรุปองค์ประกอบของการพัฒนาการมีอัตลักษณ์มี 3 ลักษณะ คือ

1. แต่ละคนยอมรับรู้ว่าตนเองมีความเหมือนและความต่อเนื่องภายในตน
2. ผู้อื่นในสังคมมองอย่างเดียวกับที่เรามองตนเอง
3. บุคคลจะมีความเชื่อมั่นและติดต่อสัมพันธ์ระหว่างโลกภายในและภายนอกและยอมรับผลสะท้อนกลับที่เกิดขึ้นได้

อัตลักษณ์ถูกก่อตัวขึ้นมาโดยผ่านการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคล ในบุคคลหนึ่งๆ ก็จะมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายและเมื่อบุคคลยอมรับในอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งในขณะเวลานั้นมันมีกระบวนการที่แตกต่างกันในการแทนที่ ในขณะที่บุคคลทำการกำหนดตำแหน่งของตนเองความ

หลากหลายในการสร้างอัตลักษณ์ที่เท่าเทียมกับการตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ทั้งหลายนี้ได้เชื่อมโยงกับสังคมได้อย่างไร การมุ่งเป้าหมายไปที่ความงามสำคัญต่อมุมมองทางสังคมของอัตลักษณ์จะนำเราไปสำรวจโครงสร้างต่างๆ โดยผ่านชีวิตของเราที่ถูกจัดการอัตลักษณ์ต่างๆ ของเราที่ถูกจัดเก็บไว้เข้าที่ด้วยโครงสร้างต่างๆ ทางสังคมและเราก็มีส่วนร่วมในการก่อตัวของอัตลักษณ์ของตัวเองด้วยเช่นกัน

ลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ คือ เรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลากหลายรูปแบบในอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ยังเกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ความรู้สึกเราเพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวกับตนเอง ในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกและปริณทลของอัตลักษณ์และตัวตนที่มันซ้อนทับกันอยู่จึงอาจจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 5 ระดับคือ

1. อัตลักษณ์ของตนเอง (Personal Identity)
2. อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity)
3. อัตลักษณ์องค์กร (Corporate Identity)
4. อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)
5. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity)

วัฒนธรรมย่อยก็เป็นกลุ่มที่มีรูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มที่แตกต่างกันออกไป Break ได้อธิบายว่า ลักษณะโดยทั่วไปของวัฒนธรรมย่อยอีกแบบหนึ่งก็คือรูปแบบ (style) กล่าวคือกลุ่มที่มีวัฒนธรรมย่อยที่โดดเด่นแตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ ก็คือกลุ่มที่มีการใช้รูปแบบในเชิงสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่งๆ (วิภาวี วิโรจน์พันธ์, 2539) รูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นวัฒนธรรมย่อยและการมีสมาชิกของวัฒนธรรมย่อยหนึ่งๆ มีรูปลักษณะของการต่อต้านหรือเพิกเฉยต่อค่านิยมหลักของสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วนด้วยกันคือ

1. “ลักษณะที่ปรากฏ” เช่นการแต่งกาย ข้าวของเครื่องใช้ โดยรวมถึงลักษณะภายนอกที่ปรากฏอยู่ให้เห็นนั่นเอง
2. “การประพฤติปฏิบัติตัว” คือการแสดงออกกริยา ท่าทาง
3. “ภาษาของกลุ่ม” เช่น คำสแลง ศัพท์เฉพาะกลุ่ม วิธีการพูด

การเปลี่ยนแปลงความหมายของอัตลักษณ์ ที่ปรากฏขึ้นมา มีความสัมพันธ์อย่างมากกับการทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมในปัจจุบัน ในบริบทของของโลกาภิวัตน์ มิติเวลาที่

เร่งเร็วขึ้นและมีพื้นที่ที่ดูหุดแคบเข้ามาเพราะการปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลาย ซับซ้อนและรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เกี่ยวกับเวลา พื้นที่และแบบแผนการให้คุณค่า การใช้ชีวิตประจำวันมีผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกที่เรามีเกี่ยวกับตนเอง สิ่งที่เคยเป็นมาตรฐานของระบบคุณค่าและการนิยามอัตลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางศาสนา ค่านิยมเรื่องเพศ คุณค่าทางประเพณีวัฒนธรรมเก่าๆ หรือค่านิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนแล้วกระเทบกระทั้งในรูปแบบต่างๆ จากพลังของโลกาภิวัตน์การปรับเปลี่ยนนี้แสดงออกได้หลายลักษณะ ทั้งในระดับจุลภาคในแง่แบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจกชน ในแง่การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นจนถึงระดับที่กลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เราจะเห็นได้ จากขบวนการทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมใหม่ได้เกิดขึ้นมาในประเทศต่างๆ อันปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำให้ต้องมีการทบทวนคำว่า “วัฒนธรรม” หรือ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” กันใหม่ขบวนการเหล่านี้ต้องการเสนอความหมายและทิศทางใหม่ในเชิงสังคมวัฒนธรรม กระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ของกลุ่มเกิดการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน

จากข้างต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์สามารถกล่าวโดยสรุปคือ อัตลักษณ์ให้ความรู้สึกนึกคิดต่อบุคคลที่มีวัฒนธรรมร่วมกันในกลุ่มชาติพันธุ์ว่า “ฉันคือใคร” มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมหรือกระบวนการหล่อหลอมความเป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ตนอย่างไร การที่เรารู้จักความเป็นตัวตนจะทำให้เกิดความสำนึกทางชาติพันธุ์และแสดงออกในรูปแบบของการดำเนินวิถีชีวิตหรือกิจกรรมทางสังคมอันเป็นรูปธรรมที่บุคคลภายนอกสามารถมองเห็นและรับรู้โดยวิธีต่างๆ อัตลักษณ์อาจไม่ใช่การสร้างวัฒนธรรมของตนเองโดยบริสุทธิ์หากแต่มีการหยิบยืมต่างวัฒนธรรมมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมตนเองก็เป็นได้ การศึกษาคั้งนี้จะทำการศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมไปจากยามวนสุบของชุมชนย่านชื่อ จังหวัดตรัง เป็นการศึกษาถึงอัตลักษณ์ของการประกอบอาชีพไปจากยามวนสุบที่มีวิธีการทำที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวชุมชนย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรังที่ไม่สามารถพบเห็นได้จากที่อื่นและมีการสืบทอดภูมิปัญญาในการทำไปจากยามวนสุบจนมาถึงปัจจุบันและสามารถพบเห็นได้จนก่อเกิดเป็นอัตลักษณ์ของชาวชุมชนย่านชื่อ

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดอัตลักษณ์ของคนในชุมชน โดยศึกษาในประเด็นการนำทรัพยากรป่าจากที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่อยู่ในชุมชนมาสร้างมูลค่าในการสร้างเป็นอาชีพเพื่อใช้ในการเลี้ยงดูครอบครัวและดำรงชีวิตได้ นอกจากการนำไปจากมาแปรสภาพเป็นไปจากมวนยาสูบที่สร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชนแล้ว ไปจากมวนยาสูบยังถือเป็นสินค้าที่สำคัญในการส่งออกเป็นของดี

ประจำตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง กระบวนการในการสร้างองค์ความรู้ของคนในชุมชนในการทำใบจากมวนยาสูบนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญยิ่งเพื่อที่จะได้รับการและอนุรักษ์ความรู้นั้นให้คงอยู่กับชุมชนย่านซื่อ ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ต่อไปตราบนานเท่านาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มยุรี พลวัฒน์ (2544) ได้ทำการศึกษาผลิตผลจากต้นจากของชาวบ้านตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผลการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลย่านซื่อ มีความสัมพันธ์อยู่กับป่าจากมาตลอด โดยที่ชาวบ้านนำส่วนต่างๆของต้นจากมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เห็นได้จากชาวบ้านนำใบอ่อนมาผลิตใบจากมวนยาสูบ จากต้นจากที่เป็นพืชชายเลนที่ขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่ตามริมแม่น้ำ จนกระทั่งในปัจจุบันชาวบ้านมีความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค จึงมีการปลูกป่าจากเพิ่มขึ้นให้เพียงพอต่อความต้องการสำหรับการผลิต ผลิตผลที่ชาวบ้านยึดเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมรองในการยังชีพต่อตนเองและครอบครัว

สันติ อิศรพันธุ์ (2550) วัฒนธรรมป่าจากชุมชนลุ่มน้ำปากพนัง : กรณีศึกษาบ้านบางพระ ตำบลปากแพรก อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ชุมชนบ้านบางพระในยุคที่ระบบแม่น้ำปากพนังยังเป็นปรกตินั้น มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศป่าจากอย่างแน่นแฟ้น เนื่องจากป่าจากเป็นฐานรากของระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนมาตั้งแต่ต้น นอกเหนือไปจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักแล้ว การทำน้ำตาลจาก การเย็บตับจากมุงหลังคาและการหาปลาในคลอง นับเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างพออยู่พอกินมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในระบบนิเวศป่าจากและภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพื่อตอบสนองต่อวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืนตลอดมา

ชนกพร ไผทสิทธิกุล (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ริมแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 3 ชุมชนที่ประกอบด้วยกลุ่มชนชาติต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดการดำรงชีพ เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมและกิจการกรรม ตลอดจนมีประเพณี พิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ และปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบด้านต่าง ๆ ทำให้

เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งด้าน ภายนอกและจิตใจ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทาง วัฒนธรรมและเพื่อความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง

สาวิณี รอดสิน (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง :กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้อยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การดำรงความเข้มแข็งของ ชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา ทุกกิจกรรมในชุมชนบ้านปางจำปีส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน อยู่ ในระดับสูง ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน พึ่งตนเองได้ ชาวบ้านมีความรักและหวงแหน ชุมชน มีความตระหนักถึงความเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ผู้นำและคณะกรรมการ ทำงานของชุมชนบ้านปางปี มีความตระหนักถึงการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและการเป็น เจ้าของชุมชนร่วมกับชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและกำหนด ทิศทางของชุมชนร่วมกัน

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แนวคิดวิถีชีวิตของ ประเวศ วะสี (2538) ไต่ถวิลถึงการดำรงชีวิตที่มีคุณค่าหรือมีวิถี ที่ถูกต้อง ทุกคนควรจะพัฒนาศักยภาพของตนเอง มาอธิบาย วิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนย่านชื่อ จังหวัดตรัง ที่มีวิถีชีวิตอยู่กับป่าจาก การทำใบจากมวนยาสูบ ที่สืบทอดหรือผลิตเข้ามาจากบรรพบุรุษ การมีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของชุมชนในลักษณะของการต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกิน

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533) ได้เสนอระบบหรือโครงสร้างทาง วัฒนธรรมของชุมชน ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วยครอบครัวเครือญาติและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และระบบการให้คุณค่า มาอธิบาย วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ตั้งแต่การไปตัดต้นจากจากในป่าจากริมฝั่งแม่น้ำตรัง จนถึงการเป็นใบ จากมวนยาสูบออกจำหน่าย มีแพ็คเก็ตและตราสินค้า

แนวคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของ เอ็ดวาร์ด บี. ไทเลอร์ Talor (2542) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมนั้นเปรียบได้กับทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกของสังคมได้มี ส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้น ๆ สมาชิกในสังคมจะต้องได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกสังคมและต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อเป็นมรดกสืบทอดคนรุ่นต่อไป มาอธิบาย วัฒนธรรมใบจากมวน

ยาสูบที่สามารถดำรงอยู่ป่าจาก และสร้างรายได้ให้กับคนชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ เพื่อสืบทอดเป็นมรดกให้ลูกหลานรุ่นสู่รุ่นสืบทอดไป

แนวคิดอัตลักษณ์ของ นุชจรินทร์ ทับทิม (2553) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการได้มาหรือการสร้างอัตลักษณ์ไว้ว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างและก่อตัวขึ้นมาโดยการผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสร้างและการผลิตซ้ำของอัตลักษณ์ มาอธิบาย การทำใบจากยามวนสูบที่มีวิธีการทำที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวชุมชนย่านชื้อ การสร้างมูลค่าใบจากยามวนยาสูบให้กลายเป็นสินค้าโอท็อป และการก่อเกิดของตราสินค้าต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง

สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดวิถีชีวิต แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม และแนวคิดอัตลักษณ์ มาอธิบาย งานวิจัยเรื่อง วิถีวัฒนธรรมใบจากยามวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม และวิจัยจากเอกสารและข้อมูลทางวิชาการเป็นส่วนประกอบ นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์โดยการพรรณนา และสรุปเป็นข้อมูลตามลำดับดังนี้

1. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การวิจัย คือ จังหวัดตรัง อำเภอกันตัง ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งแบ่งเป็น 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านโคกทราย หมู่ที่ 2 บ้านตก หมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม และหมู่ที่ 4 บ้านทุ่งอิฐซึ่งในบริเวณที่ตั้งของชุมชนย่านชื้อที่มีทรัพยากรที่สำคัญ คือ ต้นจาก ถือได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ เนื่องจากสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่เป็นโคลนเลนที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของต้นจากและเป็นพื้นที่ที่มีต้นจากที่มีคุณภาพและมีปริมาณมากที่สุดของจังหวัดตรัง ตำบลย่านชื้อ เมื่อสมัยก่อนได้มีชาวจีนจากโพ้นทะเลกลุ่มหนึ่งได้อพยพมา โดยล่องเรือมาตามแม่น้ำตรังเรื่อยมา เมื่อมาถึงเห็นทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมก็ได้ขึ้นฝั่งที่บริเวณแม่น้ำตรัง จากนั้นก็ได้ชักชวนพรรคพวกที่เดินทางมาด้วยกันตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำตรัง โดยได้ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรียงต่อๆ กันไปในแนวเดียวกันชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านย่านชื้อ" หรือ "ตำบลย่านชื้อ" ในปัจจุบัน ในการเลือกสถานที่ในการเก็บข้อมูลนั้นสาเหตุที่เลือกตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันอีกทั้งความมีคุณภาพของใบจากที่เป็นวัตถุดิบหลักที่นำมาทำใบจากยามวนสูบที่ยังคงมีสภาพดังเช่นในอดีต รวมไปถึงการเป็นสินค้าขึ้นชื่อที่สามารถสร้างรายได้เป็นอันดับหนึ่งให้แก่ชาวบ้านในชุมชนตลอดมานับเป็นเวลาต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 20 ปี จึงเป็น

เหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการเก็บข้อมูลทรัพยากรป่าจากตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ จำแนกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือ ผู้ที่มีความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนย่านซื่อ หรือผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าจากริมฝั่งแม่น้ำตรัง ประเด็นที่ใช้ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นประเด็นที่ศึกษาถึงความเป็นมา วิถีชีวิตของชาวบ้านย่านซื่อ ผ่านการสืบใบจากมาจนถึงการทำใบจากมวนยาสูบ ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่บรรพบุรุษ กลายมาเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นจำนวน 14 คน ได้แก่

1.1 ผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติ เป็นจำนวน 2 คน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลนี้เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่านซื่อมานาน ประเด็นที่ใช้ศึกษาจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนย่านซื่อ

1.2 ชาวบ้านที่ทำใบจากมวนยาสูบ เป็นจำนวน 9 คน ประเด็นที่ใช้ศึกษาจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับความเป็นมาของการทำใบจากมวนยาสูบ ตลอดจนกรรมวิธีการทำ ขั้นตอนรายละเอียด และแง่มุมที่น่าสนใจในการทำใบจากที่เรียกว่า “ปากกัดตีนถีบ” วิถีชีวิตของผู้คนที่ดำรงอยู่กับป่าจาก

1.3 ชาวบ้านที่สืบใบจากที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่านซื่อ เป็นจำนวน 3 คน ประเด็นที่ใช้ศึกษาจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับความเป็นมาของการสืบใบจาก เหตุผลที่สืบใบจาก และการสืบใบจากสืบอย่างไร

2. ผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมกับชุมชนย่านซื่อ โดยผ่านการช่วยเหลือจากหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชน หรือกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทำให้ชุมชนย่านซื่อเป็นที่รู้จักแก่สาธารณชนได้ เป็นจำนวน 9 คน ได้แก่

2.1 นายกและรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลย่านซื่อ เป็นจำนวน 2 คน ประเด็นที่ใช้ศึกษาจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตำบลย่านซื่อ และการทำใบจากมวนยาสูบ รวมไปถึงลักษณะการช่วยเหลือหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการทำใบจากมวนยาสูบ

อย่างไร รวมถึงการผลักดันให้ใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อสู่การส่งออกสินค้าไปจำหน่ายยังต่างจังหวัด

2.2 ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่านชื้อ เป็นจำนวน 3 คน ประเด็นที่ใช้ศึกษาจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนย่านชื้อ วิถีชีวิตของชาวบ้านย่านชื้อกับป่าจาก ริมฝั่งแม่น้ำตรัง

2.3 นักท่องเที่ยว เป็นจำนวน 2 คน ประเด็นที่ใช้ศึกษาจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนย่านชื้อในสายตาของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการให้ความคิดเห็นที่มีความแตกต่างออกไปจากมุมมองของผู้คนในชุมชน รวมไปถึงการให้ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนย่านชื้อ

2.4 ประชาชนทั่วไป เป็นจำนวน 2 คน ประเด็นที่ใช้ศึกษาจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนย่านชื้อ การทำใบจากมวนยาสูบ ที่ถูกขนานนามว่า “ปากกัดตีนถีบ” รวมไปถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับชุมชนย่านชื้อ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยเป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎี นำมาสร้างเป็นแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

2. การบันทึกและการสังเกตภาคสนาม ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากการทำกิจกรรมใบจากมวนยาสูบ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำตรัง และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมโดยจดบันทึกสภาพภูมิทัศน์ประกอบกับการบันทึกรูปถ่าย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน การวิเคราะห์หลักฐานนอกจากข้อมูลที่เป็นข้อเขียน เช่น รูปภาพ วิดิทัศน์ เทปบันทึกเสียง เป็นต้น (นิตา ชูโต, 2551) ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธีคือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ของทางราชการตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ ทั้งงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามโดยใช้การประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตโดยตรงและการวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งคณะผู้วิจัยเป็นผู้รวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถแบ่งเป็น 2 แหล่ง คือ

2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาทำการใช้แผนที่ใช้เพื่อศึกษาสภาพทรัพยากรป่าจากของชุมชน และสภาพภูมิทัศน์ทรัพยากรป่าจาก สภาพการดำเนินกิจกรรมปากกัตตีนดิบของชุมชน ชีวิตประจำวันของผู้คนที่สัมพันธ์กับทรัพยากรป่าจาก

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาได้ลงไปยังพื้นที่จริง เพื่อทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน และมีการสังเกตการณ์การกระทำต่าง ๆ เช่น ผู้วิจัยเข้าไปทำกิจกรรมปากกัตตีนดิบร่วมกับคนในชุมชน การไปตัดใบจาก การดำเนินกิจกรรมการประชุมของชุมชน

2.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกคือ เป็นการพูดคุยแบบเป็นกันเองกับผู้ให้ข้อมูล ในประเด็นกระบวนการทำใบจากยามวนสูบ ขั้นตอนการเตรียมใบจากก่อนการทำใบจากยามวนสูบ รวมไปถึงการผลิตออกมาจนเป็นสินค้าเพื่อส่งออกไปขายตามต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และเทปบันทึกเสียง ที่ถูกจัดบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อค้นหาแบบแผน ประเด็นหลัก รวมทั้งสาระและแก่นความหมาย ในปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยอาศัยกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการตรวจสอบข้อมูลหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ในทุกๆ ครั้ง ซึ่งผู้วิจัยจะใช้การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากวิธีการต่างๆ แหล่งต่างๆ เช่น นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการศึกษาวิเคราะห์กับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและจากเอกสาร โดยมีการตรวจสอบข้อมูลอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา หลังจากนั้นจะนำข้อมูลทั้งหมดที่เก็บมาได้แยกแยะประเภทของข้อมูล ถ้าเป็นข้อมูลประเภทเดียวกันก็จะจัดให้อยู่ในหมวดเดียวกัน เมื่อทำการจัดหมวดหมู่ของแต่ละประเภทแล้ว จะทำการถอดรหัสข้อมูลและตีความ

วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยเป็น 5 ประเด็น คือ วิถีชีวิตชาวบ้านย่านชื้อกับป่าจาก วิถีคนกับผลผลิตจาก วิถีของคนสูบใบจาก วิถีอัตลักษณ์ปากกัดตีนถีบ และวิถีของใบจากมวนยาสูบ สู่การเป็นวิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

วิถีชีวิตชาวบ้านย่านชื้อกับป่าจาก

ชุมชนย่านชื้อ ตำบลย่านชื้อ จังหวัดตรัง เป็นตำบลหนึ่งใน 10 ตำบลของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ตำบลย่านชื้อ เมื่อสมัยก่อนได้มีชาวจีนจากโพ้นทะเลกลุ่มหนึ่งได้อพยพมา โดยล่องเรือมาตามแม่น้ำตรังเรื่อยมา เมื่อมาถึงเห็นทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมก็ได้ขึ้นฝั่งที่บริเวณแม่น้ำตรัง จากนั้นก็ได้ชักชวนพรรคพวกที่เดินทางมาด้วยกันตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำตรัง โดยได้ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรียงต่อๆ กันไปในแนวเดียวกันชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านย่านชื้อ" หรือ "ตำบลย่านชื้อ" ในปัจจุบัน โดยมีทรัพยากรที่สำคัญคือ ต้นจาก เป็นพืชเศรษฐกิจที่เกิดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำตรังและอยู่คู่วิถีชีวิตของชุมชนย่านชื้อมานาน สภาพพื้นที่ป่าจากเป็นโคลนเลนที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นจาก ทำให้สามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพของคนในชุมชนได้สอดคล้องกับการให้คำสัมภาษณ์

“...ที่ตั้งที่เราอาศัยอยู่ อยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีต้นจากขึ้นอยู่มากมาย เลยทำให้ยึดอาชีพจากผลผลิตของต้นจากมาจนถึงปัจจุบัน...”

(มาลีวรรณ ผลิผล , สัมภาษณ์ 19 มกราคม 2558)

“...เราโชคดีที่อยู่ใกล้น้ำใกล้ธรรมชาติ มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เราอาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีต้นจากขึ้นอยู่มากมาย เลยทำให้ยึดอาชีพจากผลผลิตของต้นจากมาจนถึงปัจจุบัน...”

(สมใจ สองหลง, สัมภาษณ์ 20 กุมภาพันธ์ 2558)

ชุมชนย่านชื้อในอดีตจะมีพื้นที่ในการเจริญเติบโตของต้นจากจำนวนมาก และผู้คนชุมชนย่านชื้อมีความสัมพันธ์กับกลุ่มแม่น้ำตรังและบริเวณริมฝั่งแม่น้ำที่มีต้นจากเจริญเติบโตอยู่ โดยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ

ต้นจาก เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดตรัง เนื่องจากมีต้นจากอยู่มากที่สุดของจังหวัดตรัง ประมาณ 4-5 พันไร่ และเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย นอกจากนี้ต้นจากยังได้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกของชุมชนที่สำคัญอันดับหนึ่ง เพราะคุณภาพของใบจากย่านชื่อมีคุณภาพที่พิเศษเหนือกว่า ต้นจาก ที่อยู่ในพื้นที่อื่นๆ และสร้างรายได้ให้กลับเข้าสู่ชุมชนปีละหลายล้านบาท จนมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

“...ทาง อบต. ได้มีการจัดสรรงบประมาณในการผลักดันสินค้าที่ผลิตจากต้นจากให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงการให้ความรู้กับคนในชุมชนในด้าน การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความน่าสนใจ ...”

(ใจดาว สงคราม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

ภาพที่ 2 ป่าจากริมฝั่งแม่น้ำตรัง

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 25 มิถุนายน 2558

วิถีชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะชาวบ้านในชุมชนควรอนุรักษ์และรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยเฉพาะบริเวณที่ต้นจากเจริญเติบโตเพื่อให้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบยังคงอยู่คู่ชาวบ้านย่านชื่อจังหวัดตรังสืบไป

พื้นที่ที่ต้นจากขึ้นอยู่ทั่วไปตามชายฝั่งริมแม่น้ำตรัง โดยที่ดินเหล่านี้เป็นเดิมที่ดินโฉนดและนส.3 (น.ส.3 หมายถึง หนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดิน ออกให้ในท้องที่อื่น (ท้องที่ที่ไม่มีระวางรูปถ่ายทางอากาศ หรือ ท้องที่ที่ รมต. ยังไม่ประกาศยกเลิกอำนาจของนายอำเภอ) (หรือครุฑดำ)) ที่ถือครองโดยชาวบ้าน มีการออกหลักฐานการถือครองโดยภาครัฐและชาวบ้านก็เข้ามาใช้

ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดินบนแปลงนี้ มีการใช้ประโยชน์แบบนี้เรื่อยมาจนถึง ณ ปัจจุบันกินระยะเวลายาวนานกว่า 50 ปี

(อำพรณ ศรีสุวรรณ, สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2558)

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปวิถีชีวิตชาวบ้านย่านชื้อกับป่าจาก คือ ลักษณะชุมชนย่านชื้อ ตำบลย่านชื้อ จังหวัดตรัง มีทรัพยากรที่สำคัญคือ ต้นจาก เป็นพืชเศรษฐกิจที่เกิดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำตรังและอยู่คู่วิถีชีวิตของชุมชนย่านชื้อมานาน สภาพพื้นที่ป่าจากเป็นโคลนเลนที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นจาก ทำให้สามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพของคนในชุมชน อีกทั้งความโดดเด่นของต้นจาก ที่มีต้นจากอยู่มากที่สุดของจังหวัดตรัง ประมาณ 4-5 พันไร่ และเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย กลายเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกของชุมชนที่สำคัญอันดับหนึ่ง เพราะคุณภาพของใบจากย่านชื้อ มีคุณภาพที่พิเศษเหนือกว่า ต้นจาก ที่อยู่ในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งความโดดเด่นนี้กลายเป็นวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา ซึ่งในการศึกษา เรื่อง วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง ทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมใบจากยามวนสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง ที่เกี่ยวข้องมาจากการทำมาหากินของคนในชุมชนประกอบกับชุมชนย่านชื้อมีทรัพยากรป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่ของต้นจากที่ขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติ ทำให้วัฒนธรรมใบจากยามวนสูบกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็งและการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

วิถีคนกับผลผลิตจาก

ชุมชนย่านชื้อ ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ถือได้ว่าเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรป่าจากมากที่สุดในจังหวัดตรัง มีพื้นที่โดยประมาณ 4,000 – 5,000 ไร่ (องค์การบริหารส่วนตำบลย่านชื้อ, 2557) จากการที่มีแหล่งทรัพยากรป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้ต้นจากขึ้นอยู่อย่างมากมายรายรอบชุมชน โดยคนในชุมชนได้นำผลผลิตที่ได้จากต้นจากมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการประกอบอาชีพการทำใบจากยามวนสูบซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง จากภูมิปัญญาของชาวบ้านย่านชื้อสามารถนำผลผลิตจากต้นจากมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมด 7 ประการ ดังนี้

1. การทำมวนจาก (ยาสูบใบจาก)

การทำมวนจากหรือใบจากมวนยาสูบที่คนทั่วไปรู้จัก เมื่อมาถึงในพื้นที่ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีชื่อเรียกอีกชื่อที่เป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่และคนที่มาเที่ยวทั่วไป คือ ปากกั๊ดตีนดิบ ซึ่งเป็นการตั้งชื่อในลักษณะของการทำใบจากที่นี่ จนก่อเกิดเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจนและเป็นสิ่งที่ทำให้ใบจากที่มาจากตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีความโดดเด่นมากกว่าใบจากที่มาจากพื้นที่อื่น ๆ นอกจากอัตลักษณ์จากการทำจากมวนยาสูบอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้ใบจากมวนยาสูบที่ย่านซื่อขึ้นชื่อ นั่นคือเรื่องของคุณภาพใบจากที่มีความนุ่มและเหนียวที่เหมาะสมแก่การนำไปใช้สูบ ทำให้ผู้บริโภคชื่นชอบในตัวผลิตภัณฑ์ใบจากยามวนสูบของพื้นที่ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีความบาง มีขนาดความกว้างในการใส่ยาเส้นพอประมาณ เวลาในการสูบบุหรี่จะทำให้เข้ากันเป็นอย่างดีและเป็นที่ถูกใจของผู้สูบใบจาก ซึ่งสอดคล้องกับการให้คำสัมภาษณ์ดังนี้

“...ในสมัยก่อนชุมชนชายฝั่ง จะสูบบุหรี่เส้น โดยใช้ใบจากอ่อน นำมามวนยาเส้น ใช้สูบบุหรี่เส้น ในยามว่างงาน เรียกว่า การสูบใบจาก เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากอดีต จนถึงปัจจุบัน การทำมวนจาก (ยาสูบใบจาก) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำรายได้หลักให้แก่ชาวชุมชนย่านซื่อ และยังถือได้ว่าเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงในด้านของคุณภาพมาเป็นอันดับต้นๆของ สินค้าใบจากยามวนสูบ.....”

(ฉิวหยิน แซ่ฮั้ง, สัมภาษณ์ 2 มิถุนายน 2558)

“...วิธีการทำมวนจากมีขั้นตอนโดยการเริ่มจากการตัดทางจากอ่อนอายุประมาณ 2 เดือน เอาเฉพาะส่วนทางอ่อนนำทางจากอ่อนที่ตัดมาได้ ตัดออกเป็นใบๆ 1 ทางจะได้ประมาณ 20 ใบ จากนั้นนำทางจากอ่อนที่ตัดเป็นใบ มาลอกอีกรั้ง เป็นใบย่อยได้ประมาณ 4 ใบนำใบย่อยที่ลอกได้มามีตรวมกันประมาณ 8 ใบ หรือ ม้วนเป็นพวง จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้งสนิทเมื่อตากได้แห้งสนิทแล้ว จะตัดเป็นท่อนๆ ประมาณ 7-8 เซนติเมตร สามารถใช้เป็นมวนจากไว้มวนยาเส้น และสามารถเก็บไว้ใช้ได้นาน...”

(อุไรวรรณ เอ็มคะ, สัมภาษณ์ 2 มิถุนายน 2558)

ภาพที่ 3 การทำใบจากมวนยาสูบ

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 25 มิถุนายน 2558

ในการทำใบจากมวนยาสูบจะต้องอาศัยความชำนาญในการทำเป็นอย่างมากเพราะจะต้องลอกใบจากให้มีความบางมากที่สุดเพื่อที่จะได้สินค้าที่ดีและมีคุณภาพ

2. ตับจาก

ตับจากเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ทวด ของชุมชนชายฝั่ง บริเวณปากแม่น้ำ ซึ่งจะใช้ใบจากแก่ มาเย็บเป็นตับ เรียกว่า ตับจาก ใช้มุงหลังคาบ้านเรือนตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ตับจากที่นี่จะมีความแตกต่างจากที่อื่นเนื่องมาจากใบจะมีขนาดใหญ่และแข็งแรง ที่สำคัญใช้ระยะเวลาในการตากแดดไม่นานนานมากก็สามารถที่จะนำไปใช้เย็บต่อหรือเตรียมนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังคำสัมภาษณ์

“... โดยมีวิธีการเย็บตับจากมีการเริ่มต้นตากการตัดทางจากที่แก่จัด ตัดใบจากออกเป็นใบ 1 ทาง จะได้ประมาณ 30 - 40 ใบเตรียมไม้ไผ่ผ่าซีก เพื่อมาทำเป็นแกนของตับจากยาวประมาณ 1 วา หรือ 1 เมตรใช้เปลือกต้นหวายลิง หรือเปลือกไม้ไผ่ มาผ่าเป็นเส้นเชือก ใช้เย็บตับจากนำใบจากมาซ้อนทับกัน 2 ใบ อีก 1 ใบประกบไว้ด้านล่าง นำมาวางบนแกนไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ พับครึ่ง เอาเส้นเชือกหวายลิงที่เตรียมไว้มาเย็บขึ้นลงระหว่างใบจาก ไปจนตลอดแกนไม้ไผ่ จะได้ตับจากเอาไปตากแดดให้แห้งสนิท หรือ สามารถนำตับจากที่เย็บได้ ไปใช้มุงหลังคาได้ตามต้องการการเย็บตัดจากนั้นชาวบ้านในชุมชนย่านชื้อ จะทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ไม่ได้ทำเพื่อเป็นอาชีพ...”

(ปราณี สงคราม, สัมภาษณ์ 3 มิถุนายน 2558)

ภาพที่ 4 การทำตบจาก

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 25 มิถุนายน 2558

3. การทำเชือกมัดปูดำ

ยอดจากอ่อนสามารถใช้แทนเชือก ไร่สำหรับมัดปูทะเล (ปูดำ) ที่หาได้จากป่าชายเลน และ ป่าจาก สมัยก่อนไม่มีเชือกฟาง ชาวบ้านได้ใช้ยอดจากในการมัดปูทะเลที่จับมาได้ ซึ่งสะดวกในการหาปูทะเลในป่าชายเลน โดยมีวิธีการทำเชือกมัดปูดำจากยอดจาก มีวิธีการทำโดยการตัดทางจากอ่อน มาลอกออกเป็นใบๆ นำใบจากที่ลอกมาฉ้วนเป็นเชือกนำเชือกที่ได้ไปพันรอบตัวปูดำที่จับมาได้ เริ่มจากคล้องเชือกใต้กระดองปู พันก้ามปูทั้งสองข้าง จากนั้นพันที่ขาปูที่เหลือทั้ง 2 ข้าง นำมามัดที่กระดองปูกับท้องอีกครั้ง

4. กระแซง หรือ แซง เรือ

สมัยก่อนในการออกเรือหาปลาของชาวประมงพื้นบ้าน จะใช้ทางจาก มาทำเป็นหลังคากันแดดกันฝน เรียกว่า กระแซง หรือ แซง มีลักษณะคล้ายหลังคามุงจาก แซงเรือจะทำจากทางจากมาซ้อนทับกัน เป็นหลังคา นำมาครอบเรือหัวโพง ใช้ออกหาปลา บังแดด ฝนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนได้ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการทำกระแซง หรือ แซง เรือ ดังนี้

“...โดยมีวิธีการทำกระแซง หรือ แซง เรือ เริ่มจากการตัดทางจากทั้งทาง มาผ่าครึ่ง ประมาณ 5 - 10 ทางจากนั้นนำทางจากที่ตัดแล้วมาวางซ้อนทับกัน เป็นซุ้มคลุมตลอดลำเรือกระแซง หรือ แซง จะกันแดด กันฝนได้ดี ขึ้นอยู่กับจำนวนทางจากที่นำมามุง หากใช้ทางจากหลายทางจะกันแดด กันฝนได้ดียิ่งขึ้นการทำกระแซงชาวบ้านในชุมชนย่านชื่อกี๋มีการทำอยู่บ้างเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน....”

(ละมัย รื่นรัมย์, สัมภาษณ์ 19 มกราคม 2558)

ภาพที่ 5 กระแชงเรือ

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 25 มิถุนายน 2558

5. ขนมจาก

“...ขนมจากเป็นของหวานที่ทุกคนต่างรู้จักมาเป็นเวลาช้านาน ที่มาของขนมจากมาจาก การที่ใช้ใบจากในการห่อขนม ซึ่งทำมาจากแป้ง น้ำตาล และ เนื้อมะพร้าว เนื่องจากใบจากมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับใบมะพร้าว จึงเหมาะที่นำมาห่อขนม จึงเรียกต่อกันมาว่า ขนมจาก แม้บางพื้นที่จะใช้ใบมะพร้าวแทนใบจาก แต่ก็ยังคงเรียกว่า ขนมจาก มาจนถึงปัจจุบัน ขนมจากมีมาตั้งแต่สมัยรุ่นปู่ ย่า ตา ทวด สมัยก่อนจะนิยมทำในช่วงเทศกาลถือศีลออก และงานประเพณีต่างๆ ด้วยรสชาติที่อร่อย หวาน มัน จึงเป็นที่นิยมชมชอบกันทุกเพศวัย ทำให้ปัจจุบันขนมจากจึงมีขายกันทั่วไป จนสามารถส่งออกไปขายยังต่างประเทศ สร้างรายได้ให้กับชุมชนชายฝั่ง โดยมีวิธีการทำขนมจากคือ นำทางจากแก่มาตัดออกเป็นใบๆ ตัดหัวตัดท้าย ให้อยาวประมาณ 30 – 35 เซนติเมตรการทำแป้งขนมจาก นำแป้งข้าวเหนียวมาผสม กับน้ำตาล เกลือ เนื้อมะพร้าวอ่อนขูด เนื้อลูกจากขูด และน้ำเปล่า นำมาคลุกเคล้าให้เข้ากันนำแป้งขนมจากที่เตรียมไว้ตักใส่ ในใบจากประมาณ 3 ช้อนโต๊ะ แล้วกลัดหัวท้าย ด้วยไม้กลัด จากทางจาก หรือ ทางมะพร้าว นำขนมจากที่ห่อไว้ ไปย่างด้วยไฟอ่อนๆ จนสุก จะได้ขนมจากที่มีรสชาติอร่อย มีกลิ่นหอมจากการย่างไฟ เป็นที่ถูกปากของทุกคนในการทำขนมจาก ชาวบ้านย่านชื้อมีการทำทั้งเพื่อรับประทานภายในครอบครัวและทำการค้าขายอีกด้วย...”

(สมพิศ สุจริยา, สัมภาษณ์ 12 กันยายน 2558)

ภาพที่ 6 ขนมหจาก

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 25 มิถุนายน 2558

6. ขนมหวานจากลูกจาก

ผลจาก หรือลูกจาก มีลักษณะเป็นผลสีน้ำตาล เป็นกาบ ห่อหุ้มเนื้อในสีขาว ซึ่งเนื้อในสีขาวนี้ที่สามารถรับประทานได้ จึงถูกนำมาใช้ทำเป็นขนมหวาน กินคู่กับน้ำเชื่อม และน้ำแข็ง ในฤดูร้อน โดยมีวิธีการทำขนมหวานจากลูกจาก การทำเริ่มจากการนำผลจากแก่ มาผ่าเอาเนื้อในสีขาว ที่อยู่ภายในลูกจากนำไปรับประทานร่วมกับน้ำเชื่อม และ น้ำแข็ง ได้ทันทีเนื้อในจากลูกจากใช้รับประทาน เป็นของหวาน แก้วร้อนใน ปัจจุบันยังมีขนมหวานจากลูกจากให้รับประทานกัน ส่วนใหญ่จะมีขายตามร้านค้าในชุมชน

ภาพที่ 7 ทลายจาก

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 25 มิถุนายน 2558

ภาพที่ 8 ผลจากหรือลูกจาก

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัยวันที่ 25 มิถุนายน 2558

7. น้ำตาลจาก

สมัยก่อนจะมีการทำน้ำตาลจากไว้ใช้ แม้ต้นจากในแถบทะเลอันดามัน จะไม่เหมาะสำหรับการทำน้ำตาลจากเหมือนทะเลฝั่งอ่าวไทย ด้วยเพราะน้ำทะเลมีความเค็มสูงกว่า ทำให้ต้นจากมีน้ำตาลจากวงจากน้อยกว่า ต้นจากที่อยู่ตามแนวคลอง แต่ก็ยังมีการทำน้ำตาลจากให้เห็นอยู่บ้าง ถือเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต โดยมีวิธีทำ คือ เลือกต้นจากที่ออกลูกแก่ เลือกวงจากที่มีขนาดสมบูรณ์ เมื่อลองตัดดูจะมีน้ำมาจากวงจากใช้มีดตัดหลายลูกจากออกจากวง จะมีน้ำไหลออกมาจากวงจากนำภาชนะไปรอง ส่วนใหญ่จะใช้กระบอกไม้ไผ่ โดยใส่เปลือกไม้เคี้ยว เพื่อป้องกันน้ำตาลจากมีรสเปรี้ยวมาเคี้ยวด้วยไฟอ่อน จนมีสีน้ำตาลเข้มจะได้น้ำตาลจากเก็บไว้ใช้ได้เป็นเวลานาน ส่วนใหญ่จะนำมาทำขนมในเทศกาลถือศีล

ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ป่าจากเป็นแหล่งอาหารมาโดยตลอด ซึ่งเป็นเหมือนอุ้งข้าว อุ้งน้ำ ของชุมชนชายฝั่ง วิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่ง ยังคงดำรงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ประโยชน์จากป่าจากได้อย่างคุ้มค่าและไม่เบียดเบียนกับสิ่งมีชีวิตในป่าจาก เพราะชาวบ้านตระหนักร่วมกันว่า ป่าจากก็เปรียบเหมือนบ้านของเขาเองซึ่งต้องดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะหมายถึงลูกหลานในอนาคต ยังต้องใช้ป่าผืนนี้เป็นแหล่งอาหารและสร้างอาชีพต่อไป

นอกจากนี้ป่าจากยังเป็นร่องรอยในอดีตชิ้นสำคัญที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่ง ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ ในการเข้าไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ในพื้นที่ป่าจากซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ พื้นที่ซึ่งสิทธิในการทำมาหากินของชุมชนอย่างถูกต้อง แม้ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นจำนวนมาก แต่พื้นที่ป่าจากก็ยังคงดำรงอยู่คู่กับชุมชนชายฝั่งมาจนถึงปัจจุบันวิถี

ชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะชาวบ้านในชุมชนควรรักษาและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยเฉพาะบริเวณที่ต้นจากเจริญเติบโตเพื่อให้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบยังคงอยู่คู่ชาวบ้านย่านชื่อจังหวัดตรังสืบไป

วิธีการได้มาซึ่งใบจาก

ในปัจจุบันบุหรี่ป่าจากหรือบุหรี่ป่ามวนเองกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากบุหรี่ป่ามวนเองมีราคาถูกลงกว่าบุหรี่ป่าที่ผลิตจากโรงงานมาก และมีการปรุงใบยาให้มีกลิ่นต่างๆ ตามความนิยมของผู้บริโภค ซึ่งในบางครั้งมีการนำเอายาเส้นสำหรับบรรจุไปป์มาผสมเพื่อให้มีกลิ่นหอมมากยิ่งขึ้น โดยบุหรี่ป่ามวนเองนั้นทำจากวัสดุใช้แทนกระดาษหลากหลายชนิด เช่น ใบจาก ใบตอง กลีบบัว กาบหมาก ใบมะกา ใบชุมเห็ด เป็นต้น อย่างไรก็ตามใบจากนั้นนับว่าเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งปัจจุบันมีจำหน่ายทั้งในลักษณะแยกเฉพาะใบจากและยาเส้น และบุหรี่ป่าจากที่มวนสำเร็จ (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2549)

ใบจากที่นำมามวนบุหรี่ป่านั้นคือ ใบอ่อนซึ่งได้มาจากยอดต้นจากใช้ห่อหรือมวนยาเส้นพันธุ์พื้นเมืองเป็นบุหรี่ป่าสุบของชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “ยาสูบใบจาก” ในท้องถิ่นภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศที่มีสภาพภูมิประเทศเหมาะสมต่อการเจริญงอกงามของต้นจาก ทำให้ใบจากหาได้ง่ายในท้องถิ่นจึงได้เกิดความนิยมนำเอาใบจากอ่อนมามวนบุหรี่ป่าสุบ เพราะมีคุณสมบัติดีกว่าในพืชชนิดอื่น (เช่น ใบตองแห้ง ใบยา เยื่อบางด้านในของกาบหมาก) ครั้นต่อมาจนถึงปัจจุบันความนิยมได้แพร่หลายสู่ชาวบ้านที่เป็นนักสูบบุหรี่ป่า ใบจากจึงได้กลายเป็นสินค้าทำรายได้ให้แก่ผู้ผลิตเป็นอย่างมาก

ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นหนึ่งในแหล่งที่มีทรัพยากรป่าจากที่อุดมสมบูรณ์อีกแหล่งหนึ่งของประเทศไทยต้นจากเป็นพืชตระกูลปาล์มเช่นเดียวกับสาคุและเป็นพืชเก่าแก่ดั้งเดิมบรรพที่สืบสายขยายพันธุ์มานานหลายสิบล้านปี มีลำต้นอยู่ใต้ดินเป็นกลุ่ม ใบสีเขียวชุ่มชุ่มแห่งขึ้นมาเป็นกอเรียกว่า หินจาก หรือ ทางจาก ลักษณะใบสีเขียวเรียงรายแทงสลับเรียงรายคล้ายขนนก ดอกมีสีเหลืองสด ช่อดอกงอกเป็นวง วงทะลวงออกมาระหว่างกาบใบที่อยู่ใต้ดิน ผลมีสีน้ำตาลเข้ม เปียกรวมกันเป็นกระจุกเรียกว่า ทลายจากต้นจากเป็นพืชประจำถิ่นดินแดนสุ่มทุมลุ่มปากน้ำ มักขึ้นบริเวณน้ำกร่อย รอยต่อระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็ม ทำให้บริเวณชุมชนชายฝั่งปากแม่น้ำมีต้นจากขึ้นอยู่

มากมาย และด้วยความมหัศจรรย์ที่ธรรมชาติมอบให้ ต้นจากจึงเป็นพืชที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน

ทั้ง 4 หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านโคกทราย หมู่ที่ 2 บ้านตก หมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม และหมู่ที่ 4 บ้านทุ่งอิฐ หมู่บ้านที่ทำการผลิตใบจากมวนยาสูบมากที่สุด คือ หมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม หมู่ที่ 2 บ้านตก และหมู่ที่ 1 บ้านโคกทราย ตามลำดับ ส่วนหมู่ที่ 4 บ้านทุ่งอิฐ จะนิยมให้ให้เช่าเหมาป่าจาก เนื่องจากมีป่าจากอยู่มาก และสวนใหญ่ทำอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก และทำใบจากมวนยาสูบเป็นอาชีพรอง ซึ่งแตกต่างจากหมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม หมู่ที่ 2 บ้านตก และหมู่ที่ 1 บ้านโคกทราย โดยวิธีการได้ใบจากของทั้ง 4 หมู่บ้าน มีดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านโคกทราย มีวิธีการที่ได้มาวิธีการได้มาของใบจากมาจากป่าจากของตนเอง ประมาณ 20 ไร่ และมาจากการเช่าเหมาป่าจากของคนอื่นประมาณ 15 ไร่ ราคาในการเช่าเหมาตัดต้นจาก ราคาประมาณ 4,000 – 5,000 บาทต่อไร่

หมู่ที่ 2 บ้านตก มีวิธีการที่ได้มาวิธีการได้มาของใบจากมาจากป่าจากของตนเองประมาณ 18 ไร่ และมาจากการเช่าเหมาป่าจากของคนอื่นประมาณ 25 ไร่ ราคาในการเช่าเหมาตัดต้นจาก ราคาประมาณ 2,500 – 3,500 บาทต่อไร่

หมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม มีวิธีการที่ได้มาวิธีการได้มาของใบจากมาจากป่าจากของตนเองทั้งหมด ประมาณ 30 ไร่

หมู่ที่ 4 บ้านทุ่งอิฐ มีป่าจากให้เช่าเหมาเพียงอย่างเดียวประมาณ 40-50 ไร่ โดยไม่มีการทำใบจากมวนยาสูบ

เนื่องจากต้นจากส่วนใหญ่นั้นจะอยู่ในเขตพื้นที่ที่มีเจ้าของที่มีการครอบครองโดยมีโฉนดและนส.3 ทำให้บางครั้งเมื่อต้นจากจากสวนของตนเองมีไม่เพียงพอในการทำใบจากจึงต้องมีการไปเช่าเหมาต้นจากจากที่อื่นๆ ซึ่งทั้ง 4 หมู่บ้านมีใบจากในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

วิธีทำใบจากมวนยาสูบ

ในการทำใบจากมวนยาสูบของทั้ง 2 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีวิธีการทำที่คล้ายคลึงกัน โดยมีวิธีการแตกต่างกันเพียงในขั้นตอนของการม้วนหรือการอบก้ามะถัน ซึ่งถือเป็นเคล็ดลับที่แต่ละตราผลิตภัณฑ์สร้างเพื่อเป็นเอกลักษณ์แก่ผลิตภัณฑ์

วิธีทำใบจากสำหรับมวนบุหรี่ยี่นั้นจะใช้วิธีการเลือกยอดจากที่ใบยังห่อตัวไม่แผ่ออก ตัดออกจากกอ สับใบออกจากยอด เริ่มจากโคนยอดไปหาปลายยอด สับครึ่งหนึ่งดึงใบออกใบหนึ่ง จนกระทั่งเกือบถึงปลายยอดจึงหยุด เพราะปลายยอดใบสั้นเล็กขาดคุณภาพ เอาใบจากอ่อนที่ได้แล้วตากแดด หลังจากนั้นมียี่วิธีทำอยู่ 2 วิธีคือ (สมใจ สองหลง. ผู้ให้สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

วิธีแรก ตากจนแห้ง ถ้าแดดดีใช้เวลาประมาณ 2 วัน หลังจากนั้นเก็บไว้เป็นมัดๆ พร้อมทั้งจะใช้งานได้ทันที โดยส่งเป็นสินค้าไปจำหน่ายก่อนที่ผู้ใช้จะใช้ต้องลอกเจียะออก(เยื่อบางๆ ที่ปิดอยู่บนหน้าใบซึ่งสังเกตเห็นได้ชัด) เนื่องจากเจียะนั้นบางเกินไป ทำให้ติดไฟเร็ว คงใช้แต่ตัวใบที่ลอกเจียะออกแล้ว นำมาตัดเป็นท่อนยาวขนาด 3 นิ้ว พอๆ กับความยาวของมวนบุหรี่ยี่กันกรอง กระจายเส้นยาเส้นลงบนนั้นมวนให้เป็นรูปทรงกรวย ก็เป็นยาใบจาก 1 มวนจุดสูบได้ ถ้าในกรณีจากใบเล็กห่อเส้นยาไม่มิดก็ใช้วิธีซ้อนใบจาก 2 ใบ ให้เหลื่อมกันเล็กน้อยเพื่อช่วยทำให้ใบใหญ่ขึ้น สามารถมวนได้สะดวกเหมือนกับใบเดี่ยว

วิธีที่สอง นำใบจากอ่อนตากแดดเหมือนกับวิธีแรก แต่ไม่ตากให้แห้ง ถ้าแดดดีใช้เวลาตากประมาณ 2 ชั่วโมงก็พอ แล้วนำมาลอก ใบจากอ่อนมีลักษณะพิเศษอยู่อย่างหนึ่งคือถ้าเป็นใบที่ยังสดลอกได้ยาก จึงต้องตากแดดดังกล่าว การลอกก็จะง่ายและทำได้รวดเร็วมาก การลอกวิธีนี้เริ่มต้นจากการใช้นิ้วมือแกะด้านหัวใบออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกติดทั้งเจียะผสมกับเส้นใยในใบใช้มือจับมือละซีกแล้วดึงให้แยกออกจากกันโดยเร็ว ใช้เวลาเพียงไม่ถึงวินาทีต่อ 1 ใบ วิธีนี้จะได้ใบจากเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า แต่ส่วนที่ได้ค่อนข้างบางกว่าการลอกวิธีแรก นำใบจากส่วนที่ลอกได้แล้วนี้ผูกมัดรวมกันห้อยไว้ในร่มแบบตากอากาศหรือนำไปตากแดดก็ได้ ซึ่งจะช่วยให้แห้งเร็วขึ้น การลอกวิธีนี้เมื่อตากแห้งแล้ว จะทำให้ใบแต่ละใบที่ได้ห่อตัวเองตลอดใบ มีลักษณะเหมือนบุหรี่ยี่ที่ม้วนแล้วจึงเอามาตัดเป็นชิ้นสั้นๆ ให้มีขนาดพอๆ กับความยาวของบุหรี่ยี่ 1 มวนแล้วมัดรวมกันเป็นมัดๆ มีจำนวนประมาณมัดละ 100 ชิ้นจำหน่ายกันเป็นมัดๆ แล้วแต่ราคาที่กำหนด ผู้ผลิตใบจากมวนบุหรี่ยี่จึงต้องคำนึงถึงเรื่องการตากเป็นอย่างมาก คือต้องตากให้แห้งสนิท มิฉะนั้นจะขึ้นราและสีของใบจะไม่ขาวนวล ทำให้ขาดคุณภาพ

จากการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์จะพบว่าเศรษฐกิจขณะนี้จะไม่ส่งผลกระทบต่อยอดขายใบจากยามวนสูบ ยังสามารถจัดจำหน่ายได้ตามปกติ แต่ที่ส่งผลกระทบต่อการทำธุรกิจใบจาก คือค่าแรงที่เพิ่มขึ้น ทำให้ได้กำไรน้อยลงเพราะยอดขายเท่าเดิมแต่ค่าใช้จ่ายจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น

“...ซึ่งผลดีผลเสียของการลอกใบจากมวนบุหรีทั้ง 2 วิธีนั้น วิธีแรกผู้ใช้จะต้องนำไปลอกเอง ทุกครั้งที่ใช้ ใบที่ลอกแล้วจะมีความหนามากกว่า แล้วตัดให้มีความยาวเท่ากับความยาวของบุหรีมวน ส่วนการลอกวิธีที่ 2 ได้ใบจากบาง ก่อนจะใช้ต้องรีดเป็นแผ่นเรียบเสียก่อนแล้วจึงกระจายเส้นยา มวน กลับเข้าไปใหม่ทำให้เสียเวลาในการทำงาน...”

(ไพรัช ประกอบกิจ, ผู้ให้สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2558)

ภาพที่ 9 ต้นจากบริเวณริมฝั่งแม่น้ำในพื้นที่ตำบลย่านซื่อ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

ดังนั้นวิถีคนกับผลผลิตจากผู้วิจัยสรุปได้ว่า ประโยชน์ของจากมีมากมายที่มนุษย์นำมา ดัดแปลงเพื่อทำประโยชน์ เช่น การทำมวนจาก (ยาสูบใบจาก) ตับจาก(ใช้มุงหลังคา) การทำเชือกมัด ปูดำ กระแสง หรือ แสง เรือ ขนมาจาก ขนมหวานจากลูกจาก น้ำตาลจาก สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นทำให้เกิด การสืบทอดของวัฒนธรรมทางสังคมที่ยังคงดำรงไว้ มีความเกี่ยวพันและเกิดความผูกพันจนทำให้ กลายเป็นวิถีชีวิตเป็นวัฒนธรรมของชุมชนแห่งนี้ชาวบ้านได้อาศัยการผลิตจากที่ใช้ป่าจากเป็นแหล่ง อาหารมาโดยตลอด เป็นวิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่ง ยังคงดำรงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ ประโยชน์จากป่าจากได้อย่างคุ้มค่า และไม่เบียดเบียนกับสิ่งมีชีวิตในป่าจาก เพราะชาวบ้านตระหนัก ร่วมกันว่า ป่าจากก็เปรียบเหมือนบ้านของเขาเองซึ่งต้องดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะหมายถึงลูกหลานในอนาคต ยังจะต้องใช้ป่าผืนนี้เป็นแหล่งอาหารและสร้างอาชีพต่อไป ซึ่ง

สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรังในแง่มุมการได้ผลผลิตจากที่สร้างเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านย่านชื้อจนถึงทุกวันนี้

วิถีของคนสูบบุหรี่

“...เริ่มแรกหัดสูบบุหรี่ก่อน ต่อมาเห็นเพื่อนสูบบุหรี่จากเลยทดลอง สูบและรู้สึกชื่นชอบมากกว่าบุหรี่ และก็ไม่เคยกลับไปสูบบุหรี่อีก แล้วก็ไม่ได้สูบบุหรี่จาก เป็นประจำ แต่เป็นการสูบตามโอกาสเป็นครั้งคราว เช่น เมื่อพบปะเพื่อนฝูง สำหรับบางคนก็ให้ เหตุผลว่า สูบบุหรี่มีราคาแพงรู้สึกว่าสิ้นเปลือง และเลือกจะสูบบุหรี่จากเพราะราคาถูกกว่ามาก บางคนมีความเชื่อว่าสูบบุหรี่จากจะมีอันตรายน้อยกว่าการสูบบุหรี่...”

(สุทธิพันธ์ ยอมใหญ่, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2558)

“...สาเหตุที่สูบบุหรี่ใบจาก เนื่องจากเหงาปาก ไม่มีอะไรเคี้ยว ก็คงเหมือนวัยรุ่นสมัยนี้ละที่ ชอบเคี้ยวหมากฝรั่งให้เพลินๆไปดี...”

(วิชาญ สมุทรเต็ม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

“...การสูบบุหรี่จากเป็นมาแต่นานแล้วสมัยผู้เฒ่าผู้แก่เห็นคนที่ย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง สูบก้นเกือบทุกคร้วเรือน ลักษณะบุหรี่ใบจาก คือใบไม้แห้งที่ห่อขดตัวเป็น รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1-2 มม. ใช้สำหรับใช้ห่อยาเส้นเป็นใบยาสูบ วิธีสูบก้แค่ม้วนยาใส่เข้าไปแล้วจุดไฟที่ปลาย เวลาสูบเข้าไปเหมือนหายใจเข้าปอด เวลาสูบออกก็เหมือนหายใจออกจากปอด...”

(สัตถาพร นานอน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2559)

ดังนั้นวิถีของคนสูบบุหรี่จากผู้วิจัยสรุปได้ว่า เนื่องจากคนสมัยก่อนเมื่อมีเวลาว่างก็จะมานั่งสูบบุหรี่กัน โดยบุหรี่ใบจาก มีลักษณะคือใบไม้แห้งที่ห่อขดตัวเป็น ทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1-2 มม. และมีขนาดยาวประมาณไม้จิ้มฟัน เมื่อคลี่ออกมาจะมีด้านกว้างประมาณ 4-5 ซม. ใช้สำหรับใช้ห่อยาเส้นเพื่อสูบคล้ายกับการใช้ใบยาสูบ วิธีสูบก้แค่ม้วนยาใส่เข้าไปแล้วจุดไฟที่ปลาย เวลาสูบเข้าไปเหมือนหายใจเข้าปอด เวลาสูบออกก็เหมือนหายใจออกจากปอด สิ่งเหล่านี้ได้ถูกสืบ

ทอดต่อกันมาจนกลายเป็นวิถีของคนสูบใบจากซึ่งสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมใบจากยามวนสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง ที่ดำเนินชีวิตด้วยการสูบใบจากจนเกิดเป็นวัฒนธรรมชุมชนสื่อทอดต่อกันมา

วิถีอัตลักษณ์ปากกัตตีนถีบ

ปากกัตตีนถีบเป็นชื่อของกระบวนการในการทำใบจากของชาวบ้านย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยชื่อเรียกนั้นได้มาจากกระบวนการทำที่อาศัยปากและเท้าและอวัยวะหลักในการลอกใบจาก อาชีพ“ปากกัตตีนถีบ” หรือลอกใบจาก เป็นอาชีพที่ต้องใช้ความอดทน พยายาม เนื่องจากต้องนั่งทำงานตลอดทั้งวัน เริ่มจากนำใบจากอ่อนตากแดด แต่ไม่ตากให้แห้ง ถ้าแดดดีใช้เวลาตากประมาณ 2 ชั่วโมงก็พอ แล้วนำมาลอก การลอกจะง่ายและทำได้รวดเร็วมาก เริ่มต้นด้วยคนลอกต้องนั่งเหยียดขา ใช้นิ้วมือหรือปากแกะด้านหัวใบจากออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกติดทั้งเจ็ยะผสมกับเส้นใยในใบ ใช้ปากหรือมือจับแต่ละซีก นำไปหนีบระหว่างนิ้วหัวแม่มือและนิ้วกลางของเท้า แล้วใช้แรงดึงให้แยกออกจากกันโดยเร็ว ใช้เวลาเพียงไม่เกิน 3 วินาทีต่อ 1 ใบ นำใบจากส่วนที่ลอกได้แล้วนำไปตากแดดจัดๆประมาณ 1 วัน จะทำให้ใบแต่ละใบที่ได้ห่อตัวเองตลอดใบ แล้วมัดรวมกันเป็นมัดๆ ผู้ผลิตใบจากต้องคำนึงถึงเรื่องการตากเป็นอย่างมาก คือต้องตากให้แห้งสนิท มิฉะนั้นจะขึ้นราและสีของใบจะไม่ขาวนวล ทำให้ขาดคุณภาพ ใบจากจะไปเข้ากระบวนการอบอีกครั้ง เพื่อฆ่าเชื้อ เพิ่มความหอมให้ใบจาก และส่งขายต่อไปยังพื้นที่ต่างๆเช่น จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส รวมถึงประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และประเทศอื่นๆ ซึ่งยังนิยมสูบบุหรี่ใบจากเป็นวิถีชีวิตประจำวัน

ชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง มีวัฒนธรรมเดิมที่สร้างและสั่งสมมาแต่โบราณที่เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมชาวบ้าน ความเป็นชุมชนท้องถิ่น ที่มีลักษณะเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน จากคำสัมภาษณ์

“....คนในชุมชนอยู่กันอย่างช่วยเหลือกันและกันบ้านไหนมีงานอะไรก็จะคอยไปช่วยเสมอ เป็นแบบนี้มานาน อาชีพที่ทำก็ทำแบบรวมกลุ่มช่วยกันทำ คนในชุมชนสนิทกันมากขึ้น...”

(เจนจิรา สุนทรเต็ม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

เป็นการต่อยอดถึงการถ้อยถ้อยอาศัยของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การสูบใบจากมีการเริ่มสูบมาตั้งแต่สมัยโบราณและมีการลอกเลียนแบบการสูบมาเรื่อยๆจากคนภายในครอบครัว ประกอบกับทรัพยากรที่เอื้อต่อการสูบ คือ การมีต้นจากอยู่ในพื้นที่จำนวนมากและหาได้ง่ายจึงทำให้พฤติกรรมการสูบใบจากยังคงอยู่ถึงปัจจุบันดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...การสูบใบจาก สูบมานานแล้วเริ่มเห็นจากพ่อสูบและก็ลองหัดสูบ เพราะใบจากมีอยู่ในชุมชนเลยทำให้สูบมาตลอดจนปัจจุบัน...”

(พิรุณ ท่าเทศ , สัมภาษณ์ 19 มกราคม 2558)

“...ต้นจากมีอยู่มาก หาได้ง่าย สามารถนำมาทำเป็นยาสูบได้ไม่ยาก ทำให้คนในชุมชนชอบสูบใบจากกัน...”

(วีระกร สรรเพชร , สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าใบจากกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์จากพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนจะตั้งใกล้กับริมฝั่งแม่น้ำทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ คือ วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ หรือชื่อที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อ “ปากกัตตีนถีบ” เป็นชื่อที่บ่งบอกถึงลักษณะของการปฏิบัติของชาวบ้านที่มีต่ออาชีพการทำใบจากมวนยาสูบ วัฒนธรรมนี้ถือปฏิบัติกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 200 ปี ด้วยสภาพแวดล้อมและความอุดมสมบูรณ์ของต้นจากในตำบลย่านซื่อ จังหวัดตรัง ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในการประกอบอาชีพการทำใบจากมวนสูบ จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษทำให้เกิดการคิดค้นวิธีการทำใบจากมวนยาสูบด้วยวิธีการใช้ปากกัต (จาก)ตีนถีบ(ใบจาก)

“...“ปากกัตตีนถีบ (ใบจาก)” เป็นการลอกใบจากซึ่งเป็นอาชีพเสริมในช่วงที่ว่างพาราตกต่ำ...”

(เที่ยง สุนทรเต็ม, สัมภาษณ์ 18 ตุลาคม 2558)

ซึ่งเป็นวิธีการในการทำใบจากมวนยาที่ง่ายและได้เส้นในจากที่บางพร้อมที่จะนำไปทำต่อในขั้นตอนอื่นๆจนก่อให้เกิดเป็นสินค้าใบจากมวนยาสูบที่มีคุณภาพและกลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของตำบลย่านซื่อ จังหวัดตรัง

“...“ปากกัตตีนถีบ (ใบจาก)” โดยจะเป็นวิธีลอกใบจาก เพื่อขายพ่อค้าคนกลาง นำไปทำสูบยาใบจาก พ่อค้าคนกลางจะมารับไปขายต่อในพื้นที่ต่างๆ ทั้งประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านสร้างรายได้วันละประมาณ 400-500 บาท...”

(กฤษฎา สงคราม, สัมภาษณ์ 18 ตุลาคม 2558)

การมีชื่อเสียงของการทำอาชีพใบจากยามวนสูบเกิดจากการที่ชุมชนมีการรวมแรงร่วมใจในการปฏิบัติจนก่อให้เกิดอาชีพที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านให้มีรายได้ในการเลี้ยงครอบครัวและดำรงชีวิตอยู่ได้

“อาชีพการทำใบจากมวนยาสูบทำให้มีรายได้มาเลี้ยงครอบครัวและไม่ต้องไปไหนไกลบ้าน ทำให้ได้อยู่กับครอบครัว...”

(นรินทร์ ศรีเกตุ, สัมภาษณ์ 18 ธันวาคม 2558)

ภาพที่ 10 การทำใบจากมวนยาสูบ (ลอกใบจาก)

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

การที่จะพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นปรากฏที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง และในแง่วิธีการพัฒนา จะต้องทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชนและชาวซึ่งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา จนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นการประกอบอาชีพของชุมชนโดยเริ่มจากการนำทรัพยากรใกล้ตัวมาแปลงให้เกิดอาชีพ จากอาชีพก็จะเกิดการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการทำจากใบจากมวนยาสูบโดยเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านจนเกิดเป็นกระบวนการทำที่เรียกว่า “ปากกัดตีนถีบ” และจากนั้นก็มีการสืบทอดกระบวนการทำอาชีพใบจากมวนยาสูบ หรือมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ปากกัดตีนถีบ” ในการทำใบจากมวนยาสูบนั้นมีด้วยกันอยู่หลายพื้นที่แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้ชุมชนย่านซื่อมีความแตกต่างจากการพื้นที่อื่นนั้นคือกระบวนการในการทำแบบ “ปากกัดตีนถีบ” ซึ่งเป็นวิธีการทำที่ค่อนข้างยากและลำบากจึงทำให้พื้นที่อื่นๆ ไม่มีการทำใบจากมวนยาสูบด้วยวิธีการนี้ และอีกหนึ่งสาเหตุนอกจากเหนือไปจากวิธีการทำที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของชาวชุมชนย่านซื่อแล้วความได้เปรียบในด้านทรัพยากรป่าจากที่อุดมสมบูรณ์ก็เป็นผลทำให้ใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อมีชื่อเสียงเพิ่มขึ้นอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนย่านซื่อเกี่ยวกับกระบวนการในการทำใบจากมวนยาสูบนั้นสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ทำการคัดเลือกใบจากที่จะนำมาทำจากการเข้าไปตัดที่ต้นจากที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำตรัง โดยเลือกใบจากที่อ่อน

ภาพที่ 11 ใบจากสดที่รอการลอกเพื่อนำไปทำใบจากมวนยาสูบ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

2. นำใบจากที่ตัดมาแล้วไปทำการลอกใบจาก เพื่อให้มีความบางโดยใช้วิธีการปากกััดตีนที่บ และนำใบจากที่ลอกแล้วนำไปตากแห้ง

ภาพที่ 12 ใบจากที่ลอกแล้วนำมาตากแดดไว้
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

ภาพที่ 13 ใบจากที่ผ่านการลอกและการรมกำมะถันแล้วนำมาตากลมในที่ร่ม
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

3. จากนั้นทำการนำใบจากที่ผ่านการรมกำมะถันและผ่านการลอกแล้วนำมาฝั้่งเพื่อตากลมในที่ร่ม 3 วัน มาทำการตัดใบจากให้มีขนาดเท่าๆกัน

ภาพที่ 14 ขั้นตอนในการตัดใบจาก
 ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

ภาพที่ 15 ใบจากที่ตัดให้มีขนาดต่างๆ กัน
 ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

4. นำใบจากที่ตัดออกได้ขนาดต่างๆ กัน มาทำการบรรจุลงในบรรจุภัณฑ์

ภาพที่ 16 การบรรจุใบจากมวนยาสูบลงในบรรจุภัณฑ์
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 25 มิถุนายน 2558

5. ทำการจัดเตรียมใบจากมวนยาสูบที่พร้อมจัดจำหน่ายสู่ผู้บริโภค

ภาพที่ 17 ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปวิธีอัตลักษณ์ปากกัดตีนถีบ คือกระบวนการในการทำใบจากที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นของชาวบ้านย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่อาศัยปากและเท้าและอวัยวะหลักในการลอกใบจาก วิธีการคือเริ่มจากนำใบจากอ่อนตากแดด 2 ชั่วโมงก็พอ เริ่มต้นด้วยคนลอกต้องนั่งเหยียดขา ใช้นิ้วมือหรือปากแกะด้านหัวใบจากออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกติดทั้งเจี๊ยะผสมกับเส้นใยในใบ ใช้ปากหรือมือจับแต่ละซีก นำไปหนีบระหว่างนิ้วหัวแม่มือและนิ้วกลางของเท้า แล้วใช้แรงดึงให้แยกออกจากกันโดยเร็ว ใช้เวลาเพียงไม่เกิน 3 วินาทีต่อ 1 ใบ นำใบจากส่วนที่ลอกได้แล้วนำไปตากแดดจัดๆประมาณ 1 วัน จะทำให้ใบแต่ละใบที่ได้ห่อตัวเองตลอดใบ แล้วมัดรวมกันเป็นมัดๆ ซึ่งลักษณะการทำแบบนี้เป็นกรรมวิธีสืบทอดต่อกันมากกลายเป็นวิธีอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นแห่งนี้ จึงสอดคล้องกับ วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื่อ จังหวัดตรัง เนื่องจาก แนวคิดอัตลักษณ์ของคนในชุมชน คือการร่นำทรัพยากรป่าจากที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่อยู่ในชุมชนมาสร้างมูลค่าในการสร้างเป็นอาชีพเพื่อใช้ในการเลี้ยงดูครอบครัวและดำรงชีวิตได้ นอกจากการนำใบจากมาแปรสภาพเป็นใบจากมวนยาสูบที่สร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชนแล้ว ใบจากยามวนสูกยังถือเป็นสินค้าที่สำคัญในการส่งออกเป็นของดีประจำตำบลย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง กระบวนการในการสร้างองค์ความรู้ของคนในชุมชนในการทำใบจากมวนยาสูบนั้นถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญยิ่งเพื่อที่จะได้รักษาและอนุรักษ์ความรู้นั้นให้คงอยู่กับชุมชนย่านชื่อ ตำบลย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ต่อไป

วิถีของใบจากมวนยาสูบ

อาชีพการทำมวนจาก (ยาสูบใบจาก) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำรายได้หลักให้แก่ชาวชุมชนย่านชื่อ และยังถือได้ว่าเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงในด้านของคุณภาพมาเป็นอันดับต้นๆของ สินค้าใบจากยามวนสูบ (ใจดาว สงคราม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558) วิธีการทำมวนจากมีขั้นตอนโดยเริ่มจากการตัดทางจากอ่อนอายุประมาณ 2 เดือน เอาเฉพาะส่วนทางอ่อนนำทางจากอ่อนที่ตัดมาได้ ตัดออกเป็นใบๆ 1 ทางจะได้ประมาณ 20 ใบ จากนั้นนำทางจากอ่อนที่ตัดเป็นใบ มาลอกอีกครั้ง เป็นใบย่อยได้ประมาณ 4 ใบ นำใบย่อยที่ลอกได้มามัดรวมกันประมาณ 8 ใบ หรือ ม้วนเป็นพวง จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้งสนิท เมื่อกากได้แห้งสนิทแล้ว จะตัดเป็นท่อนๆ ประมาณ 7-8 เซนติเมตร สามารถใช้เป็นมวนจากไว้มวนยาเส้น และสามารถเก็บไว้ใช้ได้นาน

“...ในการทำใบจากมวนยาสูบจะต้องอาศัยความชำนาญในการทำเป็นอย่างมากเพราะจะต้องลอกใบจากให้มีความบางมากที่สุดเพื่อที่จะได้สินค้าที่ดีและมีคุณภาพ...”

(ดล แซ่ฮั้ง, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2558)

มีหลักฐานในศิลาจารึกที่มีอายุกว่า 3 พันปี ของชนเผ่ามายา (Maya) ในสมัยรุ่งเรืองอำนาจแถบทวีปอเมริกากลางว่า ได้มีการใช้ใบยาในพิธีทางศาสนาและใช้เป็นยารักษาโรคด้วยในบางประเทศไทยแม้จะไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าคนไทยเริ่มบริโภคยาสูบมาแต่เมื่อใด แต่จากหลักฐานที่พบและรวบรวมได้ เช่น กล้องยาสูบในสมัยสุโขทัยก็อาจทำให้เชื่อได้ว่า คนไทยมีวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคยาสูบมาประมาณ 700 ปี แต่ถ้าหลักฐานทางลายลักษณ์อักษรก็คงเชื่อได้ว่าวัฒนธรรมการบริโภคยาสูบ ในประเทศไทยมีมากกว่า 300 ปีแล้ว คือ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2211 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยชาวเปอร์เซียเป็นผู้นำเข้ามา จึงมีการสูบในลักษณะใบยาหั่นมวนด้วยใบตองหรือใบบัว หากสูบจากกล้อง หรือทำเป็นมวนใหญ่แบบซิการ์ หรือเคี้ยวเส้นยาสูบ หรือบางที่ก็ปั่นเป็นผงสูดเข้าจมูกแบบยานัตถ์ ลักษณะของยาสูบบมี 3 ลักษณะ คือ การนำเอายาเส้นมวนด้วยกระดาษ หรือเรียกกันว่า “บุหรี” แต่ถ้านำเอายาเส้นมาใส่ลงไปในปลายกล้องยาแล้วสูบผ่านกล้องจะเรียกว่า “ไปป์” (Pipe) และถ้านำเอายาสูบมาพันกันไปมาจนเป็นมวนโตแล้วสูบเรียกว่า “ซิการ์” (Cigar)

นอกจากนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบข่าวได้บันทึกว่ามองซิเออร์เดอลาลูแบร์ เอกอัครราชทูตชาวฝรั่งเศสได้เขียนเล่าเรื่องประเทศสยามว่า คนไทยชอบใช้ยาสูบอย่างจนทั้งผู้ชายและผู้หญิง ใบยาที่ใช้ขึ้นได้มาจากเกาะมะนิลาบ้าง เมืองจีนบ้าง และปลูกในพื้นที่เมืองบ้าง ลักษณะของยาสูบหรือบุหรีในสมัยนั้นจะมีก้นแหลม มวนด้วยใบตองหรือใบจากตากแห้ง ต่อมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์เจ้าสิงหนาทดุรงค์ฤทธิ์ก็ได้ทรงประดิษฐ์บุหรีก้นป้านขึ้นมา เพื่อสูบควันและอมยากับหมากพร้อมกัน ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ดัดแปลงบุหรีก้นป้าน โดยตัดยาเส้นให้พอดีกับวัสดุที่ใช้มวนคือใบตองแห้ง ใบตองอ่อนและใบบัว และได้รับความนิยมอย่างมากคนไทยแต่เดิมจะเรียกยาสูบเป็นคำกลางๆ ว่า “ยา” และใช้คำว่ายาไปประกอบกับคำอื่นๆ ที่บอกลักษณะของยาสูบแต่ละประเภท เช่น ยาเส้น ยาฉุน ยาจืด ยามวน เป็นต้น

คำว่า “ยา” ในความหมายที่เป็นยาสูบในระยะแรกเข้าใจว่าคงไม่มีความหมายในเชิงลบ เพราะคนไทยสมัยก่อนใช้ยาสูบในการบำบัดรักษาโรค เช่น ใช้ใบรักษาฝี ห้ามเลือด ใช้สูบเพื่อรักษา

โรคหืด หรืออบตไบยาสูบทำยาฆ่าแมลง ทั้งนี้ เพราะสารนิโคตินในไบยาสูบมีคุณสมบัติในการฆ่าสิ่งมีชีวิต สามารถใช้ผสมยารักษาสัตว์ และที่สำคัญคือ มีผลกระตุ้นระบบการทำงานต่างๆ ของร่างกายทำให้เกิดการผ่อนคลายรู้สึกสบายใจในขณะสูบ

ปัจจุบันของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ

ในปัจจุบันนี้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบยังคงพบเห็นได้ทั่วไปในตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง แต่กระบวนการและค่านิยมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้างมากเนื่องจากทรัพยากรใบจากที่ชุมชนมีอยู่มีคุณภาพและมีความเหมาะสมที่จะนำไปทำเป็นใบจากมวนยาสูบเพื่อส่งออกไปขายในแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ดังที่ชาวบ้านในชุมชนย่านซื่อและหน่วยงานองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ได้ให้คำสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ทาง อบต. ได้มีการจัดสรรงบประมาณในการผลักดันสินค้าที่ผลิตจากต้นจากให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงการให้ความรู้กับคนในชุมชนในด้านการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความน่าสนใจ ...”

(สัมฤทธิ์ ด้วงคำ, ผู้ให้สัมภาษณ์ 16 ธันวาคม 2558)

“...เราโชคดีที่อยู่ใกล้น้ำใกล้ธรรมชาติ มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เราอาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีต้นจากขึ้นอยู่มากมาย เลยทำให้ยึดอาชีพจากผลผลิตของต้นจากมาจนถึงปัจจุบัน...”

(เพ็ญศรี แซ่ฮั่ง, ผู้ให้สัมภาษณ์ 12 กันยายน 2558)

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปวิถีของใบจากมวนยาสูบคืออาชีพการทำมวนจาก (ยาสูบใบจาก) ที่ชุมชนย่านซื่อทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำรายได้หลักให้แก่ชาวชุมชนเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงในด้านของคุณภาพโดยวิธีการทำมวนจากมีขั้นตอนโดยการเริ่มจากการตัดทางจากอ่อนอายุประมาณ 2 เดือน เอาเฉพาะส่วนทางอ่อนนำทางจากอ่อนที่ตัดมาได้ ตัดออกเป็นใบๆ 1 ทางจะได้ประมาณ 20 ใบ จากนั้นนำทางจากอ่อนที่ตัดเป็นใบ มาลอกอีกครั้ง เป็นใบย่อยได้ประมาณ 4 ใบ นำใบย่อยที่ลอกได้มามัดรวมกันประมาณ 8 ใบ หรือ ม้วนเป็นพวง จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้งสนิท เมื่อกากได้แห้งสนิทแล้ว จะตัดเป็นท่อนๆ ประมาณ 7-8 เซนติเมตร สามารถใช้เป็นมวนจากไว้มวนยาเส้น และสามารถเก็บไว้ใช้ได้นาน การ

กระทำเช่นนี้เป็นเทคนิคพิเศษที่คนในชุมชนแห่งนี้ได้คิดค้นและดำเนินการสืบทอดกันมาที่ไม่มีที่ใดเหมือนจนกลายเป็นความเฉพาะเจาะจงและเป็นวิถีของใบจากมวนยาสูบของชุมชนแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับ วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง เนื่องจากการศึกษาวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อจังหวัดตรัง เป็นการศึกษาวัฒนธรรมของคนในชุมชนย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่เกี่ยวข้องมาจากการทำมาหากินของคนในชุมชนประกอบกับชุมชนย่านชื้อมีทรัพยากรป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่ของต้นจากที่ขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติ ทำให้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็งและการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

วิธีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยเป็น 6 ประเด็น คือ การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ภูมิปัญญาคนย่านชื้อใบจากมวนยาสูบสู่ความเป็นโอท็อป ผลิตภัณฑ์กับอัตลักษณ์ของใบจากมวนยาสูบ การดำรงอยู่ของป่าจาก และการอนุรักษ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ

การประกอบสร้างใบจากมวนยาสูบจนกลายเป็นสินค้าโอท็อป (OTOP) ของตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ใบจากมวนยาสูบที่ชุมชนย่านชื้อ ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่สร้างเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นนั้นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง นั่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่ให้ความรู้แก่ชาวบ้านในเรื่องของการสร้างความโดดเด่นให้แก่ผลิตภัณฑ์รวมถึงการหาแหล่งเงินทุนให้แก่ชาวบ้านในการนำไปต่อยอดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลย่านชื้อยังได้มีการเข้ามาดูแลป่าจาก ที่ถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนโดยการเข้ามาจัดระเบียบให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และเข้าถึงได้ง่ายในการนำไปใช้ประโยชน์

การกลายเป็นสินค้าโอท็อป (OTOP)

โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือเรียกย่อว่า โอท็อป (OTOP) เป็นโครงการกระตุ้นธุรกิจประกอบการท้องถิ่น ซึ่งได้รับการออกแบบโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยที่ยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๔๙ โครงการดังกล่าวมีเป้าหมายจะสนับสนุนผลิตภัณฑ์ลักษณะเฉพาะที่ผลิตและจำหน่ายในท้องถิ่นแต่ละตำบล โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากโครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่ประสบความสำเร็จของญี่ปุ่น โครงการโอท็อปกระตุ้นให้ชุมชนหมู่บ้านพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและการตลาด เลือกผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นมาหนึ่งชิ้นจากแต่ละ

ตำบลมาประทับตราว่า “ผลิตภัณฑ์โอท็อป” และจัดหาเวทีในประเทศและระหว่างประเทศเพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าเหล่านี้ ผลิตภัณฑ์โอท็อปครอบคลุมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ซึ่งรวมไปถึงงานหัตถกรรม ฝ้ายและผ้าไหม เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับแฟชั่น ของใช้ในครัวเรือนและอาหาร

ภูมิปัญญาคนย่านซื่อ ไบจากมวนยาสูบสู่ความเป็นโอท็อป

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางประการหนึ่ง ที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สามารถจำหน่ายในตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global)
2. พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity)
3. การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่เป็นกระบวนการทางความคิดรวมถึงการบริการ การดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

“...ในตำบลย่านซื่ออำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีสินค้าที่สามารถกลายเป็นสินค้าโอท็อปอยู่เพียงชนิดเดียวคือ ไบจากมวนยาสูบ เท่านั้นที่ได้รับการรับประกันว่าเป็นสินค้าที่ดีมีคุณภาพประจำตำบล แต่นอกเหนือไปจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากต้นจาก เช่น ตะกร้า หมวก ที่ใส่ไว้ท์ ที่รองหม้อ พัด ดิหมา(กระบายน้ำ) แต่สินค้ายังไม่สามารถกลายเป็นสินค้าโอท็อปเป็นสินค้าที่มีขายเป็นของที่ระลึก“...

(ศรีแพร คำอ่อน, สัมภาษณ์ 12 กันยายน 2558)

พื้นที่ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ประกอบไปด้วยทั้งหมด 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านโคกทราย หมู่ที่ 2 บ้านตกหมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม และหมู่ที่ 4 บ้านทุ่งอิฐ จาก 4 หมู่บ้านมีเพียง 2 หมู่บ้านที่ทำการผลิตใบจากยामวนสุบ คือ หมู่ที่ 2 บ้านตก และ หมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับแม่น้ำที่เป็นแหล่งกำเนิดของต้นจาก ส่วนอีก 2 หมู่บ้าน คือ 1 บ้านโคกทราย และ หมู่ที่ 4 บ้านทุ่งอิฐ เนื่องด้วยสภาพพื้นที่ในหมู่บ้านที่ไม่มีบริเวณที่ติดกับป่าจากจึงทำให้ไม่ได้มีการทำใบจากยामวนสุบมีแต่เพียงการทำการเกษตรเท่านั้นในหมู่บ้าน ซึ่งใบจากยामวนสุบของ 2 หมู่บ้านนั้น ได้มีลักษณะของผลิตภัณฑ์และตราสินค้าที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลิตภัณฑ์กับอัตลักษณ์ของใบจากมวนยาสุบ

การที่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านที่ผลิตใบจากมวนยาสุบโดยการทำให้เป็นสินค้าผ่านตราสัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้แก่ ตราดอกบัว ตราเพชรรวงข้าว ตราม้าลายคู่ ตราช้างทานตะวัน ตราช้างแดง ทานตะวัน ตราหัวแม่มือ และตราฟักทอง เป็นต้น

1. ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสุบในหมู่ที่ 2 บ้านตก

มีชื่อตราสินค้า : ตราดอกบัว

ชื่อเจ้าของผลิตภัณฑ์ : คุณศรีแพร คำอ่อน

ที่มาของชื่อตราดอกบัว : เป็นการตั้งชื่อตามความคิดเห็นของสมาชิกภายในกลุ่ม ไม่ได้มีที่มาอย่างชัดเจน

แหล่งที่มาของใบจาก : มาจากสวนจากของตนเองและมาจากการเช่าเหมาเหลาสวนจากของคนอื่น ประมาณ 20 ไร่

การจัดจำหน่าย : 100 กระสอบต่อเดือน กระสอบละประมาณ 700 บาท

การส่งออกไปจำหน่าย : จะมีการส่งไปขายยังที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชที่เดียวเท่านั้น

ผลิตภัณฑ์ใบจากยामวนสุบตราดอกบัวนี้มีมาประมาณ 20 ปี เป็นตราสินค้าของย่านซื่อแต่ดั้งเดิม

ภาพที่ 18 ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราดอกบัว
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 20 สิงหาคม 255ค

ภาพที่ 19 เจ้าของผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราเพชรรวงข้าว
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 20 สิงหาคม 2558

มีชื่อตราสินค้า : ตราเพชรรวงข้าว

ชื่อเจ้าของผลิตภัณฑ์ : คุณดล แซ่ฮั่ง

ที่มาของชื่อตราดอกบัว : เป็นการตั้งชื่อของยายดล แซ่ฮั่ง ที่ตั้งขึ้นมาเอง

แหล่งที่มาของใบจาก : มาจากสวนจากของตนเองประมาณ 25 ไร่

การจัดจำหน่าย : 40 - 50กระสอบต่อเดือน

การส่งออกจำหน่าย : จะมีการส่งไปขายภายในพื้นที่จังหวัดตรัง เช่น ห้วยยอด และควนเมา

ผลิตภัณฑ์ใบจากยวมวนสุบตราดอกเพชรรวงข้าวนี้มีมาประมาณ 17 ปี นอกจากนี้เมื่อก่อนมีตราสินค้าตราเบอร์ ๑ ด้วย แต่ตอนนี้ได้ยกเลิกการทำไปแล้ว เนื่องจากทำไม่ไหวจึงเหลือแค่ตราเพชรรวงข้าวเท่านั้น

ภาพที่ 20 ผลิตภัณฑ์ใบจากยวมวนสุบตราเพชรรวงข้าว

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 20 สิงหาคม 2558

มีชื่อตราสินค้า : ตราม้าลายคู่ , ช้างทานตะวัน , ช้างแดงทานตะวัน

ชื่อเจ้าของผลิตภัณฑ์ : คุณไพรัช ประกอบกิจ

ที่มาของชื่อม้าลายคู่: เนื่องจากเป็นลูกเขยของผู้ใหญ่เชย ซึ่งผู้ใหญ่เชยทำตราม้าลาย จึงมีการมาทำต่อและขยายมาจนมีการเปลี่ยนชื่อและกลายมาเป็นม้าลายคู่

ที่มาของชื่อช้างทานตะวัน , ช้างแดงทานตะวัน: เนื่องจากมีการตั้งให้คล้ายกับชื่อช้างพระอาทิตย์ในอีกพื้นที่หนึ่ง เพื่อส่งออกจำหน่ายในพื้นที่ยอดนิยม

แหล่งที่มาของใบจาก : มาจากสวนจากเช่าเหมาสวนหลาย ๆ แปลง แล้วหมุนเวียนตัดทุก ๆ 4 เดือน เพื่อจะได้มีใบจากตลอดและไม่ขาด ทันต่อการส่งออกจำหน่าย และในการไปตัดจากริมแม่น้ำตรังจะต้องไปตัดช่วงขึ้น 10 ค่าถึงแรม 4 ค่าเพราะเป็นช่วงน้ำขึ้น เรือสามารถเข้าถึงต้นจากไม่ต้องแบกให้เสียเวลา สามารถตัดและใส่ในเรือได้เลย

การจัดจำหน่าย : 80 - 100กระสอบต่อสัปดาห์

การส่งออกไปจำหน่าย : จะมีการส่งไปขายในจังหวัดพัทลุงเป็นหลัก เช่น ตลาดเสกัก ควนขนุน
ผลิตภัณฑ์ใบจากยामวนสุบตราตราม้าลายคู่ นั้นมีมาประมาณ 10 ปี

ภาพที่ 21 ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสุบตราตราม้าลายคู่
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 20 สิงหาคม 2558

ภาพที่ 22 ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสุบตราช้างงานตะวันและช้างแดงงานตะวัน
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 20 สิงหาคม 2558

ภาพที่ 23 เจ้าของผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราม้าลายคู่
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 20 สิงหาคม 2558

2. ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบในหมู่ที่ 3 บ้านในลุ่ม

มีชื่อตราสินค้า : ตราหัวแม่มือ เป็นตราแรกของหมู่ที่ 3

ชื่อเจ้าของผลิตภัณฑ์ : คุณเพ็ญศรี แซ่ฮั่ง

ที่มาของชื่อตราดอกบัว : เป็นการตั้งชื่อตามความคิดเห็นของสมาชิกภายในกลุ่ม ไม่ได้มีที่มาอย่างชัดเจน

แหล่งที่มาของใบจาก : มาจากสวนจากของตนเองและมาจากการเช่าเหมาเหลาสวนจากของคนอื่น

การจัดจำหน่าย : 70 - 80 กระสอบต่อสัปดาห์ กระสอบละประมาณ 700 บาท

การส่งออกไปจำหน่าย : จะมีการส่งไปขายยังที่พัทลุง อำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ห้วยยอด จังหวัดตรัง

ผลิตภัณฑ์ใบจากยามวนยาสูบตราหัวแม่มือนั้นมีมาประมาณ 20 ปี

ภาพที่ 24 การทำผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราฟักทองของสมาชิกในหมู่บ้าน

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 20 สิงหาคม 2558

มีชื่อตราสินค้า : ตราฟักทอง

ชื่อเจ้าของผลิตภัณฑ์ : คุณอุไรวรรณ เอ็มคะ

ที่มาของชื่อตราดอกบัว : เป็นการตั้งชื่อตามความคิดเห็นของสมาชิกภายในกลุ่ม ไม่ได้มีที่มาอย่างชัดเจน

แหล่งที่มาของใบจาก : มาจากสวนจากของตนเองและมาจากการเช่าเหมาเหลาสวนจากของคนอื่น

การจัดจำหน่าย : 30 - 40 กระสอบต่อเดือน กระสอบละประมาณ 700 บาท

1 กระสอบ = 10 แพ็ค

1 แพ็ค = 40 ห่อ

1 ห่อ = 10 กำ

การส่งออกไปจำหน่าย : จะมีการส่งไปขายยังที่พัทลุง อำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ห้วยยอด จังหวัดตรัง

ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราหัวแม่มีอนั้นมีมาประมาณ 15 ปี

ภาพที่ 25 ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบตราพิกทอง
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 20 สิงหาคม 2558

ผู้วิจัยสรุปการดำรงอยู่ของใบจากมวนยาสูบได้ว่าลักษณะวิถีชีวิตของย่านชื้อ เมืองตรังที่สามารถดำรงอยู่ในวิถีชีวิตด้วยการใบจากมวนยาสูบเนื่องจากมีวัฒนธรรมที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมและถูกประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ควรแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ อีกทั้งต้องการสืบสานถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้เสื่อมความนิยมและยังคงเป็นมรดกรุ่นอื่นๆสืบต่อกันไป สิ่งที่เห็นชัดเจนคือการดำรงคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมจนกลายเป็นอาชีพที่เจริญรุ่งเรืองเรื่องของการสร้างความโดดเด่นให้แก่ผลิตภัณฑ์รวมถึงการหาแหล่งเงินทุนให้แก่ชาวบ้านสร้างความเจริญแก่ชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นทำให้กลายเป็นการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่คงไว้จวบจนปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับ วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง คือการดำรงอยู่ของใบจากมวนยาสูบเพราะความมั่นคงของวัฒนธรรมทำให้ดำรงความเป็นวิถีชีวิตจนถึงปัจจุบัน

การดำรงอยู่ของป่าจาก

การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่ได้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีความสำคัญเพิ่มขึ้นตามลำดับ เนื่องจากความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน น้ำ แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งมีความต้องการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการขยายตัวของประชากร ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด หากมีการจัดการที่ไม่เหมาะสมอาจก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหามลพิษ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การแย่งชิงทรัพยากร ซึ่งปัญหาเหล่านี้หากไม่มีการเข้ามาจัดการที่เหมาะสมแล้ว อาจทำให้ชุมชนต่างๆไม่สามารถดำรงอยู่ได้ซึ่งผลกระทบต่อประเทศชาติด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามาดูแลจัดการทรัพยากรร่วมกัน (โกวิทย์ พวงงาม, 2551)

ทรัพยากรชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชน เพราะคน ในชุมชนต่างก็ต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการและความอยู่รอดของชุมชน และนอกจากการใช้ประโยชน์แล้วในอีกด้านหนึ่งชุมชนก็ต้องร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรไม่ให้ถูกทำลายด้วยเช่นกัน ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน นั่นก็คือ การที่ชุมชน ซึ่งดำรงชีพด้วยการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรชุมชนร่วมกัน อาศัยจิตสำนึกที่ดีของชุมชนร่วมมือกันบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน โดยเห็นได้จากกรณีพื้นที่ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรังที่มีการตื่นตัว เห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรป่าจากและมีการดูแลจัดการต้นจากให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์เพื่อสร้างประโยชน์สุขของชุมชนและการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งทางระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งนั้นคือการดูแลรักษาทรัพยากรชุมชนให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ให้สามารถดำรงอยู่สืบต่อไป

การอนุรักษ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ

ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนในพื้นที่ โดยมีวิธีการ ดังนี้ (ใจดาว สงคราม. ผู้ให้สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

1. ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์หรือที่มาของใบจากยามวนสูบไว้แล้ว และยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมาย และความสำคัญ ซึ่งความรู้ดังกล่าว

ถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่า ทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมต่อไป

2. ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนและของท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยนและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม

3. สร้างทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง พื้นฟู และการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชุมชน และมีผลโดยตรงของความเป็นอยู่ของทุกคน

ภาพที่ 26 บรรยากาศการสัมภาษณ์ผู้นำพรณริมฝั่งแม่น้ำตรัง

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

หลักการข้างต้นชาวบ้านในตำบลย่านซื่อและรวมไปถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลย่านซื่อ ได้มีส่วนร่วมกันในการอนุรักษ์และส่งเสริมการทำใบจากยามวนสูบของคนในชุมชนจนมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของท้องตลาด และมีการให้ความรู้กับประชาชนในการผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ออกมา เช่น การประยุกต์เอาใบจากมาทำเป็นตะกร้า กระเป๋าใส่ของ ที่ใส่ขวดไวน์อื่น ๆ ฯลฯ ถือเป็นภาระเพื่อมูลค่าให้กับตัวสินค้าได้อีกทางหนึ่ง เพื่อให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

ภาพที่ 27 กระบวยตักน้ำที่ทำมาจากใบจากของชาวบ้าน

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

ภาพที่ 28 ตะกร้าและที่ใส่ของที่ทำมาจากก้านจาก

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 18 มกราคม 2558

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปการดำรงอยู่ของป่าจากการเนื่องมาจากทรัพยากรชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชน เพราะคน ในชุมชนต่างก็ต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการและความอยู่รอดของชุมชน และนอกจากการใช้ประโยชน์ก็ต้องร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรไม่ให้ถูกทำลายด้วยเช่นกัน ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนให้เกิดการดำรงอยู่ของป่าจากการ นั่นก็คือ การที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีจิตสำนึกที่ดีของชุมชนร่วมมือกันบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน ที่เริ่มต้นจากการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์หรือที่มาของใบจากมวนยาสูบไว้ให้เป็นฐานความรู้ให้กับลูกหลานและคน

รุ่นต่อ ๆ ไปให้ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนและของท้องถิ่นรวมถึงสร้างทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง พื้นฟู และการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชุมชน และมีผลโดยตรงของความเป็นอยู่ของทุกคน

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบภายใต้พื้นที่ย่านชื้อ และการดำรงอยู่คู่ป่าจากของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล ตีความ วิเคราะห์และสร้างข้อสรุปนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้ 1)วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 5 ประเด็น คือ วิถีชีวิตชาวบ้านย่านชื้อกับป่าจาก วิถีคนกับผลผลิตจาก วิถีของคนสูบใบจาก วิถีอัตลักษณ์ปากกัดตีนถีบ วิถีของใบจากมวนยาสูบ จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า วิถีของใบจากมวนยาสูบคืออาชีพการทำมวนจาก (ยาสูบใบจาก) ที่ชุมชนย่านชื้อทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำรายได้หลักให้แก่ชาวชุมชนเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงในด้านของคุณภาพโดยวิธีการทำมวนจากมีขั้นตอนโดยการเริ่มจากการตัดทางจากอ่อนอายุประมาณ 2 เดือน เอาเฉพาะส่วนทางอ่อนนำทางจากอ่อนที่ตัดมาได้ ตัดออกเป็นใบๆ 1 ทางจะได้ประมาณ 20 ใบ จากนั้นนำทางจากอ่อนที่ตัดเป็นใบ มาลอกอีกครั้ง เป็นใบย่อยได้ประมาณ 4 ใบ นำใบย่อยที่ลอกได้มามัดรวมกันประมาณ 8 ใบ หรือ ม้วนเป็นพวง จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้งสนิท เมื่อตากได้แห้งสนิทแล้ว จะตัดเป็นท่อนๆ ประมาณ 7-8 เซนติเมตร สามารถใช้เป็นมวนจากไว้มวนยาเส้น และสามารถเก็บไว้ใช้ได้นาน การกระทำเช่นนี้เป็นเทคนิคพิเศษที่คนในชุมชนแห่งนี้ได้คิดค้นและดำเนินการสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ที่เกี่ยวข้องมาจากการทำมาหากินของคนในชุมชนประกอบกับชุมชนย่านชื้อมีทรัพยากรป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่ของต้นจากที่ขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติ ทำให้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็งและการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน และ 2)วิถีการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ แบ่งผลการวิจัยเป็น 6 ประเด็น คือ การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ภูมิปัญญาคนย่านชื้อใบจากมวนยาสูบสู่ความเป็นโอท็อป ผลิตภัณฑ์กับอัตลักษณ์ของใบจากมวนยาสูบ การดำรงอยู่ของป่าจาก และการอนุรักษ์

วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า การดำรงอยู่ของป่าจากการเนื่องจากทรัพยากรชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชน เพราะคน ในชุมชนต่างก็ต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการและความอยู่รอดของชุมชน และนอกจากการใช้ประโยชน์ก็ต้องร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรไม่ให้ถูกทำลายด้วยเช่นกัน ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนให้เกิดการดำรงอยู่ของป่าจากการ นั่นก็คือ การที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีจิตสำนึกที่ดีของชุมชนร่วมมือกันบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน ที่เริ่มต้นจากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์หรือที่มาของใบจากมวนยาสูบไว้ให้เป็นฐานความรู้ให้กับลูกหลานและคนรุ่นต่อ ๆ ไปให้ส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนและของท้องถิ่นรวมถึงสร้างทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง ฟื้นฟู และการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชุมชน และมีผลโดยตรงของความเป็นอยู่ของทุกคน

อภิปรายผล

ในการวิจัยเรื่องการประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง มีประเด็นในการอภิปรายผล ได้ดังนี้

1.บริเวณที่ชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง อาศัยอยู่เป็นบริเวณที่มีแม่น้ำตรังไหลผ่านและมีความอุดมสมบูรณ์ทำให้สามารถพต้นจากขึ้นอยู่ตามธรรมชาติอยู่อย่างหนาแน่น และสามารถใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อยังชีพได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของมยุรี พลวัฒน์ (2544) ทำการศึกษาผลิตผลจากต้นจากของชาวบ้านตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง พบว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลย่านซื่อ มีความสัมพันธ์อยู่กับป่าจากมาตลอด โดยที่ชาวบ้านนำส่วนต่างๆของต้นจากมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เห็นได้จากชาวบ้านนำใบอ่อนมาผลิตใบจากมวนยาสูบ จากต้นจากที่เป็นพืชขายเลนที่ขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่ตามริมแม่น้ำ จนกระทั่งในปัจจุบันชาวบ้านมีความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค จึงมีการปลูกป่าจากเพิ่มขึ้นให้เพียงพอต่อความต้องการสำหรับการผลิต ผลิตผลที่ชาวบ้านยึดเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมรองในการยังชีพต่อตนเองและครอบครัว สอดคล้องกับงานวิจัยของชนกพร ไผ่สีททิฏกุล (2554) ได้ทำการศึกษารื่องการอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ริมแม่น้ำกอก จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 3 ชุมชนที่ประกอบด้วยกลุ่มชนชาติต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ทั้งวิถีชีวิตและความ

เป็นอยู่ตลอดการดำรงชีพ เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมและกสิกรรมตลอดจนมีประเพณี พิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ และปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางวัฒนธรรมและเพื่อความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง

2. ประชาชนมีการสืบทอดจากบิดาจากเนื่องจากมีบริเวณที่อยู่อาศัยมีต้นจากขึ้นอยู่หนาแน่น หาได้ง่ายเป็นสิ่งของที่ใกล้ตัวอีกทั้งสมาชิกในครอบครัวยังมีพฤติกรรมการสืบทอดจากบิดาจากการสืบทอดมาจนก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการผลิตใบจากออกเพื่อทำผลิตภัณฑ์เป็นสินค้าจากทำให้สมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวและชุมชนเกิดการปฏิบัติตามกันมาจนนานวันเข้าจึงถือเป็นวัฒนธรรมอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสันติ อิศรพันธุ์ (2550) วัฒนธรรมป่าจากชุมชนลุ่มน้ำปากพ่อง : กรณีศึกษาบ้านบางพระ ตำบลปากแพรก อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ชุมชนบ้านบางพระในยุคที่ระบบแม่น้ำปากพ่องยังเป็นปกติ นั้น มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศป่าจากอย่างแน่นแฟ้น เนื่องจากป่าจากเป็นฐานรากของระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนมาตั้งแต่ต้น นอกเหนือไปจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักแล้ว การทำน้ำตาลจาก การเย็บตับจากมุงหลังคาและการหาปลาในคลอง นับเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างพออยู่พอกินมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในระบบนิเวศป่าจากและภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพื่อตอบสนองต่อวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืนตลอดมา สอดคล้องกับงานวิจัยของสาวิณี รอดสิน (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้อยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การดำรงความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา ทุกกิจกรรมในชุมชนบ้านปางจำปีส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน อยู่ในระดับสูง ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน ฟังตนเองได้ ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนชุมชน มีความตระหนักถึงความเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ผู้นำและคณะกรรมการทำงานของชุมชนบ้านปางปี มีความตระหนักถึงการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกับชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางของชุมชนร่วมกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ คณะนิสิตชั้นปีที่ 5 โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา (2553) ได้ทำการศึกษารวบรวมชุมชนกะเหรี่ยง บ้านห้วยน้ำหนัก อำเภอสวน

ฝั่ง จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า สถาบันสังคมของชุมชนนี้ประกอบด้วยประเพณี คติความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรม อันเป็นวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดจากบรรพชนมาสู่สมาชิกของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏชัดในสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันเศรษฐกิจ แต่ในสถาบันการเมืองการปกครองและสถาบันการศึกษาประเพณีดั้งเดิมปรากฏอยู่น้อย แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักมีวิถีชีวิตปรับเปลี่ยนไป แต่ความเข้มแข็งของสถาบันสังคม และวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักยังคงปรากฏเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน สมาชิกในชุมชนยังคงรักษาวีถีชีวิตแบบพอเพียง จึงทำให้ชุมชนยังคงมีโครงสร้างสังคมแบบ เรียบง่ายและยังคงมีวัฒนธรรมบางส่วนที่สืบทอดจากบรรพชนมาจนถึงปัจจุบัน

การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากยาสูบในชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง เป็นการกระตุ้นให้ชาวชุมชนย่านซื่อและชุมชนอื่นๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญทางอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทางชุมชนตนเองมีอยู่ เพื่อจะได้เกิดการอนุรักษ์และหวงแหนให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป นอกจากนี้แล้วการประกอบสร้างอัตลักษณ์ใบจากยามวนสุบยังก่อให้เกิดการต่อยอดอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชาวตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เช่น การนำชื่อเสียงในเรื่องปากกั๊ดตีนถีบมาเป็นช่องทางการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติในพื้นที่ได้ต่อดีอีกด้วย ซึ่งเป็นผลดีต่อภาพลักษณ์และการท่องเที่ยวในตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรังในอนาคตอันใกล้

ข้อเสนอแนะ

1. จากงานวิจัยพบว่า วิถีวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบส่วนใหญ่มักจะเป็นการทำโดยปัจเจกบุคคลทำในหมู่เครือญาติ ควรที่จะทำให้เป็นของชุมชน และกำหนดตราสัญลักษณ์ที่เป็นของชุมชนจนสามารถกลายเป็นวิสาหกิจชุมชนก็จะทำให้ชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนมาใช้ในการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อีก

2. จากผลงานวิจัย หน่วยงานของรัฐบาลสามารถจัดกลุ่มเรียนรู้ของชุมชนย่านซื่อ เพื่อเป็นการฝึกอาชีพให้กับเยาวชนรุ่นใหม่รู้จักสร้างอาชีพจากทรัพยากรป่าจากของชุมชน และเป็นการตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นหลังต่อไป

3. จากงานวิจัย สามารถนำข้อมูลเป็นแนวทางในการทำวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน
ภายใต้ป่าจาก และการใช้ประโยชน์จากป่าจากอีกหลายอย่าง อย่างเจาะลึก ของชุมชนย่านชื้อ จังหวัด
ตรัง

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ วีระประสิทธิ์.(2551). *ชุมชนนักปฏิบัติ (COP: Community of Practice)*. ค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2557, จาก: <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=modoko&month=26-08-2008&group=21&gblog=2>
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2526). *คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับนักพัฒนากร*. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- การจัดการป่าจากของชุมชนบ้านยางซื่อ.(2557). ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2557, จาก: <http://www.openbase.in.th/node/5980>.
- กลุ่มรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านเกาะกลาง. (2557). *ต้นจาก*. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2557, จาก: <http://www.oknation.net/blog/krabimangrove/2011/04/22/entry-2>
- คณะนิติศาสตร์ปีที่ 5 โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา. (2553). *การศึกษาสำรวจชุมชนกะเหรี่ยง บ้านห้วยน้ำหนัก อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี*. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, กรุงเทพฯ.
- จังหวัดตรังร่วมอนุรักษ์ (2557) “ป่าจาก” พืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้แก่ชุมชน. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2557, จาก: <http://www.manager.co.th/South/ViewNews.aspx?NewsID=9560000100917>.
- จีรพรรณ กาญจนะจิตตรา.(2530). *การพัฒนาชุมชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 10) กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน (2535). *การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*. อุบลราชธานี : ฝ่ายฝึกอบรมศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3.
- ชนกพร ไผ่ลลิตธิกุล(2554) .*การอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ริมแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย*. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม , กรุงเทพฯ.
- ณัฐนันท์พีรเมธาวงค์.(2557). *ชาวบ้านใน จ.ตรังยึด “อาชีพอากกัดดินถีบ” หรือลอกใบจากขาย สร้างรายได้ ฮีตลู้งยงพาราดกตั่ว*. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2557 จาก <http://contentcenter.prd.go.th/contentviewfullpage.aspx?folder=579&subfolder=&contents=38906>

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำและคณะ(2534).*การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติการ*. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์
 บุษย์ ศิริมหาสาร. (2550). *การทำ COP เพื่อจัดการความรู้ในองค์กร*.สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์
 และบุคลากรทางการศึกษา.

ประดิษฐ์ มัชฌิมา.(2522). *สังคมวิทยาชนบท*.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีดา พูลสิน (2555) .*การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม:
 กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารงานวัฒนธรรม
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , กรุงเทพฯ.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์.(2524). *การบริหารการพัฒนาชุมชน*.กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช .

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตผลของ ต้นจาก.(2557). ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2557 จาก

<http://www.oknation.net/blog/krabimangrove/2011/04/22/entry-2>.

มยุรี พลวัฒน์ .(2544). *การศึกษาผลิตผลจากต้นจากของชาวบ้านตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัด
 ตรัง*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ราชบัณฑิตยสถาน .(2524).*พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ –ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*.
 กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

วิทวัส ช่างคร.(2552). *การสูบใบจาก*. รวมบทความวิทยุ. สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา.
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

วิศห์ เศรษฐกร. (2553). *การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่า
 ชุมชน* . การค้นคว้าแบบอิสระ (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับ
 สิ่งแวดล้อม)) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนที่ 3. *หลักและวิธีการพัฒนาชุมชน* : เอกสารประกอบการ
 ฝึกอบรม . กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน.

สนธยา พิงศรี .(2535). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ .

สมนึก ปัญญาสิงห์.(2532). *การพัฒนาชุมชน*. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
 และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สันติ อิศรพันธุ์.(2550). *วัฒนธรรมป่าจากชุมชนลุ่มน้ำปากพนัง : กรณีศึกษาบ้านบางพระ ตำบลปาก
 แพรก อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช* .วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ชนบท
 ศึกษาและการพัฒนา) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สุรินทร์ สรงสระแก้ว. (2550). *เครื่องมือจัดการความรู้ (KM Tools) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน*. วิทยาลัยการปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.

สาวิณี รอดสิน(2554). *ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

สายพิน เชิงเขาว์. (2551). *เทคนิคการ COP อย่างมีผลสัมฤทธิ์*. กรุงเทพมหานคร : กรมประชาสัมพันธ์.

หัสชัย สิทธิรักษ์. (2552). ค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2557, จาก: http://race.nstru.ac.th/home/e-weblog/member/%20hussachai/index.php?entry_id=927

องค์การบริหารตำบลผ่านซ้อ . (2557). ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2557, จาก: http://www.yansue.go.th/New_Actvty.php

อลิสรา คูประสิทธิ์. (2550). *ความรู้เกี่ยวกับ COP*. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

อนุชาติ พวงสำลี และ รวิน ระวิวงศ์.(2550). *คู่มือการพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนแนวปฏิบัติ (COP) สำนักรักษาคุณภาพ*.

บุคลากรกรม

เจนจิรา สุนทรเต็ม ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ใจดาว สงคราม ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่ศาลาประชาคมประจำหมู่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

พิรุณ ท่าเทศ ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 19 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้านตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

วีระกร สรรเพชร ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 19 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

มาลีวรรณ ผลิผล ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 19 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ละมัย รื่นรมย์ ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 19 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่ศาลา ประชาคมประจำหมู่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

วิชาญ สุนทรเต็ม ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

สมใจ สองหลง ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

อำพรพรณ ศรีสุวรรณ. ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

อุไรวรรณ เอมกะ ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 2 มิถุนายน 2558 สัมภาษณ์ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ฉิวหยิ่น แซ่ฮ้ง ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 2 มิถุนายน 2558 สัมภาษณ์ที่ศาลาประชาคมประจำหมู่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ปราณี สงคราม ผู้ให้สัมภาษณ์ ณิชฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 3 มิถุนายน 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

- เพ็ญศรี แซ่ฮั้ง ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 12 กันยายน 2558 สัมภาษณ์ที่
ศาลา ประชาคมประจําหมู่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- ศรีแพร คำอ่อน ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 12 กันยายน 2558 สัมภาษณ์ที่
บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- สมพิศ สุจริยา ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 12 กันยายน 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน
ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- ไพรัช ประกอบกิจ ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 17 ตุลาคม 2558 สัมภาษณ์
ที่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- เที่ยง สุนทรเต็ม ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 ตุลาคม 2558 สัมภาษณ์ที่
บ้านผู้ใหญ่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- กฤษฎา สงคราม ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 ตุลาคม 2558 สัมภาษณ์ที่
ศาลาประชาคมประจําหมู่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- ดล แซ่ฮั้ง ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 10 ธันวาคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน
ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- สุทธิพันธ์ ยอมใหญ่ ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 10 ธันวาคม 2558 สัมภาษณ์ที่
บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- สัมฤทธิ์ ด้วงดำ ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 16 ธันวาคม 2558 สัมภาษณ์ที่
ศาลาประชาคมประจําหมู่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- นรินทร์ ศรีเกตุ ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 ธันวาคม 2558 สัมภาษณ์ที่
บ้านผู้ใหญ่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
- สัตถาพร นานอน ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 5 มกราคม 2559 สัมภาษณ์ที่
บ้านผู้ใหญ่บ้าน ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทความนำเสนอในที่ประชุมสัมมนา

วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง

Culture of Nypa on the community Yansue District Trang Province

ณัฐนรี ขอบชื่น¹ .เก็ททวา บุญปรากร²

¹ สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ E-mail: tata.2819@hotmail.com

²ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, E-mai:kettawa@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนย่านซื่อเป็นชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำตรัง โดยพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าชายเลน มีการเจริญเติบโตของต้นจากจำนวนมาก ประกอบกับชาวบ้านในอดีตนิยมสูบใบจากมวนยาเป็นระยะเวลานานจนกลายเป็นวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของภูมิปัญญาในการลอกใบจาก ซึ่งเชื่อว่าทุกคนจะทำได้ ซึ่งถือเป็นศิลปะอย่างหนึ่งของการทำใบจากมวนยาไว้สูบบุหรี่เอง โดยมีกรรมวิธีในการทำที่ขนานนามว่า "ปากกัด (จาก) ตีนถีบ (ใบจาก)" และหลังจากนั้นจึงมีการรวมกลุ่มกันภายในชุมชนย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ทำใบจากมวนยาสูบเพื่อประกอบเป็นอาชีพ จากยุคผลิตใช้ภายในครัวเรือนไปสู่การผลิตเป็นสินค้าเพื่อส่งขายจังหวัดอื่นๆ และได้จัดจำหน่ายไปยังประเทศมาเลเซีย จากภูมิปัญญาของชุมชนย่านซื่อที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมรวมไปถึงการอนุรักษ์ไว้ซึ่งป่าจากของชุมชนย่านซื่อที่มีความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลดีต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของแม่น้ำตรังถือได้ว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนมาอย่างยาวนาน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ, ใบจากมวนยาสูบ, ภูมิปัญญาใบจากมวนยาสูบ

Abstract

This article purpose to study the culture of the Nypa on the community Yansue District Trang Province. The results showed that Yansue community, the community is located along the river Trang. This area is The mangrove and have growth of Nypa a lot. It is the beginning of wisdom in stripping the Nypa leaves. Which not everyone can it. This is the art of making Nypa. In the process of doing that, dubbed the "mouth (bite) foot (leaves Nypa)" and then there is a group within the community Yansue District Trang Province. Made from Nypa leaves for operate at a career. From the production of use into the house to produce a product to sell other provinces. And was released to Malaysia. The wisdom of the community Yansue handed down from

generation to generation to create a culture and to preserve the forests of the community Yansue with abundance. Impact on the ecology and environment of the Trang River is regarded as the major arteries that nourish the lives of people over many years.

Keyword: culture Nypa , Nypa , wisdom of Nypa.

1. บทนำ

การสูบบุหรี่ หรือ “ดูดใบจาก” ตามภาษาพูด เป็นที่นิยมในหมู่ผู้สูบบุหรี่ทั่วภูมิภาคของ ประเทศไทย การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2550 พบว่า ในจำนวนคนไทยที่สูบบุหรี่ 9.48 ล้านคน ร้อยละ 50.6 หรือครึ่งหนึ่งสูบบุหรี่ใบจากมวนเอง (ประกิจ วาทีสารกิจ, 2550) ใบจาก จาก (Nypa) เป็นพืชจำพวกปาล์มที่มีชื่อสามัญว่า Nipa Palm โดยมีการจัดอยู่ในวงศ์ย่อย Nypoideae ซึ่งมีสกุลเดียว (Nypa) และเป็นปาล์มเพียงชนิดเดียวที่เป็นพืชในป่าชายเลน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2552) ยาเส้น พระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ. 2509 มาตรา 4 ให้ความหมายว่า "ต้นยาสูบ" หมายความว่า พืชนิโคติยานาตาแบกุ่ม (Nicotiana Tabacum) ใบจากยาเส้นชุดหนึ่งจะมีใบจาก (ใบใหญ่) ราคา 10 บาท บวกยาเส้นราคา 45 บาท รวม ราคา 55 บาท สูบได้นับร้อยๆ แห่งที่มาของใบจากและยาเส้น ใบจาก ต้นจากเป็นพืชที่นิยมปลูกและขึ้นเองบริเวณใกล้แหล่งน้ำทั่วไปในภาคใต้ (และภูมิภาค อื่นๆ) ประเภทของใบจาก มี 2 ประเภทคือ 1) ใบเล็ก ขนาดกว้างประมาณ 1 ซม. ตัดจากส่วนยอด ใบจาก 2) ใบใหญ่ ขนาดกว้างประมาณ 2 ซม. ตัดจากส่วนกลางของใบจาก ใบจากใบเล็กจะมีราคา แพงกว่าใบใหญ่พอสมควร และจะมีรสชาติที่นุ่มนวลกว่า แต่อาจจะต้องใช้ใบจาก 2-4 ใบในการมวน ประเภทของยาเส้น จำแนกตามความแรงหรือความเข้มข้นของรสชาติได้ 3 ประเภท คือ 1) เมาเล็ก 2) เมากลาง และ 3) เมาใหญ่ ถ้าสังเกตด้วยสายตา เมาเล็กยาเส้นจะมีสีออกเหลือง เส้นยาจะค่อนข้างเล็ก ส่วนเมากลางและเมาใหญ่ จะมีสีเข้มขึ้นและมีขนาดเส้นยาใหญ่ขึ้นตามลำดับ ความแรง การมวน ใบจากสำเร็จแบบม้วน จะต้องคลี่ก่อน โดยคลายมวนออกและพับขวางแนวจน ใบจากคลายตัวดี และใช้เล็บขูดเอาเยื่อที่ติดตามใบจากด้านในหรือด้านสากออก การนำยาเส้นออกมาจากพับ ดังที่กล่าวไปแล้วว่ายาเส้นจะมีลักษณะอัดรวมเป็นแผ่นและพับไว้ จะต้องคลี่ยาเส้นที่พับออก และดึงยาเส้นออกจากส่วนที่พับอยู่ด้านใน (ไม่ใช่อยากจะดึงส่วนไหนก็ดึง) อย่างระมัดระวังไม่ให้เส้นยาขาด หากยาเส้นขาดเมื่อสูบจะฉุนและแสบคอ ส่วนใบจากสำเร็จแบบเรียบจะมวนยากกว่าแบบม้วน บางคนใช้ใบจาก 2-4 ใบในการมวน โดยเฉพาะใบจากแบบเล็ก เพราะจะมวนง่ายกว่าใช้ใบจากใบเดียว (เพราะใบเดียวอาจจะปิดตัวยาเส้น ได้ไม่หมด) จึงทำให้มีรสนุ่มนวลกว่าใช้ใบจากใบเดียว การใส่ยาเส้น นำยาเส้นมาคลี่ให้ได้รูปแล้วใส่ใบจากด้านสากและมวน ในกรณีที่ใช้ใบจาก มากกว่า 1 ใบในการมวนจะต้องนำใบจากมาวางเหลื่อมกันแล้วจึงมวน การมวนจะมีลักษณะ โคนสอบ (ส่วนที่ใช้สูบ) และบานไปหาปลาย (ส่วนที่จุดไฟ) โดยทั่วไปจะใส่ยาเส้นราวครึ่งของความยาวใบจากหรือมากกว่านั้นเล็กน้อย มักใส่ยาเส้นแต่น้อย (แล้วแต่รสนิยม) และใส่หลวมๆ ไม่อัดให้แน่น เพราะหากอัดยาเส้นแน่นเกินไปจะทำให้สูบไม่เข้า คือ ควันไม่ออกและจะดับง่าย การสูบ สูบก้นตามอัธยาศัยและรสนิยมของแต่ละบุคคล แต่มักจะหมวนมวนใบจากระหว่าง การสูบ และโดยมากจะไม่นิยมสูบบแบบ “ตึง” หรือสูดเข้าอย่างแรง

รสนิยมในการสูบ คนวัยหนุ่มทั่วๆ ไปจะนิยมสูบยาเส้นแบบเมาเล็ก และใส่ยาแต่น้อยและจะใช้ใบจากใบใหญ่ในการมวน เพราะมวนง่าย ส่วนผู้สูงวัยมักจะนิยมแบบเมาใหญ่ และใช้ใบจากใบเล็ก ความเหมือนและแตกต่างระหว่างการสูบใบจากและการสูบบุหรี่ โดยหลักการสำคัญไม่มีความแตกต่างกัน แต่โดยรวมแล้วการสูบใบจากจะมีความฉุนหรือ แรงแมกกว่าบุหรี่โดยทั่วไป ส่วนความชอบและพึงพอใจก็เป็นเรื่องของรสนิยมของแต่ละบุคคล แต่ จุดแตกต่างที่สำคัญคือสำหรับบุหรี่ยั้นกระดากมวนดูเหมือนมีหน้าที่แค่เป็นตัวบรรจุยาเส้นของบุหรี่ เท่านั้น แต่สำหรับการสูบใบจาก ใบจากมีความสำคัญเท่าๆ กับยาเส้นเลยทีเดียว นอกจากนั้นใบจาก จะดัดง่ายกว่าบุหรี่ อาจจะต้องจุดเป็นระยะหรือจะต้อง “ดูด” หรือสูบให้ออกซิเจนเข้าไปช่วยในการ เผาไหม้ การเก็บรักษาใบจากและยาเส้น ใบจากควรเก็บรักษาให้ห่างจากความชื้น นอกจากนี้ยาเส้นจะต้องเก็บให้มีมิดชิดระวังไม่ให้ “เข้าลม” หรือ สัมผัสกับอากาศ เพราะจะทำให้เสียคุณภาพและเสียรสชาติ บางคนใส่ใบพริกชี้หนู เพื่อให้ยาเส้นนุ่มและมีความชื้น ถึงเก็บไว้นานก็ไม่เสียรสชาติ

จากการสัมภาษณ์ผู้สูบใบจาก ผู้สูบใบจากรายหนึ่ง เล่าว่า เริ่มแรกหัดสูบบุหรี่ก่อน ต่อมาเห็นเพื่อนสูบใบจากเลยทดลอง สูบและรู้สึกชื่นชอบมากกว่าบุหรี่และไม่เคยกลับไปสูบบุหรี่อีก ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวเสริมว่าเขาไม่ได้สูบใบจาก เป็นประจำ แต่เป็นการสูบตามโอกาสเป็นครั้งคราว เช่น เมื่อพบปะเพื่อนฝูง สำหรับบางคนก็ให้ เหตุผลว่าสูบบุหรี่มีราคาแพงรู้สึกว่สิ้นเปลืองและเลือกจะสูบใบจากเพราะราคาถูกกว่ามาก บางคนมีความเชื่อว่าสูบใบจากจะมีอันตรายน้อยกว่าการสูบบุหรี่ (สมยศ เสียมไหม, ผู้ให้สัมภาษณ์)

ต้นจาก เป็นพืชเศรษฐกิจที่เกิดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำตริงและอยู่คู่วิถีชีวิตของชุมชนย่านชือมมานาน สภาพพื้นที่ป่าจากเป็นโคลนเลน ชุมชนย่านชือมมานานมีพื้นที่ในการเจริญเติบโตของต้นจากจำนวนมาก และผู้คนชุมชนย่านชือมมานานมีความสัมพันธ์กับกลุ่มแม่น้ำตริงและบริเวณริมฝั่งแม่น้ำที่มีต้นจากเจริญเติบโตอยู่ ต้นจาก เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของจังหวัดตริง เนื่องจากมีต้นจากอยู่มากที่สุดของจังหวัดตริง ประมาณ 4-5 พันไร่ และเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ดังนั้นจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน และมีชาวบ้านไม่น้อยกว่า 30 % ที่ยังคงประกอบอาชีพนี้มาต่อเนื่องกันนับ 100 ปี เนื่องจากเป็นพืชมากประโยชน์ เพราะสามารถนำทุกส่วนมาใช้ได้ จังหวัดตริง จึงมีการอนุรักษ์ป่าจากให้คงอยู่เป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน สมกับที่ถูกขนานนามว่า "อาชีพปากกัดตีนถีบ" (องค์การบริหารส่วนตำบลย่านชือม , 2557)

ในการศึกษาวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบในชุมชนย่านชือม ตำบลย่านชือม อำเภอกันตัง จังหวัดตริง เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา เนื่องจากเป็นหมู่บ้านติดชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นอ่าวเข้ามา พื้นที่บริเวณนั้นเป็นป่าชายเลน มีต้นจากขึ้นจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำสวนยาง และ อาชีพประมง อาชีพเสริมคือการลอกใบจากขาย ในการขายใบจากนั้น ชาวบ้านจะขายเฉพาะใบจากส่วนดีซึ่งนำไปห่อยาสูบใช้สูบ ซึ่งขั้นตอนการทำใบจากถือเป็นศิลปะที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นในการทำใบยามวน (จาก) ที่มีการเริ่มทำตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อ พ.ศ.2355 จนถึงปัจจุบัน เกือบทุกครัวเรือนของตำบลย่านชือมจะจัดสรรพื้นที่บริเวณลานหน้าบ้านเป็นที่ สับ-มัด-ตาก-มวนใบจาก ก่อนจะเข้าสู่กระบวนการบรรจุหีบห่อและประทับตราสินค้าของแต่ละบ้านเพื่อส่งขายจังหวัดอื่นๆ รวมถึงส่งออกตลาดประเทศมาเลเซีย กลุ่มแม่บ้านหลากหลายวัยตั้งแต่ชั้นยาย-แม่-หลาน ต่าง

ช่วยกันลงแรงตามความถนัดและมีมือ ส่วนใหญ่งาน "ปากกัด (จาก) ดินดิบ (ใบจาก)"จะเป็นหน้าที่ของวัยกลางคน และคนชรา เพราะต้องอาศัยความชำนาญ ส่วนผู้หญิงจะรับหน้าที่บรรจุหีบห่อ โดยพ่อบ้านจะทำงานลำดับแรกสุด คือออกเรือไปตัดใบจากตามกอใหญ่ริมแม่น้ำ มัดไว้เป็นกองๆ มาส่งต่อให้แม่บ้าน ชาวบ้านได้ทำใบจาก (มวนยาสูบ) จึงมีเศษของใบจากมากมายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้รวมกลุ่มดัดแปลงเศษของก้านจากมาทำ เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ โดยใช้ภูมิปัญญาของตนเองผลิตงานฝีมือเป็นตะกร้า กระเช้าดอกไม้ เสวียนรองกันหม้อ ภาชนะต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับของท้องตลาด และดำเนินการพัฒนาจนกลายเป็นสินค้า OTOP ประจำตำบลย่านชื้อในปัจจุบัน นอกจากนี้ ใบจากได้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกของชุมชนที่สำคัญอันดับหนึ่ง เพราะคุณภาพของใบจากย่านชื้อ มีคุณภาพที่พิเศษเหนือกว่า ต้นจาก ที่อยู่ในพื้นที่อื่นๆ และสร้างรายได้ ได้กลับเข้าสู่ชุมชนปีละหลายล้านบาท จนมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (องค์การบริหารส่วนตำบลย่านชื้อ , 2557)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า ชุมชนย่านชื้อมีวิถีที่อิงกับทรัพยากรธรรมชาติที่เรียกว่าใบจากอย่างไร และวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านชื้อเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมการสูบใบจาก นำไปสู่อาชีพที่สร้างรายได้ ซึ่งมีผลต่อชีวิตของชาวบ้านย่านชื้อ ซึ่งแทบทุกคนล้วนทำกิจกรรมจากใบจาก ในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำไปส่งขายตามจังหวัดอื่นๆ รวมทั้งประเทศมาเลเซีย แต่ที่สำคัญที่สุดเหนือกว่าสิ่งอื่นใดก็คือ การที่ชุมชนแห่งนี้ได้ช่วยกันอนุรักษ์ป่าจากเอาไว้อย่างสมบูรณ์ ส่งผลดีต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมของแม่น้ำตรง เส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงผู้คนมาอย่างยาวนาน ที่ยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์จนถึงทุกวันนี้

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบชุมชนย่านชื้อจังหวัดตรัง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การวิจัย คือ ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งในบริเวณที่ตั้งของชุมชนย่านชื้อที่มีทรัพยากรที่สำคัญ คือ ต้นจาก ถือได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ เนื่องจากสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่เป็นโคลนเลนที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของต้นจากและเป็นพื้นที่ที่มีต้นจากที่มีคุณภาพและมีปริมาณมากที่สุดของจังหวัดตรัง การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาที่มีหน่วยการวิเคราะห์ที่เป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีการประกอบอาชีพที่เรียกว่า "ปากกัดดินดิบ" เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน ได้แก่ ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนย่านชื้อมีอาชีพทำใบจากมวนยาสูบ จำนวน 4 คน ผู้รู้ในชุมชน จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 3 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกหมวดหมู่ ตีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

4. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ข้อ ดังนี้

1. ชุมชนย่านชื้อกับทรัพยากรธรรมชาติของป่าจาก

ชุมชนย่านชื้อ ตำบลย่านชื้อ จังหวัดตรัง เป็นตำบลหนึ่งใน 10 ตำบลของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ตำบลย่านชื้อ เมื่อสมัยก่อนได้มีชาวจีนจากโพ้นทะเลกลุ่มหนึ่งได้อพยพมา โดยล่องเรือมาตามแม่น้ำตรังเรื่อยมา เมื่อมาถึงเห็นทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมก็ได้ขึ้นฝั่งที่บริเวณแม่น้ำตรัง จากนั้นก็ได้ชักชวนพรรคพวกที่เดินทางมาด้วยกันตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำตรัง โดยได้ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในลักษณะเรียงต่อกันไปในแนวเดียวกันชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านย่านชื้อ" หรือ "ตำบลย่านชื้อ" ในปัจจุบัน โดยมีทรัพยากรที่สำคัญคือ ต้นจาก เป็นพืชเศรษฐกิจที่เกิดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำตรังและอยู่คู่วิถีชีวิตของชุมชนย่านชื้อมานาน สภาพพื้นที่ป่าจากเป็นโคลนเลนที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นจาก ทำให้สามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพของคนในชุมชนได้สอดคล้องกับการให้คำสัมภาษณ์

“...ที่ตั้งที่เราอาศัยอยู่ อยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีต้นจากขึ้นอยู่มากมาย เลยทำให้ยึดอาชีพจากผลผลิตของต้นจากมาจนถึงปัจจุบัน...” (มาลีวรรณ พลผล. ผู้ให้สัมภาษณ์)

ชุมชนย่านชื้อในอดีตจะมีพื้นที่ในการเจริญเติบโตของต้นจากจำนวนมาก และผู้คนชุมชนย่านชื้อมีความสัมพันธ์กับกลุ่มแม่น้ำตรังและบริเวณริมฝั่งแม่น้ำที่มีต้นจากเจริญเติบโตอยู่ โดยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ

“...เราโชคดีที่อยู่ใกล้น้ำใกล้ธรรมชาติ มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เราอาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีต้นจากขึ้นอยู่มากมาย เลยทำให้ยึดอาชีพจากผลผลิตของต้นจากมาจนถึงปัจจุบัน...” (สมใจ สองหลง. ผู้ให้สัมภาษณ์)

ต้นจาก เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของจังหวัดตรัง เนื่องจากมีต้นจากอยู่มากที่สุดของจังหวัดตรัง ประมาณ 4-5 พันไร่ และเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย นอกจากนี้ต้นจากยังได้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกของชุมชนที่สำคัญอันดับหนึ่ง เพราะคุณภาพของใบจากย่านชื้อ มีคุณภาพที่พิเศษเหนือกว่า ต้นจาก ที่อยู่ในพื้นที่อื่นๆ และสร้างรายได้ให้กลับเข้าสู่ชุมชนปีละหลายล้านบาท จนมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

“...ทาง อบต. ได้มีการจัดสรรงบประมาณในการผลักดันสินค้าที่ผลิตจากต้นจากให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงการให้ความรู้กับคนในชุมชนในด้านการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความน่าสนใจ ...” (ใจดาว สงคราม. ผู้ให้สัมภาษณ์)

วิถีชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะชาวบ้านในชุมชนควรอนุรักษ์และรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยเฉพาะบริเวณที่ต้นจากเจริญเติบโต เพื่อให้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบยังคงอยู่คู่ชาวบ้านย่านชื้อจังหวัดตรังสืบไป

2. การทำใบจากมวนยาสูบจนทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ ชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง

ชุมชนย่านชื้อ จังหวัดตรัง มีวัฒนธรรมเดิมที่สร้างและสั่งสมมาแต่โบราณที่เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมชาวบ้าน ความเป็นชุมชนท้องถิ่น ที่มีลักษณะเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน จากคำสัมภาษณ์

“...คนในชุมชนอยู่กันอย่างช่วยเหลือกันและกันบ้านไหนมีงานอะไรก็จะคอยไปช่วยเสมอ เป็นแบบนี้มานาน อาชีพที่ทำก็ทำแบบรวมกลุ่มช่วยกันทำ คนในชุมชนสนิทกันมากขึ้น...” (อุทัยและละมัย รื่นรัมย์. ผู้ให้สัมภาษณ์)

เป็นการตอกย้ำถึงการถ้อยถ้อยอาศัยของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การสูบใบจากมีการเริ่มสูบมาตั้งแต่สมัยโบราณและมีการลอกเลียนแบบการสูบมาเรื่อยๆจากคนภายในครอบครัว ประกอบกับทรัพยากรที่เอื้อต่อการสูบ คือ การมีต้นจากอยู่ในพื้นที่จำนวนมากและหาได้ง่ายจึงทำให้พฤติกรรมการสูบใบจากยังคงอยู่ถึงปัจจุบันดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...การสูบใบจาก สูบมานานแล้วเริ่มเห็นจากพ่อสูบและก็ลองหัดสูบ เพราะใบจากมีอยู่ในชุมชนเลยทำให้สูบมาตลอดจนปัจจุบัน...”(พิรุณ ท่าเทศ. ผู้ให้สัมภาษณ์)

“...ต้นจากมีอยู่มาก หาได้ง่าย สามารถนำมาทำเป็นยาสูบได้ไม่ยาก ทำให้คนในชุมชนชอบสูบใบจากกัน...”(วีระกร สรรเพชร. ผู้ให้สัมภาษณ์)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าใบจากกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์จากพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนจะตั้งใกล้กับริมฝั่งแม่น้ำทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ คือ วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ หรือชื่อที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อ “ปากกัตตีนถีบ” เป็นชื่อที่บ่งบอกถึงลักษณะของการปฏิบัติของชาวบ้านที่มีต่ออาชีพการทำใบจากมวนยาสูบ วัฒนธรรมนี้ถือปฏิบัติกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 200 ปี ด้วยสภาพแวดล้อมและความอุดมสมบูรณ์ของต้นจากในตำบลย่านซื่อ จังหวัดตรัง ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในการประกอบอาชีพการทำใบจากมวนยาสูบ จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษทำให้เกิดการคิดค้นวิธีการทำใบจากมวนยาสูบด้วยวิธีการใช้ปากกัต(จาก)ตีนถีบ(ใบจาก)

“...“ปากกัตตีนถีบ (ใบจาก)” หรือการลอกใบจากซึ่งเป็นอาชีพเสริมในช่วงที่ยางพาราตกต่ำ โดยลอกใบจากไปขายพ่อค้าเพื่อนำไปทำบุหรี่ปากกัตหรือบุหรี่ปากกัตมวนเอง จะมีพ่อค้าคนกลางในจังหวัดมารับไปขายต่อในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านสร้างรายได้วันละประมาณ 400-500 บาท...”(สัมฤทธิ์ บุนแก้ว. ผู้ให้สัมภาษณ์)

ซึ่งเป็นวิธีการในการทำใบจากมวนยาสูบที่ง่ายและได้เส้นในจากที่บางพร้อมที่จะนำไปทำต่อในขั้นตอนอื่นๆ จนก่อให้เกิดเป็นสินค้าใบจากมวนยาสูบที่มีคุณภาพและกลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของตำบลย่านซื่อ จังหวัดตรัง

“...“ปากกัตตีนถีบ (ใบจาก)” หรือการลอกใบจากทำเป็นอาชีพเสริมในช่วงที่ยางพาราตกต่ำ โดยลอกใบจากขายพ่อค้าคนกลางเพื่อนำไปทำบุหรี่ปากกัต พ่อค้าคนกลางจะมารับไปขายต่อในพื้นที่ต่างๆ ทั้งประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน สร้างรายได้วันละประมาณ 400-500 บาท...”(เจนจิรา สุนทรเต็ม. ผู้ให้สัมภาษณ์)

การมีชื่อเสียงของการทำอาชีพใบจากมวนยาสูบเกิดจากการที่ชุมชนมีการรวมแรงร่วมใจในการปฏิบัติจนก่อให้เกิดอาชีพที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านให้มีรายได้ในการเลี้ยงครอบครัวและดำรงชีวิตอยู่ได้

“อาชีพการทำใบจากมวนยาสูบทำให้มีรายได้มาเลี้ยงครอบครัวและไม่ต้องไปไหนไกลบ้าน ทำให้ได้อยู่กับครอบครัว...”(อำพรณ ศรีสุวรรณ. ผู้ให้สัมภาษณ์)

การที่จะพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นปรากฏที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง และในแง่วิธีการพัฒนา จะต้องทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และชาวซึ่งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา จนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผล

1. บริเวณที่ชุมชนย่านชื่อ จังหวัดตรัง อาศัยอยู่เป็นบริเวณที่มีแม่น้ำตรังไหลผ่านและมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถพด้นจากขึ้นอยู่ตามธรรมชาติอยู่อย่างหนาแน่น และสามารถใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อยังชีพได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของมยุรี พลวัฒน์ (2544) ทำการศึกษาผลิตผลจากต้นจากของชาวบ้านตำบลย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง พบว่า วิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลย่านชื่อ มีความสัมพันธ์อยู่กับป่าจากมาตลอด โดยที่ชาวบ้านนำส่วนต่างๆของต้นจากมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เห็นได้จากชาวบ้านนำใบอ่อนมาผลิตใบจากมวนยาสูบ จากต้นจากที่เป็นพืชชายเลนที่ขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่ตามริมแม่น้ำ จนกระทั่งในปัจจุบันชาวบ้านมีความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค จึงมีการปลูกป่าจากเพิ่มขึ้นให้เพียงพอต่อความต้องการสำหรับการผลิต ผลผลิตที่ชาวบ้านยึดเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมรองในการยังชีพต่อตนเองและครอบครัว สอดคล้องกับงานวิจัยของชนกพร ไผทสิทธิกุล (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ริมแม่น้ำก๊ก จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 3 ชุมชนที่ประกอบด้วยกลุ่มชนชาติต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดการดำรงชีพ เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมและกิจการอื่น ตลอดจนมีประเพณี พิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ และปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกับวิถีชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางวัฒนธรรมและเพื่อความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง

2. ประชาชนมีการสูบยาจากใบจากเนื่องจากมีบริเวณที่อยู่อาศัยมีต้นจากขึ้นอยู่หนาแน่น หาได้ง่ายเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวอีกทั้งสมาชิกในครอบครัวยังมีพฤติกรรมการสูบยาจากใบและจากการสูบใบจากมานานก่อเกิดภูมิปัญญาในการผลิตใบจากออกเพื่อทำผลิตเป็นสินค้าจากทำให้สมาชิกคนอื่นๆในครอบครัวและชุมชนเกิดการปฏิบัติตามกันมาจนนานวันเข้าจึงถือเป็นวัฒนธรรมอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสันติ อิศรพันธุ์ (2550) วัฒนธรรมป่าจากชุมชนลุ่มน้ำปากพนัง : กรณีศึกษาบ้านบางพระ ตำบลปากแพรก อำเภอกปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ชุมชนบ้านบางพระในยุคที่ระบบแม่น้ำปากพนังยังเป็นปกติ นั้น มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศป่าจากอย่างแน่นแฟ้น เนื่องจากป่าจากเป็นฐานรากของระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนมาตั้งแต่ต้น นอกเหนือไปจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักแล้ว การทำน้ำตาลจาก การเย็บตับจากมุงหลังคาและการหาปลาในคลอง นับเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างพออยู่พอกินมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนมีองค์

ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในระบบนิเวศป่าจากและภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าจากเพื่อตอบสนองต่อวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืนตลอดมา สอดคล้องกับงานวิจัยของสาวิณี รอดสิน (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง :กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การดำรงความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกิจกรรมการพัฒนา ทุกกิจกรรมในชุมชนบ้านปางจำปี ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน อยู่ในระดับสูง ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน พึ่งตนเองได้ ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนชุมชน มีความตระหนักถึงความเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ผู้นำและคณะกรรมการทำงานของชุมชนบ้านปางปี มีความตระหนักถึงการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกับชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางของชุมชนร่วมกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ คณะนิสิตชั้นปีที่ 5 โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา (2553) ได้ทำการศึกษาสำรวจชุมชนกะเหรี่ยง บ้านห้วยน้ำหนัก อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า สถาบันสังคมของชุมชนนี้ประกอบด้วยประเพณี คติความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรม อันเป็นวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดจากบรรพชนมาสู่สมาชิกของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏชัดในสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันเศรษฐกิจ แต่ในสถาบันการเมืองการปกครองและสถาบันการศึกษาประเพณีดั้งเดิมปรากฏอยู่น้อย แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักมีวิถีชีวิตปรับเปลี่ยนไป แต่ความเข้มแข็งของสถาบันสังคมและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักยังคงปรากฏเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน สมาชิกในชุมชนยังคงรักวิถีชีวิตแบบพอเพียง จึงทำให้ชุมชนยังคงมีโครงสร้างสังคมแบบ เรียบง่ายและยังคงมีวัฒนธรรมบางส่วนที่สืบทอดจากบรรพชนมาจนถึงปัจจุบัน

5. ข้อเสนอแนะ

1. ในการเข้าไปสัมภาษณ์ต้องศึกษารายละเอียดให้ชัดเจนในด้านพื้นที่ ด้านผู้ให้ข้อมูลและควรเตรียมการไปอย่างดี เพราะหากข้อมูลที่ได้ไม่เพียงพอจะต้องกลับไปทำการสัมภาษณ์ใหม่ ทำให้มีต้นทุนต่าง ๆ ตามมา รวมทั้งยังมีความเสี่ยงในการพบปะอีกด้วย
2. การเข้าไปสัมภาษณ์หรือไปหาข้อมูลจากหน่วยงานราชการควรมีหนังสือรับรองจากทางมหาวิทยาลัย เพื่อให้ง่ายต่อการติดต่อขอข้อมูลเพราะผู้ให้ข้อมูลมักไม่เชื่อถือและจะไม่ให้ความร่วมมือกับผู้สัมภาษณ์ได้

6. บรรณานุกรม

การจั ด การ ป่า จาก ของ ชุม ชน บ้าน ย่าง ซื่อ (ออนไลน์). 2557. เข้าถึงได้จาก :
<http://www.openbase.in.th/node/5980>. (19 ตุลาคม 2557)

- กรมการพัฒนาชุมชน. คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับนักพัฒนากร.กรุงเทพมหานคร.กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 2526
- คณะนิติศาสตร์ ปีที่ 5 โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา. การศึกษาสำรวจชุมชนกะเหรี่ยง บ้านห้วยน้ำหนัก อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, กรุงเทพฯ.2553.
- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530
- จังหวัดตรังร่วมอนุรักษ์ “ป่าจาก” พืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้แก่ชุมชน (ออนไลน์). 2557. เข้าถึงได้จาก:
<http://www.manager.co.th/South/ViewNews.aspx?NewsID=9560000100917>. (19 ตุลาคม 2557)
- ชนกพร ไผ่สิทธิกุล .การอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ริมแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย.คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม , กรุงเทพฯ.2554.
- ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำและคนอื่นๆ .การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติการ กรุงเทพมหานคร : บทวิจารณ์พิมพ์ 2534
- ประดิษฐ์ มัลลิมมา สังคมวิทยาชนบท กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .2522
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์ การบริหารการพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช , 2524
- ภู มิ ปิ ญ ญา ท ่อ ง ถิ น ผลิ ต ผล ของ ตั น จาก (อ อ น ไ ล น์) . 2 5 5 7 . เข้า ถึง ได้ จาก :
<http://www.oknation.net/blog/krabimangrove/2011/04/22/entry-2>. (19 ตุลาคม 2557)
- มยุรี พลวัฒน์ . การศึกษาผลิตผลจากต้นจากของชาวบ้านตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ , 2544
- ราชบัณฑิตยสถาน .พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ –ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2524
- วิทวัส ช่างศร. การสูบใบจาก. รวมบทความวิทยุ. สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2552
- ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนที่ 3. หลักและวิธีการพัฒนาชุมชน : เอกสารประกอบการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน.อุบลราชธานี : ฝ่ายฝึกอบรมศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3, 2535
- สนธยา พิงศรี . ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน . กรุงเทพมหานคร ; โอเดียนสโตร์ ,2535
- สมนึก ปัญญาสิงห์. การพัฒนาชุมชน. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532
- สันติ อิศรพันธุ์. วัฒนธรรมป่าจากชุมชนลุ่มน้ำปากพอง : กรณีศึกษาบ้านบางพระ ตำบลปากแพรก อำเภอปากพอง จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ชนบทศึกษาและการพัฒนา) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2550

สาวิณี รอดลิน.ชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ .

วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ,
กรุงเทพฯ.2554.

องค์การบริหารตำบลผ่านชื่อ (ออนไลน์). 2557. เข้าถึงได้จาก: http://www.yansue.go.th/New_Actvty.php
(19 ตุลาคม 2557)

บุคลากรกรม

เจนจิรา สุนทรเต็ม ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 มกราคม 2558

ใจดาว สงคราม ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558

พิรุณ ท่าเทศ ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 19 มกราคม 2558

มาลีวรรณ ผลิผล ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558

ละมัย รื่นรมย์. ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 มกราคม 2558

วีระกร สรรเพชร ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558

สมใจ สองหลง ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 19 มกราคม 2558

สัมฤทธิ์ บุนแก้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 มกราคม 2558

อุทัย รื่นรมย์. ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18 มกราคม 2558

อำพรรณ ศรีสุวรรณ. ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558

ประวัติผู้วิจัย

1. ประวัติส่วนตัว

ชื่อ-นามสกุล	ณัฐนรี ขอบชื่น
ตำแหน่งปัจจุบัน	นักศึกษาปริญญาโท คณะศิลปศาสตร์ สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
วัน เดือน ปี เกิด	28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 202 หมู่ที่ 1 ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัด ตรัง 92220
เบอร์โทรศัพท์	-
เบอร์โทรสาร	-
เบอร์โทรศัพท์มือถือ	081-0839000

2. ประวัติการศึกษา

ปี พ.ศ.ที่จบ	วุฒิการศึกษา	สาขาวิชา	สถาบันที่จบ
2551	ปวช.	เลขานุการ	วิทยาลัยเทคนิคตรัง
2555	ปริญญาตรี	การจัดการทรัพยากรมนุษย์	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

3. ประวัติการทำงาน

ช่วงปี พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
2557	เจ้าหน้าที่บุคคล	เกาะไหง แพนตาซี รีสอร์ท แอนด์ สปา

4. งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ

วิทยานิพนธ์เรื่อง : วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ : ชุมชนปฏิบัติปากกัดตีนถีบ

ภาคผนวก ข
บทความลงตีพิมพ์ในวารสาร

การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบในพื้นที่ย่านชื้อ จังหวัดตรัง

To build a cultural identity of the tobacco to the city of Trang.

ณัฐนรี ชอบชื่น¹, เก็ตถาวา บุญปรากการ²

Natnaree Chobcheun, Kettawa Boonprakarn

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบในพื้นที่ย่านชื้อจังหวัดตรัง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 8 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกหมวดหมู่ ดีความ สร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ถูกประกอบสร้างขึ้นในพื้นที่ตำบลย่านชื้อจังหวัดตรัง คือวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบหรือมีอีกชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันจนติดปากว่า “ปากกัตตีนถีบ” ด้วยกรรมวิธีในการทำใบจากที่แตกต่างจากที่อื่น โดยการอาศัยมือและเท้าเป็นหลักในการทำซึ่งต่างจากที่อื่นๆที่มักจะนำเครื่องจักรและเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องทุ่นแรง แต่ในพื้นที่ตำบลย่านชื้อนี้ที่ยังคงดำรงวิธีการทำใบจากมวนยาสูบแบบดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้คิดค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้และใช้มาถึงในปัจจุบันปากกัตตีนถีบนั้นเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านการลงมือปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่นมายาวนานมากกว่า 30 ปี นอกจากนี้การมีต้นทุนทางทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของริมฝั่งแม่น้ำตรังที่เป็นแหล่งของต้นจากชื้ออยู่มากมาย ทำให้ชาวตำบลย่านชื้อสามารถนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลายและทำอาชีพในการทำใบจากมวนยาสูบคงอยู่และเป็นอัตลักษณ์ที่คนทั่วไปจดจำเมื่อกล่าวถึงคำว่า “ปากกัตตีนถีบ”

คำสำคัญ: การประกอบสร้าง, อัตลักษณ์, ใบจากมวนยาสูบ

Abstract

This article purpose to study the construction of a cultural identity among the guards in the province Yan Sue. A qualitative research Using data collected from a depth interview and observation without participation from a number of five people analyzing the data classification

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ E-mail: tata.2819@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษาคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่จ.สงขลา, E-mai:kettawa@hotmail.com

and interpretation conclusion presented by descriptive analysis. The study found that Identity is built up of yansue, Trang province. Loop guard leaves from tobacco culture is, or there is another name that villagers known known as "Park kad teen tep" by the processes in a different from anywhere else. By relying primarily on the hands and feet which differs from that usually lead to other machinery and technology as a force, but the capital of this still reigned yansue how to do a loop-guard tobacco leaves from the traditional ancestors have invented, and use local wisdom arrives. Currently, It is banan identity is built through from generation to generation for more than 30 years long, in addition to cost, there are abundant natural resources of the Trang River rely on the rim is the source of many. The ability to bring people from Tambon yansue used a variety of benefits and make a career out of loop guard and kept pumping into the identity of people recognize the dismissed General mentioned the words " Park kad teen tep ".

Keyword: Assembly building, identity , Nypa wild

บทนำ

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองเห็นตนเองและการที่คนอื่นมองเห็นเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่างนั่นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” (พิ ศิ ษ ฎ์ คุ ณ ว โ ร ต ม์ ,2546:306-307) ในการศึกษาอัตลักษณ์ของตำบลย่านซื่ออำเภอกันตัง จังหวัดตรัง จะเป็นการประกอบสร้างจนก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ที่สร้างความแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการทำใบจากมวนยาสูบ อัตลักษณ์ที่ว่านี้มีชื่อเรียกว่า “วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ”

วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบหรือที่เรียกกันในภาษาต่างๆก็คือ การทำใบจากมวนยาสูบนั่นเอง ในพื้นที่

ย่านซื่อ อ.กันตัง จ.ตรัง เป็นที่ทราบกันดีในหมู่ผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ใบจากมวนยาสูบว่าเป็นพื้นที่ผลิตใบจากที่มีคุณภาพ ด้วยลักษณะของใบที่มีความอ่อนนุ่มบางและขนาดพอเหมาะในการใส่ยาเส้นทำให้สินค้าใบจากมวนยาสูบที่มาจากย่านซื่อขายดีจนถึงขั้นเป็นสินค้าโอท็อป (OTOP) ของตำบลย่านซื่อ (ละมัย รื่นรมย์ สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

ในการกลายเป็นสินค้าที่ขึ้นชื่อของตำบลย่านซื่อนั้นส่วนหนึ่งก็มาจากการบวกรวมการทำใบจากมวนยาสูบที่แตกต่างจากที่อื่นโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นด้วยการอาศัยร่างกายในส่วนของปากและเท้าเป็นตัวช่วยในการทำใบจากมวนยา การทำอาชีพนี้ของคนในพื้นที่ถือเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี จากการสืบทอดการทำใบจากมวนยาสูบด้วยวิธีการปากกัด ตีนถีบนั้นถือเป็นการสร้างความแตกต่างในอาชีพซึ่งที่อื่นที่ทำใบจากมวนยาสูบไม่มีการทำด้วยปากและเท้าแต่จะอาศัยเทคโนโลยีและเครื่องจักรมาเป็นเครื่องทุ่นแรงทำให้ผลิตได้คราวละ

มากๆ แต่ที่ย่านชื่อจะทำโดยอาศัยแรงของตนเองและคนในครอบครัวมาช่วยกันทำ ในการทำใบจากหรือลอกใบจากนั้นจึงไม่ได้คำนึงถึงแค่ปริมาณเพียงอย่างเดียวแต่คนในพื้นที่นั้นคำนึงถึงคุณภาพในการลอกแต่ละครั้งด้วย เลยทำให้ใบจากที่นี้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพสูงจัดอยู่ในประเภทสินค้าเกรดเอ (grade a) (อำพรพรณ ศรีสุวรรณ, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

ในการศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ เป็นการเริ่มต้นจากการที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์มากที่สุดในภาคใต้ (องค์การบริหารส่วนตำบลย่านซื่อ, 2557) นั่นคือต้นจากที่ขึ้นอยู่ตามริมแม่น้ำตรัง ชุมชนย่านซื่อ ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาเนื่องจากเป็นหมู่บ้านติดชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นอ่าวเข้ามาพื้นที่บริเวณนั้นเป็นป่าชายเลน มีต้นจากขึ้นจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำสวนยาง และ อาชีพประมง อาชีพเสริมคือการลอกใบจากขาย ในการขายใบจากนั้น ชาวบ้านจะขายเฉพาะใบจากส่วนดีซึ่งนำไปห่อยาสูบใช้สูบ ซึ่งขั้นตอนการทำใบจากถือเป็นศิลปะที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นในการทำใบยามวน (จาก) ที่มีการเริ่มทำตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อ พ.ศ.2355 จนถึงปัจจุบัน เกือบทุกครัวเรือนของตำบลย่านซื่อจะจัดสรรพื้นที่บริเวณลานหน้าบ้านเป็นที่ สับ-มัด-ตาก-มวนใบจาก ก่อนจะเข้าสู่กระบวนการบรรจุหีบห่อและประทับตราสินค้าของแต่ละบ้านเพื่อส่งขายจังหวัดอื่นๆ รวมถึงส่งออกตลาดประเทศมาเลเซีย กลุ่มแม่บ้านหลากหลายวัยตั้งแต่ชั้นยาย-แม่-หลาน ต่างช่วยกันลงแรงตามความถนัดและมีมือ ส่วนใหญ่งาน "ปากกัด (จาก) ตีนถีบ (ใบจาก)"จะเป็นหน้าที่ของวัยกลางคนและคนชรา เพราะต้องอาศัยความชำนาญ ส่วนผู้หญิงจะรับหน้าที่บรรจุหีบห่อ โดยพ่อบ้านจะทำงานลำดับแรกสุดคือออกเรือไปตัดใบจากตามกอใหญ่ริมแม่น้ำ มัดไว้เป็นกองๆ มาส่งต่อให้แม่บ้าน ชาวบ้านได้ทำใบจาก (มวนยาสูบ) จึงมี

เศษของใบจากมากมายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้รวมกลุ่มตัดแปลงเศษของก้านจากมาทำ เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ โดยใช้ภูมิปัญญาของตนเองผลิตงานฝีมือเป็นตะกร้า กระเช้า ดอกไม้ เสวียนรองกันหม้อ ภาชนะต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับของท้องตลาด และดำเนินการพัฒนาจนกลายเป็นสินค้า OTOP ประจำตำบลย่านซื่อในปัจจุบัน นอกจากนี้ใบจากได้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกของชุมชนที่สำคัญอันดับหนึ่ง เพราะคุณภาพของใบจากย่านซื่อ มีคุณภาพที่พิเศษเหนือกว่า ต้นจาก ที่อยู่ในพื้นที่อื่นๆ และสร้างรายได้ ได้กลับเข้าสู่ชุมชนปีละหลายล้านบาท จนมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น จากที่มาและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่าการประกอบสร้างอัตลักษณ์ในการเกิดวัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อ จังหวัดตรัง มีลักษณะอย่างไร กระบวนการและขั้นตอนในการปฏิบัติจากการสูบใบจากจนนำไปสู่การสร้างเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้านย่านซื่อจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์

วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบในพื้นที่ย่านซื่อจังหวัดตรัง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเลือกพื้นที่การวิจัย

การเลือกพื้นที่การวิจัย คือ จังหวัดตรัง อำเภอกันตัง ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งในบริเวณที่ตั้งของชุมชนย่านซื่อที่มีทรัพยากรที่สำคัญ คือ ต้นจาก เนื่องจากสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่เป็นโคลนเลนที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของต้นจากและเป็นพื้นที่ที่มีต้นจากที่มีคุณภาพและมีปริมาณมากที่สุดของจังหวัดตรัง อีกทั้งความมีคุณภาพของใบจากที่เป็นวัตถุดิบหลักที่นำมาทำใบจากมวนยาสูบที่ยังคงมีสภาพดังเช่นในอดีต (อำพรพรณ ศรีสมุทร, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558) จึงเป็น

เหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่ตำบล
ย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ด้วยวิธีการสุ่ม
ตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็นโดยใช้วิธีการเลือก
แบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและเพียงพอ
ที่จะนำไปใช้ในการศึกษา ซึ่งในที่นี้จะทำการคัดเลือก
กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 8 คน โดยเป็นผู้นำหมู่บ้าน 3 คน
และเป็นผู้ที่ทำอาชีพไบบจากมวนยาสูบที่ได้รับการถ่ายทอด
มาจากบรรพบุรุษ จำนวน 5 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บ รวบรวมข้อมูล

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 2
เครื่องมือ คือ

3.1.1 แบบบันทึกการสังเกต เป็น
วิธีการเบื้องต้นในการเก็บข้อมูล ทำให้รู้พฤติกรรมที่แสดง
ออกมาโดยธรรมชาติของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพการทำ
ไบบจากมวนยาสูบ

3.1.2 แบบสัมภาษณ์ แบบไม่มี
โครงสร้าง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคำตอบที่ได้จาก
การสอบถามด้วยแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเพียงแนวคำถามที่
สร้างไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจากผู้ให้สัมภาษณ์
ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ การสัมภาษณ์โดยวิธีนี้อาจใช้วิธีให้
ผู้ตอบแสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นออกมาโดยอิสระ
ผู้สัมภาษณ์มีหน้าที่รับฟังและคอยดึงหรือควบคุมให้เข้าสู่
ประเด็นที่ต้องการ

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถแบ่งเป็น 2
แหล่ง คือ

3.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล จากการศึกษา
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล จาก
ภาคสนามด้วยแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตแบบไม่มี
ส่วนร่วม

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยทำการ
รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต
จากนั้นนำมาตรวจสอบข้อมูลหลังจากการเก็บรวบรวม
ข้อมูลได้ในทุกๆ ครั้ง โดยมีการตรวจสอบข้อมูลอย่าง
ต่อเนื่องตลอดเวลาได้ตรวจสอบแบบสามเส้า เมื่อ
ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเรียบร้อยแล้วนำข้อมูลที่ได้
มาทำการถอดความ ตีความ สรุปความและทำการ
เรียบเรียงข้อมูลที่ได้ด้วยการนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ป่าจากกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของ คนย่านซื่อ

ชุมชนย่านซื่อ ตำบลย่านซื่อ จังหวัดตรัง เป็น
ตำบลหนึ่งใน 10 ตำบลของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
ตำบลย่านซื่อ เมื่อสมัยก่อนได้มีชาวจีนจากโพ้นทะเลกลุ่ม
หนึ่งได้อพยพมา โดยล่องเรือมาตามแม่น้ำตรังเรื่อยมา
เมื่อมาถึงเห็นทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมก็ได้ขึ้นฝั่งที่บริเวณ
แม่น้ำตรัง จากนั้นก็ได้ชักชวนพรรคพวกที่เดินทางมา
ด้วยกันตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำตรัง โดยได้ตั้งบ้านเรือนที่
อยู่อาศัยในลักษณะเรียงต่อๆ กันไปในแนวเดียวกัน
ชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านย่านซื่อ" หรือ "ตำบลย่านซื่อ" ใน
ปัจจุบัน โดยมีทรัพยากรที่สำคัญคือ ต้นจาก เป็นพืช
เศรษฐกิจที่เกิดบริเวณริมฝั่งแม่น้ำตรังและอยู่คู่วิถีชีวิตของ
ชุมชนย่านซื่อมานาน สภาพพื้นที่ป่าจากเป็นโคลนเลนที่
เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นจาก ทำให้สามารถ
นำมาประกอบเป็นอาชีพของคนในชุมชนได้สอดคล้องกับ
การให้คำสัมภาษณ์

“...ที่ตั้งที่เราอาศัยอยู่ อยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีต้นจากขึ้นอยู่มากมาย เลยทำให้ยึดอาชีพจากผลผลิตของต้นจากมาจนถึงปัจจุบัน...”

(มาลีวรรณ ผลิตผล , สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

ชุมชนย่าน ชื่อ ใน อดีต จะมี พื้นที่ ในการ เจริญเติบโตของต้นจากจำนวนมาก และผู้คนชุมชนย่าน ชื่อมีความสัมพันธ์กับกลุ่มแม่น้ำตรงและบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ที่มีต้นจากเจริญเติบโตอยู่ โดยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ

“...เราโชคดีที่อยู่ใกล้น้ำใกล้ธรรมชาติ มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เราอาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่มีต้นจากขึ้นอยู่มากมาย เลยทำให้ยึดอาชีพจากผลผลิตของต้นจากมาจนถึงปัจจุบัน...”

(สมใจ สองหลาง, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

ต้นจาก เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของจังหวัดตรง เนื่องจากมีต้นจากอยู่มากที่สุดของจังหวัดตรง ประมาณ 4-5 พันไร่ และเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย นอกจากนี้ต้นจากยังได้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ส่งออกของชุมชนที่สำคัญอันดับหนึ่ง เพราะคุณภาพของใบจากย่านชื่อ มีคุณภาพที่พิเศษเหนือกว่า ต้นจาก ที่อยู่ในพื้นที่อื่นๆ และสร้างรายได้ให้กลับเข้าสู่ชุมชนปีละหลายล้านบาท จนมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

“...ทาง อบต. ได้มีการจัดสรรงบประมาณในการผลักดันสินค้าที่ผลิตจากต้นจากให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงการให้ความรู้กับคนในชุมชนในด้านการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความน่าสนใจ ...”

(ใจดาว สงคราม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

วิถีชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะชาวบ้านในชุมชนควรอนุรักษ์และรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยเฉพาะบริเวณที่ต้นจากเจริญเติบโต

เพื่อให้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบยังคงอยู่คู่ชาวบ้านย่านชื่อจังหวัดตรงสืบไป

พื้นที่ที่ต้นจากขึ้นอยู่ทั่วไปตามชายฝั่งริมแม่น้ำตรง โดยที่ดินเหล่านี้เป็นเดิมที่ดินโฉนด และ นส.3 (น.ส. 3 หมายถึง หนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดิน ออกไว้ในท้องที่อื่น (ท้องที่ที่ไม่มีระวางรูปถ่ายทางอากาศ หรือท้องที่ที่ รมต. ยังไม่ประกาศยกเลิกอำนาจของนายอำเภอ) (หรือครุฑดำ)) ที่ถือครองโดยชาวบ้าน มีการออกหลักฐานการถือครองโดยภาครัฐ และชาวบ้านก็เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดินบนแปลงนี้ มีการใช้ประโยชน์แบบนี้เรื่อยมาจนถึง ณ ปัจจุบันกินระยะเวลายาวนานกว่า 50 ปี (อำพรพรณ, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

2. อัตลักษณ์ของป่าจากกับการใช้ประโยชน์

ชุมชนย่านชื่อ ตำบลย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรง ถือได้ว่าเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรป่าจากมากที่สุดในจังหวัดตรง มีพื้นที่โดยประมาณ 4,000 – 5,000 ไร่ (องค์การบริหารส่วนตำบลย่านชื่อ , 2557) จากการที่มีแหล่งทรัพยากรป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้ต้นจากขึ้นอยู่อย่างมากมายรายรอบชุมชน โดยคนในชุมชนได้นำผลผลิตที่ได้จากการต้นจากมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการประกอบอาชีพการทำใบจากยวมวนสูบซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของชุมชนย่านชื่อ จังหวัดตรง จากภูมิปัญญาของชาวบ้านย่านชื่อสามารถนำผลิตผลจากต้นจากมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมด 7 ประการ ดังนี้

2.1 การทำมวนจาก (ยาสูบใบจาก)

การทำมวนจากหรือใบจากมวนยาสูบที่คนทั่วไปรู้จัก เมื่อมาถึงในพื้นที่ตำบลย่านชื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรง มีชื่อเรียกอีกชื่อที่เป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่และคนที่มาเที่ยวทั่วไป คือ ปากกัดตีนถีบ ซึ่งเป็นการตั้งชื่อในลักษณะของการทำใบจากที่นี่ จนก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจนและเป็นสิ่งที่ทำให้ใบจากที่มาจากตำบลย่านชื่อ

อำเภอกันตัง จังหวัดตรังนี้มีโดดเด่นมากกว่าใบจากที่มาจากพื้นที่อื่น ๆ นอกจากอัตลักษณ์จากการทำจากยามวนสูบอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้ใบจากยามวนสูบที่ย่านชื่อขึ้นชื่อ นั่นคือเรื่องของคุณภาพใบจากที่มีความนุ่มและเหนียวที่เหมาะสมแก่การนำไปใช้สูบ ทำให้ผู้บริโภคชื่นชอบในตัวผลิตภัณฑ์ใบจากยามวนสูบของพื้นที่ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มีความบาง มีขนาดความกว้างในการใส่ยาเส้นพอประมาณ เวลาในการสูบยาเส้นจะทำให้เข้ากันเป็นอย่างดีและเป็นที่ถูกใจของผู้สูบใบจาก ซึ่งสอดคล้องกับการให้คำสัมภาษณ์ดังนี้

“...ในสมัยก่อนชุมชนชายฝั่ง จะสูบยาเส้น โดยใช้ใบจากอ่อน นำมาผายยาเส้น ใช้สูบยาเส้นในยามว่างงาน เรียกว่า การสูบใบจาก เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากรออดีต จนถึงปัจจุบัน การทำมวนจาก (ยาสูบใบจาก) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำรายได้หลักให้แก่ชาวชุมชนย่านชื้อ และยังถือได้ว่าเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงในด้านของคุณภาพมาเป็นอันดับต้นของสินค้าใบจากยามวนสูบ.....”

(ใจดาว สงคราม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

“...วิธีการทำมวนจากมีขั้นตอนโดยการเริ่มจากการตัดทางจากอ่อนอายุประมาณ 2 เดือน เอาเฉพาะส่วนทางอ่อนนำทางจากอ่อนที่ตัดมาได้ ตัดออกเป็นใบๆ 1 ทางจะได้ประมาณ 20 ใบ จากนั้นนำทางจากอ่อนที่ตัดเป็นใบ มาลอกอีกครั้ง เป็นใบย่อยได้ประมาณ 4 ใบนำไปย่อยที่ลอกได้มามัตรวมกันประมาณ 8 ใบ หรือ ม้วนเป็นพวง จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้งสนิทเมื่อตากได้แห้งสนิทแล้ว จะตัดเป็นท่อนๆ ประมาณ 7-8 เซนติเมตร สามารถใช้เป็นมวนจากไว้มวนยาเส้น และสามารถเก็บไว้ใช้นาน...”

(วิชาญ สมุทรเต็ม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

ในการทำใบจากมวนยาสูบจะต้องอาศัยความชำนาญในการทำเป็นอย่างมากเพราะจะต้องลอกใบจากให้มีความบางมากที่สุดเพื่อที่จะได้สินค้าที่ดีและมีคุณภาพ

2.2 ตับจาก

ตับจากเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ทวด ของชุมชนชายฝั่งบริเวณปากแม่น้ำ ซึ่งจะใช้ใบจากแก่ มาเย็บเป็นตับ เรียกว่า ตับจาก ใช้มุงหลังคาบ้านเรือนตั้งแต่อดีตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ตับจากที่นี้จะมีความแตกต่างจากที่อื่นเนื่องมาจากใบจะมีขนาดใหญ่และแข็งแรง ที่สำคัญใช้ระยะเวลาในการตากแดดไม่นานมากก็สามารถที่จะนำไปใช้เย็บต่อหรือเตรียมนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังคำสัมภาษณ์

“... โดยมีวิธีการเย็บตับจากมีการเริ่มต้นตากการตัดทางจากที่แก่จัด ตัดใบจากออกเป็นใบ 1 ทาง จะได้ประมาณ 30 – 40 ใบเตรียมไม้ไผ่ผ่าซีก เพื่อมาทำเป็นแกนของตับจากยาวประมาณ 1 วา หรือ 1 เมตรใช้เปลือกต้นหวายลิง หรือเปลือกไม้ไผ่ มาผ่าเป็นเส้นเชือก ใช้เย็บตับจากนำใบจากมาซ้อนทับกัน 2 ใบ อีก 1 ใบประกบไว้ด้านล่าง นำมาวางบนแกนไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ พับครึ่ง เอาเส้นเชือกหวายลิงที่เตรียมไว้มาเย็บขึ้นลงระหว่างใบจากไปจนตลอดแกนไม้ไผ่ จะได้ตับจากเอาไปตากแดดให้แห้งสนิท หรือ สามารถนำตับจากที่เย็บได้ ไปใช้มุงหลังคาได้ตามต้องการการเย็บตัดจากนั้นชาวบ้านในชุมชนย่านชื้อทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ไม่ได้ทำเพื่อเป็นอาชีพ...”

(เจนจิรา สุนทรเต็ม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

2.3 การทำเชือกมัดปูดำ

ยอดจากอ่อนสามารถใช้แทนเชือก ไว้สำหรับมัดปูทะเล (ปูดำ) ที่หามาได้จากป่าชายเลน และ ป่าจากสมัยก่อนไม่มีเชือกฟาง ชาวบ้านได้ใช้ยอดจากในการมัดปูทะเลที่จับมาได้ ซึ่งสะดวกในการหาปูทะเลในป่าชายเลน โดยมีวิธีการทำเชือกมัดปูดำจากยอดจาก มีวิธีการทำโดยการตัดทางจากอ่อน มาลอกออกเป็นใบๆ นำใบจากที่ลอกมาม้วนเป็นเชือกนำเชือกที่ได้ไปพันรอบตัวปูดำที่จับมาได้ เริ่มจากคล้องเชือกใต้กระดองปู พันก้ามปูทั้งสองข้าง จากนั้นพันที่ขาปูที่เหลือทั้ง 2 ข้าง นำมามัดที่กระดองปูกับท้องอีกครั้ง

2.4 กระแซง หรือ แซง เรือ

สมัยก่อนในการออกเรือหาปลาของชาวประมงพื้นบ้าน จะใช้หางจาก มาทำเป็นหลังคากันแดดกันฝน เรียกว่า กระแซง หรือ แซง มีลักษณะคล้ายหลังคามุงจาก แซงเรือจะทำจากหางจากมาซ้อนทับกัน เป็นหลังคานำมาครอบเรือหัวโทง ใช้ออกหาปลา บังแดด ฝนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนได้ให้คำสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการทำกระแซง หรือ แซง เรือ ดังนี้

“...โดยมีวิธีการทำกระแซง หรือ แซง เรือ เริ่มจากการตัดหางจากทั้งทาง มาผ่าครึ่ง ประมาณ 5 - 10 ทางจากนั้นนำหางจากที่ตัดแล้วมาวางซ้อนทับกัน เป็นขุมคลุมตลอดลำเรือกระแซง หรือ แซง จะกันแดด กันฝนได้ดี ขึ้นอยู่กับจำนวนหางจากที่นำมาทำ หากใช้หางจากหลายทางจะกันแดด กันฝนได้ดียิ่งขึ้นการทำการแซงชาวบ้านในชุมชนย่านชื้อมีการทำอยู่บ้างเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน”

(เจนจิรา สุนทรเต็ม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

2.5 ขนมาจาก

“...ขนมาจากเป็นของหวานที่ทุกคนต่างรู้จักมาเป็นเวลาช้านาน ที่มาของขนมาจากมาจาก การใช้ใบจากในการห่อขนม ซึ่งทำมาจากแป้ง น้ำตาล และ เนื้อมะพร้าว เนื่องจากใบจากมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับใบมะพร้าว จึงเหมาะที่จะนำมาห่อขนม จึงเรียกต่อกันมาว่า ขนมาจาก แม้บางพื้นที่จะใช้ใบมะพร้าวแทนใบจาก แต่ก็ยังคงเรียกว่า ขนมาจาก มาจนถึงปัจจุบัน ขนจากมีมาตั้งแต่สมัยรุ่นปู่ ย่า ตา ทวด สมัยก่อนจะนิยมทำในช่วงเทศกาลถือศีลออก และงานประเพณีต่างๆ ด้วยรสชาติที่อร่อย หวาน มัน จึงเป็นที่นิยมชมชอบกันทุกเพศวัย ทำให้ปัจจุบันขนจากจึงมีขายกันทั่วไป จนสามารถส่งออกไปขายยังต่างประเทศ สร้างรายได้ให้กับชุมชนชายฝั่ง โดยมีวิธีการทำขนมาจากคือนำหางจากแก่มาตัดออกเป็นใบๆ ตัดหัวตัดท้าย ให้ยาวประมาณ 30 - 35 เซนติเมตรการทำแบ่งขนมาจาก นำแบ่งข้าวเหนียวมาผสม กับน้ำตาล

เกลือ เนื้อมะพร้าวอ่อนขูด เนื้อลูกจากขูด และน้ำเปล่า นำมาคลุกเคล้าให้เข้ากันนำแบ่งขนมาจากที่เตรียมไว้ตักใส่ในใบจากประมาณ 3 ซ้อนโต๊ะ แล้วลัดหัวท้าย ด้วยไม้กลัด จากหางจาก หรือ ทางมะพร้าวนำขนมาจากที่ห่อไว้ไปอย่างด้วยไปอ่อนๆ จนสุก จะได้ขนมาจากที่มีรสชาติอร่อย มีกลิ่นหอมจากการย่างไฟ เป็นที่ถูกปากของทุกคนในการทำขนมาจาก ชาวบ้านย่านชื้อมีการทำทั้งเพื่อรับประทานภายในครอบครัวและทำเพื่อการค้าขายอีกด้วย...”

(วิชาญ สมุทรเต็ม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

2.6 ขนมหวานจากลูกจาก

ผลจาก หรือลูกจาก มีลักษณะเป็นผลสีน้ำตาล เป็นกาบ ห่อหุ้มเนื้อในสีขาว ซึ่งเนื้อในสีขาวนี้ที่สามารถรับประทานได้ จึงถูกนำมาใช้ทำเป็นขนมหวานกินคู่กับน้ำเชื่อม และน้ำแข็ง ในฤดูร้อน โดยมีวิธีการทำขนมหวานจากลูกจาก การทำเริ่มจากการนำผลจากแก่มาผ่าเอาเนื้อในสีขาว ที่อยู่ภายในลูกจากนำไปรับประทานร่วมกับน้ำเชื่อม และ น้ำแข็ง ได้ทันทีเนื้อในจากลูกจากใช้รับประทาน เป็นของหวาน แก้วร้อนในปัจจุบันยังมีขนมหวานจากลูกจากให้รับประทานกัน ส่วนใหญ่จะมีขายตามร้านค้าในชุมชน

2.7 น้ำตาลจาก

สมัยก่อนจะมีการทำน้ำตาลจากไว้ใช้ แม้ต้นจากในแถบทะเลอันดามัน จะไม่เหมาะสำหรับการทำน้ำตาลจากเหมือนทะเลฝั่งอ่าวไทย ด้วยเพราะน้ำทะเลมีความเค็มสูงกว่า ทำให้ต้นจากมีน้ำตาลจากวงจวงน้อยกว่า ต้นจากที่อยู่ตามแนวคลอง แต่ก็ยังมีการทำน้ำตาลจากให้เห็นอยู่บ้าง ถือเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต โดยมีวิธีทำ คือ เลือกต้นจากที่ออกลูกแก่ เลือกวงจวงจากที่มีขนาดสมบูรณ์ เมื่อลองตัดดูจะมีน้ำมาจากวงจวงใช้มีดตัดทลายลูกจากออกจากวงจวง จะมีน้ำไหลออกมาจากวงจวงนำภาชนะไปรอง ส่วนใหญ่จะใช้กระบอกไม้ไผ่โดยใส่เปลือกไม้เคี้ยว เพื่อป้องกันน้ำตาลจากมีรสเปรี้ยว นำเคี่ยวด้วยไฟอ่อน จนมีสีน้ำตาลชั้นจะได้น้ำตาลจากเก็บ

ไว้ใช้ได้เป็นเวลานาน ส่วนใหญ่จะนำมาทำขนมในเทศกาล
ถือศีลอด

ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ป่าจากเป็นแหล่งอาหาร
มาโดยตลอด ซึ่งเป็นเหมือนอุ้งข้าว อุ้งน้ำ ของชุมชนชายฝั่ง
วิถีชีวิต ของชุมชนชายฝั่ง ยังคงดำรงอยู่กับ
ทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ประโยชน์จากป่าจากได้อย่าง
คุ้มค่าและไม่เบียดเบียนกับสิ่งมีชีวิตในป่าจาก เพราะ
ชาวบ้านตระหนักร่วมกันว่า ป่าจากก็เปรียบเหมือนบ้าน
ของเขาเองซึ่งต้องดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุด
เพราะหมายถึงลูกหลานในอนาคต ยังจะต้องใช้ป่าผืนนี้
เป็นแหล่งอาหารและสร้างอาชีพต่อไป

นอกจากนี้ป่าจากยังเป็นร่องรอยในอดีตชิ้น
สำคัญที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่ง ถือเป็น
หลักฐานชิ้นสำคัญ ในการเข้าไปใช้ประโยชน์ในการ
ดำรงชีวิต ในพื้นที่ป่าจากซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ
พื้นที่ซึ่งสิทธิในการทำมาหากินของชุมชนอย่างถูกต้อง แม้
ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีการเปลี่ยนสภาพไปเป็นจำนวนมาก
แต่พื้นที่ป่าจากก็ยังคงดำรงอยู่คู่กับชุมชนชายฝั่งมา
จนถึงปัจจุบัน

วิถีชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ
มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะ
ชาวบ้านในชุมชนควรอนุรักษ์และรักษาความอุดมสมบูรณ์
ของธรรมชาติ โดยเฉพาะบริเวณที่ต้นจากเจริญเติบโต
เพื่อให้วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบยังคงอยู่คู่ชาวบ้านย่าน
ชื่อจังหวัดตรังสืบไป

3.การประกอบสร้างอัตลักษณ์ใบจากยามวน สูบ

ชุมชนย่านชื่อ จังหวัดตรัง มีวัฒนธรรมเดิมที่
สร้างและสั่งสมมาแต่โบราณที่เน้นความสำคัญของ
วัฒนธรรมชาวบ้าน ความเป็นชุมชนท้องถิ่น ที่มีลักษณะ
เกื้อกูล พึ่งพาอาศัยไม่อยู่แบบตัวใครตัวมัน จากคำ
สัมภาษณ์

“....คนในชุมชนอยู่กันอย่างช่วยเหลือกันและกัน
บ้านไหนมีงานอะไรก็จะคอยไปช่วยเหลือ เป็นแบบนี้มา
นาน อาชีพที่ทำก็ทำแบบรวมกลุ่มช่วยกันทำ คนในชุมชน
สนิทกันมากขึ้น...”

(ละมัย รื่นรมย์, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

เป็นการต่อยอดถึงการถ้อยถ้อยอาศัยของคน
ในชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การสูบบุหรี่จากการเริ่ม
สูบบุหรี่ตั้งแต่สมัยโบราณและมีการลอกเลียนแบบการสูบบุหรี่
เรื่อยๆจากคนภายในครอบครัว ประกอบกับทรัพยากรที่
เอื้อต่อการสูบบุหรี่ คือ การมีต้นจากอยู่ในพื้นที่จำนวนมาก
และหาได้ง่ายจึงทำให้พฤติกรรมการสูบบุหรี่จากยังคงอยู่ถึง
ปัจจุบันดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“....การสูบบุหรี่จาก สูบมานานแล้วเริ่มเห็นจาก
พ่อสูบบุหรี่และก็ลองหัดสูบบุหรี่ เพราะใบจากมีอยู่ในชุมชนเลยทำ
ให้สูบบุหรี่ตลอดจนปัจจุบัน ต้นจากมีอยู่มาก หาได้ง่าย
สามารถนำมาทำเป็นยาสูบได้ไม่ยาก ทำให้คนในชุมชน
ชอบสูบบุหรี่จากกัน ...”

(พิรุณ ท่าเทศ , สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าใบ
จากกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์
จากพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนจะตั้งใกล้กับริมฝั่งแม่น้ำทำให้
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมีความใกล้ชิดกับ
ธรรมชาติเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อ
กันมาจากบรรพบุรุษ คือ วัฒนธรรมใบจากมวนยาสูบ
หรือชื่อที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อ “ปากกัตตีนถีบ” เป็น
ชื่อที่บ่งบอกถึงลักษณะของการปฏิบัติของชาวบ้านที่มีต่อ
อาชีพการทำใบจากยามวนสูบ วัฒนธรรมนี้ถือปฏิบัติกัน
มาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน เป็น
ระยะเวลายาวนานกว่า 200 ปี ด้วยสภาพแวดล้อมและ
ความอุดมสมบูรณ์ของต้นจากในตำบลย่านชื่อ จังหวัดตรัง
ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบได้อาศัยและใช้ประโยชน์
จากทรัพยากรธรรมชาติในการประกอบอาชีพการทำใบ
จากยามวนสูบ จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษทำให้เกิดการ

คิดค้นวิธีการทำใบจากยามวนสูบด้วยวิธีการใช้ปากกัด (จากตีนถีบ(ใบจาก)

“...ปากกัดตีนถีบ (ใบจาก)” หรือการลอกใบ จากซึ่งเป็นอาชีพเสริมในช่วงที่ว่างพาราตกต่ำ โดยลอกใบ จากไปขายพ่อค้าเพื่อนำไปทำบุหรี่ปากหรือบุหรี่ปุ่มวนเอง จะมีพ่อค้าคนกลางในจังหวัดมารับไปขายต่อในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านสร้างรายได้วันละ ประมาณ400-500 บาท...”

(วิชาญ สมุทรเต็ม, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

ซึ่งเป็นวิธีการในการทำใบจากมวนยาที่ง่ายและ ได้เส้นในจากที่บางพร้อมที่จะนำไปทำต่อในขั้นตอนอื่นๆ จนก่อให้เกิดเป็นสินค้าใบจากมวนยาสูบที่มีคุณภาพและ กลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของตำบลย่านซื่อ จังหวัดตรัง การมีชื่อเสียงของการทำอาชีพใบจากมวนยาสูบเกิดจาก การที่ชุมชนมีการรวมแรงร่วมใจในการปฏิบัติจนก่อให้เกิด อาชีพที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านให้มีรายได้ในการเลี้ยงครอบครัว และดำรงชีวิตอยู่ได้

“อาชีพการทำใบจากมวนยาสูบทำให้มีรายได้มา เลี้ยงครอบครัวและไม่ต้องไปไหนไกลบ้าน ทำให้ได้อยู่กับ ครอบครัว...”

(อำพรธณ ศรีสุวรรณ, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2558)

การที่จะพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มจากฐาน วัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นปราการที่แข็งแกร่งที่สุดของ ชาวบ้าน เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาเอง และในแง่วิธีการ พัฒนา จะต้องทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่แจ่มชัดใน วัฒนธรรมของเขา เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประเพณีการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา จนทำให้ ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ใบจากมวนยาสูบ ของชุมชนย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นการ ประกอบอาชีพของชุมชนโดยเริ่มจากการนำทรัพยากรใกล้

ตัวมาแปลงให้เกิดอาชีพ จากอาชีพก็จะเกิดการพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการทำจากใบจากมวนยาสูบโดยเกิด จากภูมิปัญญาของชาวบ้านจนเกิดเป็นกระบวนการทำที่ เรียกว่า “ปากกัดตีนถีบ” และจากนั้นก็มีการสืบทอด กระบวนการทำอาชีพใบจากมวนยาสูบ หรือมีชื่อเรียกอีก ชื่อหนึ่งว่า “ปากกัดตีนถีบ” ในการทำใบจากมวนยาสูบ นั้นมีตัวอยู่กับอยู่หลายพื้นที่แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้ชุมชนย่านซื่อ มีความแตกต่างจากการพื้นที่อื่น นั่นคือกระบวนการใน การทำแบบ “ปากกัดตีนถีบ” ซึ่งเป็นวิธีการทำที่ค่อนข้าง ยากและลำบากจึงทำให้พื้นที่อื่นๆ ไม่มีการทำใบจากมวน ยาสูบด้วยวิธีการนี้ และอีกหนึ่งสาเหตุนอกจากเหนือไป จากวิธีการทำที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของชาวชุมชนย่าน ซื่อแล้วความได้เปรียบในด้านทรัพยากรป่าจากที่อุดม สมบูรณ์ก็เป็นผลทำให้ใบจากมวนยาสูบของชุมชนย่านซื่อ มีชื่อเสียงเพิ่มขึ้นอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนย่านซื่อ เกี่ยวกับกระบวนการในการทำใบจากมวนยาสูบนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ทำการคัดเลือกใบจากที่จะนำมาทำจากการ เข้าไปตัดที่ต้นจากที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำตรัง โดยเลือกใบ จากที่อ่อน
 2. นำใบจากที่ตัดมาแล้วไปทำการลอกใบจาก เพื่อให้มีความบางโดยใช้วิธีการปากกัดตีนถีบ และนำใบ จากที่ลอกแล้วนำไปตากแห้ง
 3. จากนั้นทำการนำใบจากที่ผ่านการรม กำมะถันและผ่านการลอกแล้วนำมาผึ่งเพื่อตากลมในที่ร่ม 3 วัน มาทำการตัดใบจากให้มีขนาดเท่าๆกัน
 4. นำใบจากที่ตัดออกได้ขนาดเท่าๆกัน มาทำ การบรรจุลงใบบรรจุภัณฑ์
 5. ทำการจัดเตรียมใบจากมวนยาสูบที่พร้อมจัด จำหน่ายสู่ผู้บริโภค
- การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบ จากมวนยาสูบ เป็นการรักษาและคงอยู่ของภูมิปัญญาที่

ถึงแม้ว่ากาลเวลาจากผ่านไปอย่างไร แต่ที่พื้นที่ย่านชื้อ
ยังคงทำตามแบบในอดีตที่เคยปฏิบัติมาในการทำใบจาก
มวนยาสูบจนทำให้การทำใบจากยามวนสูบที่นี้เป็นอัต
ลักษณ์ที่โดดเด่นและแตกต่างจากที่อื่นๆ อย่างชัดเจน

วิจารณ์และสรุปผล

การประกอบสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมใบจาก
ยาสูบในพื้นที่ย่านชื้อ จังหวัดตรัง เป็นการกระตุ้นให้ชาว
ชุมชนย่านชื้อและชุมชนอื่นๆได้ตระหนักถึงความสำคัญ
ทางอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทางชุมชนตนเองมี
อยู่ เพื่อจะได้เกิดการอนุรักษ์และหวงแหนให้คงอยู่กับ
ชุมชนต่อไป นอกจากนี้แล้วการประกอบสร้างอัตลักษณ์
ใบจากมวนยาสูบยังก่อให้เกิดการต่อยอดอื่น ๆ เพื่อสร้าง
รายได้ให้แก่ชาวตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เช่น การนำชื่อเสียงในเรื่องปากกั๊ดตีนถีบมาเป็นช่อง
ทางการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติในพื้นที่ได้ดีอีก
ด้วย ซึ่งเป็นผลดีต่อภาพลักษณ์และการท่องเที่ยวใน
ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ในอนาคตอันใกล้

เอกสารอ้างอิง

การจัดการป่าจากของชุมชนบ้านยางชื้อ (ออนไลน์). (2557). เข้าถึงได้จาก:

<http://www.openbase.in.th/node/5980>. (19 ตุลาคม 2557)

จังหวัดตรังร่วมอนุรักษ์ “ป่าจาก” พืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้แก่ชุมชน (ออนไลน์). (2557). เข้าถึงได้จาก:

<http://www.manager.co.th/South/ViewNews.aspx?NewsID=9560000100917>. (19 ตุลาคม 2557)

พิศิษฐ์ คุณวโรตม์.(2546) “อัตลักษณ์และกระบวนการต่อสู้เพื่อชีวิตของผู้ติดเชื้อ HIV”. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร: 306 - 307.

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตผลของ ต้นจาก (ออนไลน์). (2557). เข้าถึงได้จาก:

<http://www.oknation.net/blog/krabimangrove/2011/04/22/entry-2>. (19 ตุลาคม 2557)

มยุรี พลวัฒน์ .(2544). การศึกษาผลิตผลจากต้นจากของชาวบ้านตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา) สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ .

สันติ อิศรพันธุ์. (2550). วัฒนธรรมป่าจากชุมชนลุ่มน้ำปากพนัง : กรณีศึกษาบ้านบางพระ ตำบลปากแพรก อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ชนบทศึกษาและการพัฒนา) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .

องค์การบริหารตำบลผ่านชื้อ (ออนไลน์). (2557). เข้าถึงได้จากhttp://www.yansue.go.th/New_Actvty.php (19 ตุลาคม 2558)

บุคลากรกรม

เจนจิรา สุทรเต็ม ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 18มกราคม2558 สัมภาษณ์ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ใจดาว สงคราม ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่ศาลากลางประจำหมู่บ้าน ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

พิรุณ ท่าเทศ ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 19 พฤษภาคม 2535 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

มาลีวรรณ ผลิผล ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น(ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

ละมัย รื่นรมย์. ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่ศาลากลางประจำหมู่บ้าน ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

วิชาญ สมุทระเต็ม ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านชื้อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

สมใจ สองหลง ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 19 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน ตำบลย่านซื่อ
อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

อำพรพรณ ศรีสุวรรณ. ผู้ให้สัมภาษณ์ ญัฐนรี ขอบชื่น (ผู้สัมภาษณ์) วันที่ 20 มกราคม 2558 สัมภาษณ์ที่บ้าน
ตำบลย่านซื่อ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

